



projekt dapne

# PRAWA CZŁOWIEKA A HANDEL KOBIECAMI I MŁODYMI LUDŹMI W EUROPIE. PRZYBORNIAK EDUKACYJNY

## PODRĘCZNIK



Uniwersytet w Padwie.  
Międzywydziałowe Centrum  
Praw Człowieka



La Strada - Fundacja Przeciwko  
Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu



Instytut Praw Człowieka  
Ludwiga Boltzmanna



Stowarzyszenie na  
rzecz Rozwoju Praw Człowieka

Projekt sfinansowany przez:



Komisja Europejska



Władze Regionu Veneto





projekt daphne

# PRAWA CZŁOWIEKA A HANDEL KOBIETAMI I MŁODYMI LUDŹMI W EUROPIE. PRZYBORNIAK EDUKACYJNY

## PODRĘCZNIK

Uniwersytet w Padwie  
Międzywydziałowe Centrum  
Praw Człowieka

---

La Strada - Fundacja Przeciwko  
Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu

---

Institut Praw Człowieka Ludwiga Boltzmann

---

Stowarzyszenie na  
rzecz Rozwoju Praw Człowieka

**Projekt sfinansowany przez:**

Komisja Europejska

---

Władze Regionu Veneto

Projekt ***Prawa Człowieka a Handel Kobietami i Młodymi Ludźmi w Europie.***  
***Przybornik edukacyjny*** powstał w ramach programu Daphne II.

Został sfinansowany ze środków Komisji Europejskiej (Dyrekcja Generalna ds. Sprawiedliwości, Wolności i Bezpieczeństwa, Dyrekcja C: Sądownictwo cywilne, prawa podstawowe i obywatelstwo, Dział C4: Wsparcie finansowe w zakresie sądownictwa cywilnego, praw podstawowych i obywatelstwa) oraz ze środków Regionu Veneto we Włoszech.

Niniejsza publikacja powstała dzięki wsparciu Unii Europejskiej. Pełną odpowiedzialność za zawartość publikacji ponoszą wyłącznie jej autorzy – prezentowane treści nie powinny być traktowane jako wyraz opinii czy też poglądów Unii Europejskiej.

Autor: Paola Degani

Tłumaczenie: Barbara Grodzka, Anna Polak

opracowanie graficzne:  **popcorn** [www.studiopopcorn.it](http://www.studiopopcorn.it)  
comunicazione e immagine

Copyright: © Centro interdipartimentale di ricerca e servizi sui diritti della persona e dei popoli, Università di Padova

# SPIS TREŚCI

|   |           |
|---|-----------|
| <b>WSTĘP.....</b>   | <b>5</b>  |
| <b>ROZDZIAŁ 1 HANDEL LUDŹMI:</b>  |           |
| <b>AKTUALNE DEFINICJE W KONTEKŚCIE PRAW CZŁOWIEKA .....</b>                                       | <b>7</b>  |
| Czym jest handel ludźmi .....   | 7         |
| Definicje handlu ludźmi w ustawodawstwie europejskim .....  | 13        |
| Handel ludźmi, niewolnictwo i eksploatacja seksualna<br>w prawie międzynarodowym .....            | 17        |
| <b>ROZDZIAŁ 2 MIGRACJE I HANDEL LUDŹMI A DZIAŁALNOŚĆ<br/>PRZESTĘPCZA W EUROPIE .....</b>          | <b>23</b> |
| Handel ludźmi w kontekście współczesnych migracji.....  | 23        |
| Działalność przestępstwa związana z handlem ludźmi<br>i organizowaniem nielegalnej migracji ..... | 27        |
| Handel ludźmi - korzyści z przestępstwa i korupcja.....   | 32        |
| Rynek usług seksualnych w warunkach wojny:<br>przypadek państw byłej Jugosławii .....             | 33        |
| <b>ROZDZIAŁ 3 CHARAKTERYSTYKA HANDLU LUDŹMI W EUROPIE .....</b>                                   | <b>35</b> |
| Jak przebiega proces handlu ludźmi .....  | 35        |
| Szlaki handlu w Unii Europejskiej.....  | 38        |
| <b>ROZDZIAŁ 4 HANDEL LUDŹMI - Dyskryminacja i Wyzysk .....</b>                                    | <b>40</b> |
| Różne formy eksploatacji ofiar handlu ludźmi .....  | 40        |
| Wyzysk seksualny mężczyzn .....   | 42        |
| Nieletni.....   | 45        |
| Ofiary traffickingu .....   | 49        |
| Eksploatacja seksualna kobiet jako szczególna forma przemocy .....                                | 52        |
| Dyskryminacja rasowa, handel ludźmi i eksploatacja seksualna .....                                | 54        |
| <b>ROZDZIAŁ 5 HANDEL LUDŹMI I SYSTEMY PRAWNEJ REGULACJI<br/>PROSTYTUCJI.....</b>                  | <b>55</b> |

|  |    |
|--|----|
| Migracje i handel ludźmi w celu wykorzystania seksualnego:<br>problem nie tylko naszych czasów |    |
| Rozwiązania dotyczące<br>prostytycji przyjęte w krajach .....                                  | 55 |
| Unii Europejskiej .....  | 56 |
| Efekty regulacji zastosowanych wobec prostytucji .....   | 61 |

**ROZDZIAŁ 6 ZAANGAŻOWANIE UNII EUROPEJSKIEJ W ZWALCZANIE  
HANDLU LUDŹMI: W STRONĘ WSPÓLNEGO FRONTU .....68**

|   |    |
|---|----|
| Prawa człowieka i polityka Unii Europejskiej w walce<br>przeciwko handlowi ludźmi .....               | 68 |
| Inicjatywa Unii Europejskiej na rzecz współpracy pomiędzy<br>Wymiarem Sprawiedliwości i Policją ..... | 71 |
| Wspieranie i ochrona ofiar .....  | 75 |
| Ochrona praw dzieci będących ofiarami eksploatacji seksualnej.....                                    | 77 |

**ZAKOŃCZENIE.....78**

**LITERATURA.....81**

## WSTĘP

W Europie od lat mówi się o handlu ludźmi, wykorzystywaniu seksualnym kobiet i dzieci oraz o innych, nowych formach niewolnictwa.

Media regularnie publikują dane dotyczące liczby ofiar handlu, osób zmuszanych do pracy, wyzyskiwanych czy pozostających w stosunku służebności. Wiarygodność tych informacji jest wciąż poddawana w wątpliwość, a to ze względu na odmienne ustawodawstwo państw Unii oraz różne zaangażowanie rządów krajów w monitorowanie i zwalczanie tych zjawisk. Wszystko to sprawia, że obiektywny i zgodny ze stanem faktycznym opis zagadnienia jest niezwykle trudny.

Handel ludźmi (ang. *Trafficking in persons*), wpisuje się w szereg poważnych problemów politycznych i społecznych. Migracje, przemoc seksualna, dyskryminacja, eksploatacja prostytutki, przestępczość na skalę międzynarodową, globalizacja - są to kwestie, które niewątpliwie wymagają rozwiązania, a nie tylko wygłaszania szczytnych haseł. Jednocześnie próby ich rozwiązania mogą prowadzić do niedopuszczalnych form spektakularyzacji cierpienia, całkowicie zbędnych dla osób bezpośrednio przeżywających te dramaty.

Nie ulega wątpliwości, iż brutalny wyzysk kobiet i dzieci stanowi poważne pogwałcenie ich praw a jednocześnie wyraźnie przekreśla prawa polityczne i społeczne, jakie w końcu lat 60 uzyskały kobiety dzięki – między innymi - międzynarodowym ruchom feministycznym.

Celem niniejszego podręcznika jest umożliwienie czytelnikowi zrozumienia zagadnień społecznych, socjalnych i politycznych, które powodują handel ludźmi – zwłaszcza w celu eksploatacji seksualnej. Obszarem analizowanym w niniejszym studium są kraje Unii Europejskiej.

Problem służebności i eksploatacji seksualnej tysięcy ludzi, przeważnie kobiet i dzieci, zaczął być postrzegany jako łamanie praw człowieka dopiero w ostatnich latach. Przez długi czas handel ludźmi stanowił zaledwie cząstkę takich zagadnień jak prostytutka czy nielegalna migracja.

Podejście takie nadal jest obecne, lecz kontekst, w jakim pojawiają się te problemy, przesunął się w kierunku kwestii praw człowieka i ich łamania oraz konieczności ustalenia form współpracy w celu zapewnienia ich przestrzegania. Pewne działania mają na celu ograniczenie przypadków handlu już w krajach pochodzenia, gdzie wiele osób ze względu na ubóstwo, perspektywę dobrego zarobku czy większej wolności decyduje się na wyjazd i pada ofiarą porwań, szantażu i pozbawionych skrupułów oszustów.

Również - jak wykazują badania i materiały policyjne z ostatnich lat - istotne jest okazanie pomocy tym wszystkim, którzy nawet dobrowolnie, na początku swojej drogi migracyj-

nej zgodzili się na nielegalne przekroczenie granicy i padli ofiarą wyzysku o charakterze przestępczym. Nie zawsze jest możliwe określenie kiedy zaczyna się proces handlu i w jakim stopniu łączy się on z nielegalną migracją oraz różnego rodzaju przestępstwami.

Niniejszy podręcznik proponuje osobom pracującym z młodzieżą pewne narzędzia, które pomogą w szerszym spojrzeniu na złożoność i dramatyzm handlu ludźmi. Na pierwszym planie stawia sprawę ochrony praw człowieka na płaszczyźnie międzynarodowej i unijnej. Istotnym elementem jest nie tylko uwrażliwienie na problem młodych ludzi, lecz także zaoferowanie pomocy tysiącom ofiar wyzysku i niewolnictwa. Akty prawne z dziedziny ochrony praw człowieka, przepisy oraz zalecenia wymienione w niniejszym podręczniku są również wymienione w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*. Sugerujemy więc zatem korzystanie także ze *Zbioru*.

Tekst niniejszej publikacji został przygotowany przez specjalistów z Centrum Praw Człowieka Uniwersytetu w Padwie we Włoszech, dlatego w wielu miejscach widać spojrzenie z „perspektywy włoskiej” i przytoczono włoskie realia, co – mamy nadzieję – czyni go jeszcze ciekawszym.



# ROZDZIAŁ 1 - HANDEL LUDŹMI: AKTUALNE DEFINICJE W KONTEKŚCIE PRAW CZŁOWIEKA

## CZYM JEST HANDEL LUDŹMI

Problem seksualnego wykorzystywania tysięcy kobiet i dzieci (osób nieletnich) oraz powrót do tradycyjnych zasad pracy nacechowanej poddaństwem (służebnością) i wyzyskiem jest w dzisiejszych czasach ściśle związany z procesami migracyjnymi<sup>1</sup>.

Nawet, jeśli nie istnieją już legalne formy niewolnictwa ani poddaństwa, na rynku pracy nadal częsty jest wyzysk i to zarówno o charakterze tradycyjnym jak i bardziej nowoczesnym. Zanik form poddaństwa w sensie prawnym nie do końca odzwierciedla stan rzeczywisty. Z pewnością nie poświęcono wystarczająco dużo uwagi procesowi powstawania nowych, bardzo surowych i istotnych pod względem liczebności rodzajów poddaństwa, jakie zaczęły się pojawiać z początkiem lat siedemdziesiątych<sup>2</sup>.

Po prawnym zniesieniu niewolnictwa odżyły, często ze zdwojoną siłą, różnego rodzaju formy pracy będącej gwarancją spłaty długu, pańszczyzny, pracy przymusowej więźniów, odrobku, seksualnego wyzysku kobiet i nieletnich czy przymusowej pracy domowej, szczególnie w przypadku cudzoziemek mieszkających pod jednym dachem z ich pracodawcami.

Zubożenie całych klas społecznych, mające początek w liberalizacji gospodarki i upadku reżimów opartych na ideach socjalizmu przyczyniło się do znacznego wzrostu liczby ludzi, którzy w poszukiwaniu sposobu na przeżycie lub poprawę osobistego statusu materialnego, stają się na rynku towarem dostępnym po coraz to niższych cenach.

Koniec reżimów komunistycznych w Europie oraz wojny na terenie byłej Jugosławii w latach dziewięćdziesiątych nie tylko bezpowrotnie zmieniły układ sił międzynarodowych, lecz wpłynęły także na warunki społeczno – gospodarcze wielu krajów, które dzisiaj zmagają się z procesami transformacji ustrojowej z jednej strony a rozwijającym się agresywnym i liberalnym kapitalizmem z drugiej.

Jeśli do tych czynników doda się wspierającą nielegalną migrację oraz wyzysk tysięcy ludzi działalność przestępczą oraz utrzymywanie się wzorców przyzwalających na formy poddaństwa i nadzoru wobec jednostek słabszych, z łatwością można zrozumieć, dlaczego

1 - P. Arlacchi, *Schiavi. Il nuovo traffico di esseri umani*, (Niewolnicy. Nowy przemysł ludzi przyp. tłum.), Rizzoli, Mediolan 1999.

2 - P. Arlacchi, *op. cit.*

całą Europę dotyka dzisiaj problem handlu ludźmi.

Obecnie Europa dzieli się na dwa makro-obszary - część zachodnią, stanowiącą biegun przyciągania oraz część środkową i wschodnią, z której wypływają lub, przez którą co roku wędrują tysiące ludzi. Środki i kanały, z jakich korzystają, ich cele i zamiary są tak niepewne, że często trudno jest zrozumieć, w którym momencie ich wolna wola ustępuje oszustwu, przemocy, przemytowi, czyli zjawisku traffickingu, przy czym nawet role "ofiary" i "kata" przestają być jednoznaczne.

Jedynym celem nowych form niewolnictwa i poddaństwa jest wyzysk materialny. Są one ściśle związane ze zjawiskiem handlu ludźmi i przemysłem migrantów<sup>3</sup>.

Wyzysk seksualny dotyczy obecnie milionów kobiet i młodych ludzi, często nieletnich. Jest to specyficzny rynek istniejący na terenie wielu krajów. Z dnia na dzień nabiera on cech prawdziwego przemysłu seksualnego, w którym z jednej strony wykorzystuje się skrajną biedę, w jakiej żyją ofiary a z drugiej mamy seksizm i rasizm wielu ludzi spekulujących na trudnej sytuacji ekonomicznej i socjalnej zmuszonych do prostytucji osób, które nie mają szans na inną pracę z powodu braku wykształcenia i kwalifikacji.

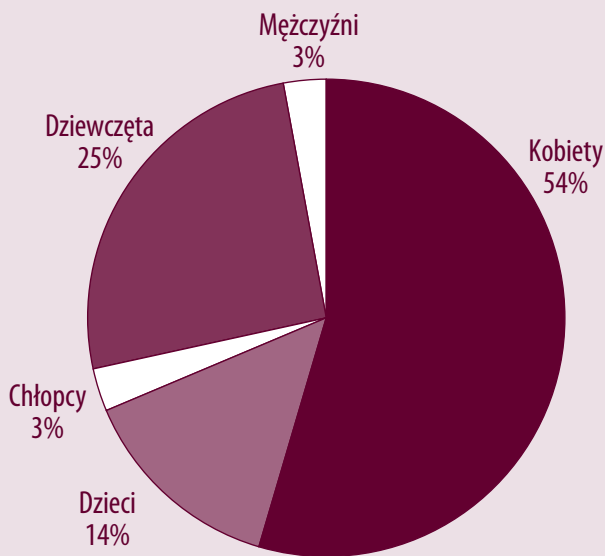
Handel ludźmi jest problemem dotyczącym mężczyzn, kobiet, chłopców, dziewcząt oraz dzieci. Jeśli chodzi o kraje europejskie, przymusowy udział kobiet na rynku płatnych usług seksualnych stanowi z pewnością najistotniejszy element. W raporcie niedawno opublikowanym przez Biuro Narodów Zjednoczonych do spraw Narkotyków i Przemocności UNODC<sup>4</sup> temat ten jest szeroko omawiany na podstawie danych zebranych na poziomie krajowym. Nieletni także stanowią istotny odsetek ludności, zaliczanej do ofiar handlu ludźmi.

3 - Tłumaczone jako *trafficking in persons i smuggling of migrants*.

4 - Biuro Narodów Zjednoczonych do spraw Narkotyków i Przemocności (UNODC), *Trafficking in Persons. Global Pattern (Handel ludźmi. Ogólna sytuacja)*, kwiecień 2006, dostępne na: <http://www.unodc.org>

5 - *Protokół* został przyjęty wraz z *Konwencją Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej oraz z Protokołem przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną, uzupełniającym Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej na mocy Rezolucji 55/25 z 15 listopada 2000 r. Przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych. Konwencja weszła w życie 23 września 2003 r., Protokół w sprawie handlu ludźmi 25 grudnia 2003 r., natomiast Protokół o przemycie migrantów dnia 28 stycznia 2004 r. Odnośniki do powyższych porozumień znajdują się w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.*

## “ PRZEKRÓJ OFIAR: EUROPA ŚRODKOWA i Południowo-Wschodnia, RAPORT UNDOC



Ścisły związek pomiędzy działaniami i sytuacjami wspierającymi nielegalny napływ migrantów oraz handel ludźmi doprowadził w ubiegłym dziesięcioleciu do sformułowania międzynarodowych definicji mających na celu rozgraniczenie tych dwóch pojęć.

W roku 2000 Organizacja Narodów Zjednoczonych, w *Protokole o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniającym Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej*<sup>5</sup> podała pierwszą definicję handlu ludźmi. Opisuje ona w sposób szczegółowy naturę przestępstwa, podkreślając jego związek z przepływem ludności w kontekście procesów migracyjnych.

W artykule 3 *Protokół* precyzuje:

*(a) "Handel ludźmi" oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób, z zastosowaniem gróźb lub użyciem siły, lub też z wykorzystaniem innej formy przymusu, uprowadzenia, oszustwa, wprowadzenia w błąd, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody*

*osoby mającej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystywanie prostytutki innych osób, lub inne formy wykorzystania seksualnego, pracę lub usługi o charakterze przymusowym, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie, albo usunięcie organów;*

*(b) zgoda ofiary handlu ludźmi na zamierzone wykorzystanie określone w punkcie (a) niniejszego artykułu nie ma znaczenia, jeżeli posłużono się którąkolwiek z metod wymienionych w punkcie (a);*

*(c) werbowanie, transport, przekazanie, przechowywanie lub przyjęcie dziecka celem jego wykorzystania uznawane jest za "handel ludźmi" nawet wówczas, gdy nie obejmuje żadnej z metod wymienionych w punkcie (a) niniejszego artykułu;*

*(d) "dziecko" oznacza osobę, która nie ukończyła osiemnastego roku życia.*

Zasadnicze punkty tej definicji dotyczą wprowadzenia pojęcia "wykorzystania słabości" jako środka przymusu oraz brak znaczenia zgody ofiary w przypadku pojawienia się tych środków przymusu. Oba te punkty mają na celu ochronę ofiary. Czynnikiem decydującym i charakteryzującym handel ludźmi jest wykorzystanie (seksualne lub materialne) a nie przekraczanie granic.

Środki pomocy dla ofiar przewidziane w Protokole nie zawsze są wiążące dla wszystkich Państw, lecz wiele z nich, szczególnie te należące do Unii Europejskiej już ustanowiły bądź przygotowują się do ustanowienia środków ochrony i pomocy dla ofiar handlu ludźmi.

## **“ELEMENTY, KTÓRE KWALIFIKUJĄ HANDEL LUDŹMI ZGODNIE Z DEFINICJAMI ZAWARTYMI W PROTOKOLE ORGANIZACJI NARODÓW ZJEDNOCZONYCH**

*Czynności polegające na:* werbowaniu, transporcie, przekazywaniu, przechowywaniu lub przyjmowaniu osób;

*z zastosowaniem:* gróźb lub użyciem siły, lub też z wykorzystaniem innej formy przymusu, uprowadzenia, oszustwa, wprowadzenia w błąd, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą,

*w celu wykorzystania,* które obejmuje, jako minimum, wykorzystywanie prostytutki innych osób, lub inne formy wykorzystania seksualnego, pracę lub usługi o charakterze przymusowym, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie, albo usunięcie organów.

W powyższej definicji pojawiają się liczne i jednocześnie zasadnicze różnice dzielące handel ludźmi od ułatwiania nielegalnej migracji/ przemytu migrantów, która z kolei jest tematem drugiego *Protokołu* uzupełniającego tę samą *Konwencję*<sup>6</sup>. Artykuł 3 wyjaśnia, że:

(a) "Przemyt migrantów" oznacza organizowanie, w celu uzyskania, bezpośrednio lub pośrednio, korzyści finansowej lub innej korzyści o charakterze materialnym, nielegalnego wjazdu osoby na terytorium Państwa-Strony, którego taka osoba nie jest obywatelem lub, w którym nie posiada stałego miejsca zamieszkania; (...)

Sam migrant odgrywa zatem inną rolę w *traffickingu* a inną w *smugglingu*. Podczas gdy w pierwszym przypadku osoby są rekrutowane bezpośrednio przez organizatorów handlu ludźmi za pomocą nadużyć i środków przymusu w celu ich wykorzystania w obcym kraju, w drugim kontakt nawiązują sami potencjalni migranci, którzy dysponują własnym kapitałem i zasobami ludzkimi i zwracają się do przedstawicieli organizacji zajmujących się przetrzudem ludzi<sup>7</sup>.

Migrant, nieświadom kosztów i realnych okoliczności, jakim będzie musiał stawić czoła, aby urzeczywistnić swój plan migracyjny, pada ofiarą organizacji przestępczych, które zajmują się przetrzudem z jednego kraju do drugiego na identycznych zasadach, jak w handlu ludźmi. Często okoliczności te mogą doprowadzić do podobnych mechanizmów wyzysku.

Są to realia, z jakimi zmagają się tysiące ludzi, którzy docierają do Europy Zachodniej drogą morską i drogą lądową. Zwykle pochodzą oni z krajów dotkniętych transformacją ustrojową, konfliktami etnicznymi bądź religijnymi. Obciążeni niemożliwym do spłacenia długiem szybko stają się ofiarami grup, które wykorzystują taką sytuację wyzyskując i zmuszając nieszczęsnych dłużników do pracy.

Mechanizm zadłużenia polega na uniemożliwieniu ofierze zdobycia wynagrodzenia za pracę, aż do całkowitej spłaty zobowiązania, które w rzeczywistości nigdy nie wygasa. Jest to też typowa forma więzi, która łączy kobiety będące ofiarami wyzysku seksualnego z osobą sprawującą nad nimi materialną kontrolę. Na bazie tej więzi powstaje układ poddaństwa.

6 - Poprzednia nota.

7 -W przypadku włoskim, na przykład: P. Romani, *Condizioni della persona trafficata e mercati di inserimento, (Warunki, w jakich żyje osoba przemycana i rynki przeznaczenia) w: L'Italia nel sistema internazionale del traffico di persone. Risultanze investigative, ipotesi interpretative, strategie di risposta, (Włochy w międzynarodowym systemie przemytu ludzi. Wyniki dochodzeń, hipotezy, interpretacje, strategie)*, red. F. Pastore, Departament Spraw Socjalnych – Rada Ministrów, Working Paper n. 5, 1999. W tej samej publikacji także G. Sciortino, *Un'analisi dell'industria dell'ingresso clandestino in Italia. (Analiza przemysłu nielegalnego przepływu ludności do Włoch)*.

## “ PROTOKÓŁ ONZ O ZAPOBIEGANIU, ZWALCZANIU ORAZ KARANIU ZA HANDEL LUDŹMI, W SZCZEGÓLNOŚCI KOBIECIAMI I DZIEĆMI:

*Pomoc dla ofiar handlu ludźmi i ich ochrona (Art. 6,7,8)*

*Środki interwencji (Art. 9, 5°)*

*Środki współpracy między krajami (Art. 10,11)*

W celu zapewnienia odpowiedniej pomocy i ochrony ofiarom handlu ludźmi, poszczególne Państwa Strony muszą podjąć kroki prawne umożliwiające ich przebywanie na terenie Państwa docelowego. Państwa Strony powinny zagwarantować ochronę fizyczną, pomoc psychologiczną i socjalną, a w szczególności zapewnić

- *odpowiednie zakwaterowanie;*
- *informacje i poradnictwo dotyczące praw przysługujących ofierze;*
- *pomoc medyczną, psychologiczną i materialną;*
- *możliwość zatrudnienia, kształcenia i szkolenia.*

Ponadto, konieczne jest zastosowanie środków mających na celu:

- *ochronę prywatności i tożsamości ofiar;*
- *zapewnienie odpowiednich informacji odnośnie postępowania administracyjnego i sądowego;*
- *zapewnienie opieki prawnej w trakcie postępowania karnego;*
- *zapewnienie ochrony fizycznej;*
- *zapewnienie dostępu do środków dających możliwość uzyskania zadośćuczynienia za doznane krzywdy.*

### **Zapobieganie handlowi ludźmi (Art.9)**

Państwa Strony zobowiązane są do wprowadzenia odpowiedniej polityki i programów zapobiegawczych, które obejmują:

*prowadzenie badań i kampanii informacyjnych;*

*podejmowanie inicjatyw społecznych i gospodarczych mających na celu zmniejszenie ubóstwa, zacofania oraz braku równych możliwości a, co za tym idzie, handlu ludźmi;*

*nasilenie działań legislacyjnych, wychowawczych, kulturowych i socjalnych przeciwdziałających powstawaniu zapotrzebowania sprzyjającego różnym formom wykorzystania seksualnego i materialnego osób;*

We wprowadzaniu powyższych środków zapobiegawczych i ochronnych Państwa Strony współpracują z organizacjami pozarządowymi.

### ***Współpraca międzynarodowa (Art. 10, 11)***

Siły policji i innych instytucji współpracujących w dziedzinie wymiany informacji celem ułatwienia identyfikacji przemytników i ofiar, dokumentów umożliwiających przekraczanie granic międzynarodowych, metod operacyjnych stosowanych do rekrutacji i transportu ofiar.

### ***Szkolenie funkcjonariuszy policji i organów ścigania (Art. 10)***

Państwa Strony winny zagwarantować szkolenie funkcjonariuszy policji i organów ścigania oraz innych instytucji właściwych w zakresie migracji oraz ochrony praw ofiar.

Źródło: ENATW, The European, Network against Trafficking in Women for Sexual Exploitation, „Przewodnik po Protokole ONZ w sprawie handlu ludźmi”, dostępny na: [www.aretusa.net](http://www.aretusa.net)

## **DEFINICJE HANDLU LUDŹMI W USTAWODAWSTWIE EUROPEJSKIM**

Handel ludźmi stanowi jeden z najdotkliwszych przykładów na to, jak bardzo poszczególne kategorie czy też „pokolenia” praw człowieka są ze sobą powiązane. Łączy on bowiem w sobie łamanie praw, które przysługują wszystkim, niezależnie od płci, narodowości, statusu społecznego, zatrudnienia i innych ewentualnych różnic.

W handlu ludźmi zostają zanegowane wszelkie niezbywalne wartości, takie jak prawo do życia, do wolności, równości, godności i bezpieczeństwa, prawo do niedyskryminacji czy prawo do ochrony zdrowia oraz wszystkie inne prawa jak np. prawa pracownicze. Pożywką dla handlarzy ludźmi są trudne warunki materialne i socjalne w jakich żyją ludzie w wielu krajach. Często prowadzi to do podporządkowania ofiar jak niewolników, zaś doświadczenia ostatnich lat wskazują że w społeczeństwach funkcjonują mechanizmy przyzwolenia na wyzysk ludzi na rynku usług seksualnych i nie tylko. Stwarza to konieczność utworzenia nowych przepisów, które chroniłyby prawa człowieka ofiar wyzysku i handlu.

Do Protokołu Organizacji Narodów Zjednoczonych dołączyły wkrótce inne narzędzia o charakterze regionalnym. Z jednej strony uzupełniają one już istniejące ustawodawstwo z drugiej zaś są ukierunkowane na karanie handlarzy ludźmi i ochronę ofiar oraz współpracę na

różnych poziomach między krajami dotkniętymi tym zjawiskiem.

W ostatnich latach w celu zahamowania handlu ludźmi państwa europejskie stosowały narzędzia regionalne, takie jak *Europejską konwencję o ekstradycji*<sup>8</sup> z uzupełniającymi Protokołami oraz *Konwencję o Europolu*<sup>9</sup>, które odwołują się do współpracy w sprawach karnych.

Inne akty prawne, takie jak *Traktat Amsterdamski*, który wszedł w życie w maju 1999r. zawierają zalecenia dotyczące tego problemu<sup>10</sup>. Narzędzia powyższe stanowią podstawę współpracy organów śledczych i Policji w dziedzinie ekstradycji i zbierania danych.

Nowe spojrzenie europejskich ciał ustawodawczych wiąże się także z nowymi definicjami handlu ludźmi przygotowanymi przez Radę Europy, OBWE oraz Unię Europejską.

Każda z tych organizacji działa na podstawie osobnego mandatu. Cechą wspólną jest wprowadzenie polityki związanej z handlem ludźmi.

Już w *Zaleceniach R(2000)11*<sup>11</sup> Rada Europy uznaje handel ludźmi za przejaw łamania prawa do godności i integralności człowieka. Dokument ten opisuje wyzysk seksualny jako formę niewolnictwa i przyznaje, iż ofiarami handlu ludźmi stają się przede wszystkim kobiety i dziewczęta.

Podobne zdanie wyraża OBWE w *Raporcie końcowym ze spotkania dodatkowego na temat handlu ludźmi*<sup>12</sup>, podając definicję handlu ludźmi, która kładzie szczególny nacisk na kwestię ochrony praw człowieka ofiar handlu ludźmi.

Rozpatrywanie problemu handlu ludźmi w odniesieniu do praw człowieka pociąga bezpośrednie konsekwencje, wśród których na pierwszy plan wysuwa się sytuacja niekarania ofiar handlu jako osób łamiących normy migracyjne.

Analiza handlu ludźmi pod kątem praw człowieka nakazuje poszczególnym krajom respektowanie międzynarodowych zasad ochrony praw człowieka a w konsekwencji kształtowanie w oparciu o nie ustawodawstw krajowych.

W 2002 r. Unia Europejska przyjęła szereg wiążących z prawnego punktu widzenia doku-

8 - Rada Europy, przyjęta 13 grudnia 1957, weszła w życie 18 kwietnia 1960.

9 - Konwencja z dnia 26 lipca 1995 r. sporządzona na podstawie artykułu K.3 Traktatu o Unii Europejskiej w sprawie ustanowienia Europejskiego Urzędu Policji [Dz.U. C 316 z 27.11.1995, str. 2], weszła w życie dnia 1 października 1998 r. Konwencja zalicza do zadań Europolu: zapobieganie i zwalczanie poważnych form międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, takich jak: przemyt narkotyków, przemyt migrantów, handel ludźmi, przemyt substancji radioaktywnych i nuklearnych oraz przemyt kradzionych samochodów.

10 - *Traktat Amsterdamski*, który zmienia *Traktat o Unii Europejskiej*. Podpisany w Amsterdamie, 2 października 1997r., wszedł w życie 1 maja 1999r. Odnośniki do skonsolidowanego tekstu Traktatu założycielskiego *Unii Europejskiej w Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

11 - Rada Europy (2001)11E, 19 września 2001, *Concerning guiding principles on the fight against organised crime* (brak polskiej wersji, przyp. tłum).

12 - OBWE, *Raport końcowy ze spotkania dodatkowego na temat handlu ludźmi*, czerwiec 2000



mentów. Kroki te były przejawem zarówno skonkretyzowania zadeklarowanych intencji jak i próbą zmierzenia się z problemem handlu ludźmi na szczeblu regionalnym<sup>13</sup>. Została wówczas przyjęta *Decyzja ramowa Rady*<sup>14</sup> poświęcona zwalczaniu handlu ludźmi w celach wyzysku pracy bądź wyzysku seksualnego. Artykuł 1 tego dokumentu wymienia zachowania podlegające ściganiu w krajach członkowskich.

Po uchwaleniu tego dokumentu przez Unię Europejską, w 2005 roku Rada Europy przyjęła *Konwencję w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi*<sup>15</sup> mającą na celu - zgodnie z artykułem 1 zapobieganie i zwalczanie handlu ludźmi, przy zagwarantowaniu równości płci; ochrony praw człowieka ofiar handlu i promowanie współpracy międzynarodowej w działaniach przeciwko handlowi ludźmi.

Zgodnie z artykułem 2 Konwencję stosuje się do wszystkich form handlu ludźmi, zarówno krajowego, jak i międzynarodowego, związanego albo niezwiązanego, z przestępczością zorganizowaną. Zgodnie z Konwencją:

*(a) „Handel ludźmi” oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób, z zastosowaniem groźby lub użyciem siły, bądź Wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystywanie prostytutki innych osób, lub inne formy wykorzystywania seksualnego, przymusową pracę lub służbę, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów; innych form przymusu, uprowadzenia, oszustwa, podstępu, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania.*

*(b) zgoda ofiary handlu ludźmi na zamierzone wykorzystanie określone w punkcie (a) niniejszego artykułu nie ma znaczenia, jeżeli posłużono się którąkolwiek z metod wymienionych w punkcie (a);*

*(c) werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie dziecka celem jego wykorzystania jest uznawane za handel ludźmi nawet wówczas, gdy nie obejmuje żadnej*

<sup>13</sup> - W celu przedśledzenia najważniejszych kroków i uzyskania szerszego wglądu do aktów prawnych Unii w dziedzinie handlu ludźmi, patrz: <http://europa.eu/scadplus/leg/it>

<sup>14</sup> - *Decyzja ramowa Rady 2002/629/ WSiSW* z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi weszła w życie 1.sierpnia 2002r., data przewidziana dla ratyfikowania przez kraje członkowskie: 1.sierpnia.2004. Tekst i odnośniki w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

<sup>15</sup> - *Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi*, przyjęta w Warszawie 16 sierpnia 2005 r., nie weszła jeszcze w życie. Odnośniki w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

z metod wymienionych w punkcie (a) niniejszego artykułu;

(d) „dziecko” oznacza osobę, która nie ukończyła osiemnastego roku życia;

(e) „ofiara” oznacza każdą osobę fizyczną będącą podmiotem handlu ludźmi zdefiniowanego w niniejszym artykule.

Wyżej wymienione akty prawne poruszają temat zwalczania i przeciwdziałania przestępstwom związanym z handlem ludźmi ze szczególnym uwzględnieniem ochrony praw człowieka ofiar oraz wzmocnieniem współpracy między poszczególnymi krajami nie tylko w zakresie prawnym.

Podczas gdy *Protokół Organizacji Narodów Zjednoczonych* w artykule 3, bierze pod uwagę także kwestię pobierania narządów, *Decyzja ramowa* Rady Europy nawiązuje do przymusowej prostytucji jako do jednej z form wykorzystywania seksualnego.

Konwencja Rady Europy, zgodnie ze swoją tradycją promocji i ochrony podstawowych praw istoty ludzkiej wyróżnia się ze względu na szczególną uwagę, jaką poświęca prawom człowieka oraz na szerszy zakres zastosowania.

“ **UNIA EUROPEJSKA W DECYZJI RAMOWEJ RADY Z 19 LIPCA 2002 R. PRZYJĘŁA DEFINICJĘ HANDLU LUDŹMI ZAPROPONOWANĄ W PROTOKOLE NARODÓW ZJEDNOCZONYCH. KRAJE CZŁONKOWSKIE UNII EUROPEJSKIEJ SĄ ZOBOWIĄZANE DOSTOSOWAĆ SIĘ DO DECYZJI RAMOWEJ DO 1 SIERPNIĄ 2004 ROKU.**

## HANDEL LUDŹMI, NIEWOLNICTWO I EKSPLOATACJA SEKSUALNA W PRAWIE MIĘDZYNARODOWYM

Ze względu na złożoność problemu handlu ludźmi, prawo międzynarodowe stanowi podstawowe narzędzie umożliwiające zrozumienie różnorodności przewinień, które składają się na proces handlu ludźmi. Ukazuje jednocześnie uchybienia ze strony Państw stron w stosunku do podjętych zobowiązań w ratyfikowanych konwencjach międzynarodowych. Rozbudowana lista norm o charakterze międzynarodowym dotyczy w różnej mierze handlu ludźmi oraz form, jakie obecnie przybiera wyzysk seksualny kobiet i dzieci<sup>16</sup>.

Pierwszą definicję niewolnictwa podaje *Konwencja w sprawie niewolnictwa* sporządzona w 1926 r. przez Ligę Narodów<sup>17</sup>. Definicja ta, w artykule 1, paragraf 1 określa niewolnictwo jako: *Stan czy położenie jednostki względem której stosowane jest postępowanie w całości lub w części wynikające z prawa własności;*

natomiast pojęcie handlu niewolnikami (art. 1.2) jako:

*wszelkie pojmanie, nabycie lub odstąpienie danej osoby celem uczynienia z niej niewolnika; wszelkie nabycie niewolnika dla sprzedaży lub zamiany, jakkolwiek akt odstąpienia drogą sprzedaży lub zamiany niewolnika nabytego dla celów sprzedaży lub wymiany jak i w ogóle wszelki rodzaj handlu lub przewozu niewolników.*

Jednak zaraz po przyjęciu tego traktatu pojawiła się konieczność sporządzenia dłuższej listy uwzględniającej inne sytuacje mieszczące się w pojęciu niewolnictwa.

W 1956 r. w Genewie na Konferencji zorganizowanej przez ONZ została przyjęta Uzupełniająca Konwencja w sprawie zniesienia niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz instytucji i praktyk zbliżonych do niewolnictwa<sup>18</sup>.

Nie zastępuje ona *Konwencji z 1926 r.*, lecz uzupełnia niektóre zalecenia oraz określa obowiązki krajów w dziedzinie zwalczania handlu niewolnikami, zasady współpracy pomiędzy Państwami Stronami oraz obowiązki Organizacji Narodów Zjednoczonych. Największe znaczenie tego dokumentu polega na wymienieniu w szczegółowy i precyzyjny sposób szeregu instytucji oraz praktyk zbliżonych do niewolnictwa, które sprowadzają ofiarę

16 - Patrz, dokumenty zamieszczone w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

17 - *Konwencja w sprawie niewolnictwa* przyjęta 25 września 1926, weszła w życie 9 marca 1927 r.

18 - Przyjęta 7 września 1956 r., weszła w życie 30 kwietnia 1957.

do stanu "poddania". Takie okoliczności zostały opisane w artykule 1 *Konwencji z 1956 r.*:  
Są to m.in. niewola za dług, pańszczyzna czy „sprzedaż narzeczonej”<sup>19</sup>  
W artykule 3 ustawodawca międzynarodowy określa handel ludźmi jako:

*Przewiezienie lub usiłowanie przewiezienia niewolników z jednego kraju do drugiego przy pomocy jakichkolwiek środków transportu lub współuczestnictwa w tych czynach (...)*

i ustanawia dla Państw Stron szereg zobowiązań mających na celu uniemożliwienie transportu niewolników (art. 3.2, 3.3).

Co się zaś tyczy wyzysku seksualnego, *Konwencja w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji*, przyjęta przez Narody Zjednoczone w 1949 r.<sup>20</sup>, pozostaje do dziś podstawowym traktatem międzynarodowym w tej materii, chociaż ze względu na coraz większą uwagę skierowaną na zniewolenie seksualne i handel ludźmi, obecnie powtarzają się opinie o jej niedostosowaniu do kwestii współczesnej prostytucji<sup>21</sup>. Jedną z wytycznych *Konwencji* mówi o niekaraniu osób prostytuujących się, rządy zaś zobowiązuje do zwalczania m.in. stręczycielstwa i eksploatacji prostytucji. Jako naganne uznaje też odstępowanie lokalu przez jego właściciela do prowadzenia domu publicznego (art. 1 i 2). Podpisując *Konwencję* Państwa Strony zobowiązały się do zniesienia wszelkich form regulowania działalności związanej z prostytucją (np. rejestrowania prostytutek) a więc także do zlikwidowania licznych w tamtych czasach domów publicznych.

Zakaz wykorzystywania pracy niewolniczej i doprowadzania kogokolwiek do stanu niewolnictwa zawarty jest także w *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*<sup>22</sup> oraz w *Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych*<sup>23</sup> w artykułach 4 i 8 o podobnym brzmieniu:

*Nie wolno nikogo trzymać w niewoli; niewolnictwo i handel niewolnikami, we wszystkich formach, są zakazane.*

Fakt, iż Powszechna Deklaracja w rozdziale poświęconym prawom integralności fizycznej

19 - Tekst patrz: *Zbiór międzynarodowych dokumentów prawnych*.

20 - Przyjęta przez Zgromadzenie Organizacji Narodów Zjednoczonych na mocy *Rezolucji* 317 (IV) z 2 grudnia 1949 r. Weszła w życie 25 lipca 1951 r.

21 - Zagadnienia związane z prostytucją zostały omówione w dalszej części.

22 - Przyjęta i ogłoszona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ na mocy *Rezolucji* 217 A (III) z 10 grudnia 1948 r. Odnośniki w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

23 - Przyjęty i ogłoszony przez Zgromadzenie Ogólne ONZ z 19 grudnia 1966 r., na mocy *Rezolucji* 2200A (XXI), wszedł w życie 23 marca 1976 r. zgodnie z art.27. Odnośniki w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

przytacza normę wyraźnie związaną z doprowadzaniem ludzi do stanu niewolnictwa ukazuje pilny charakter problemu w ramach międzynarodowego prawa ochrony praw człowieka. Zakaz sprowadzania do stanu niewolnictwa czy poddaństwa zawarty w *Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych* należy do kategorii praw nieodraczalnych nawet w sytuacjach nadzwyczajnych i sytuuje się na tym samym poziomie co prawo do życia, prawo do wolności od tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania i innych sytuacji uwłaczających godności człowieka.

Równie istotne znaczenie ma *Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych*<sup>24</sup>, ponieważ ze względu na rodzaje wymienionych w nim praw dotyka w sposób szczególnie sytuacji kobiet oraz dyskryminacji której ofiarami padają. To kobiety bowiem najczęściej żyją w ubóstwie, są bezbronne a ich pozycja społeczna jest w wielu miejscach na świecie nadal bardzo słaba.

W ramach międzynarodowych działań na rzecz ochrony praw człowieka *Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet*<sup>25</sup> stanowi po dziś dzień główny akt prawny dotyczący praw kobiet. Państwa, które ratyfikowały Konwencję, zobowiązują się do podjęcia wszelkich kroków, z ustawodawczymi włącznie w celu zwalczania wszelkich form handlu kobietami i eksploatacji prostytucji. Artykuł szósty Konwencji mówi:

*Państwa Strony podejmą wszelkie stosowne kroki, w tym również ustawodawcze, w celu położenia kresu wszelkim formom handlu kobietami oraz ciągnięciu zysków z prostytucji kobiet.*

Pomimo faktu, iż kobiety sprzedawane są w celu wyzysku seksualnego oraz tego, że imigrantki o nieregulowanej sytuacji prawnej często padają ofiarą przestępstw, często niestety postrzegane są przez ludność kraju, do którego przybyły, w taki sam sposób jak ludzie czerpiący korzyści z ich pracy i z tego, że są one wyzyskiwane. W wielu krajach media, nierzadko zachęcane do tego przez rządy prowadzące politykę antymigracyjną, prezentują wypaczony obraz imigrantów, co staje się zaczynem dyskryminacji na tle rasowym - także w stosunku do ofiar handlu. *Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej*<sup>26</sup> w punkcie 1, artykułu 1 określa dyskryminację jako wszelkie:

24 - Przyjęty i ogłoszony przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 19 grudnia 1966 r., na mocy *Rezolucji 2200A (XXI)*, wszedł w życie 3 stycznia 1976 r. zgodnie z art.27. Odnosiłki w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

25 - Przyjęta i ogłoszona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ na mocy *Rezolucji 34/180* dnia 18 grudnia 1979 r., weszła w życie dnia 3 września 1981 r. zgodnie z art.27. Odnosiłki w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

26 - Przyjęta i otwarta do podpisu i ratyfikacji w Nowym Jorku dnia 7 marca 1966 r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ na mocy *Rezolucji 2106 (XX)* dnia 21 grudnia 1965 r., weszła w życie dnia 4 stycznia 1969 r. Odnosiłki w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

*(...) zróżnicowanie, wykluczenie, ograniczenie lub uprzywilejowanie z powodu rasy, koloru skóry, urodzenia, pochodzenia narodowego lub etnicznego, które ma na celu lub pociągga za sobą przekreślenie bądź uszczuplenie uznania, wykonywania lub korzystania, na zasadzie równości z praw człowieka i podstawowych wolności w dziedzinie politycznej, gospodarczej, społecznej i kulturalnej lub w jakiegokolwiek innej dziedzinie życia publicznego.*

Istnieją liczne świadectwa potwierdzające aktywne zaangażowanie funkcjonariuszy policji w przemyt i handel ludźmi. Państwa jako takie są oczywiście odpowiedzialne za czyny popełnione przez funkcjonariuszy organów ścigania, nawet jeśli ich postępowanie wychodzi poza zakres obowiązków służbowych. W takim kontekście szczególnego znaczenia nabiera *Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur*<sup>27</sup>, jako międzynarodowe narzędzie do walki z handlem ludźmi. Zgodnie z artykułem 1 Konwencji pojęcie „tortury” rozumiane jest jako:

*każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą.. (...).*

Ratyfikując *Konwencję* Państwa Strony zobowiązują się zapewnić ofierze tortur prawo uzyskania zadośćuczynienia i odpowiedniego odszkodowania (art. 14). Gwarancje dotyczą także ofiar okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania lub karania albo gdy akty takie dokonywane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym, na skutek polecenia lub za ich wyraźną lub milczącą zgodą. (art. 16.1).

Kwestie związane z wyzyskiem seksualnym są też oczywiście przedmiotem konwencji dotyczących ochrony praw nieletnich. W ramach działalności Organizacji Narodów Zjednoczonych, *Konwencja o prawach dziecka* z 1989 roku<sup>28</sup>, stanowi do dziś międzynarodowy do-

27 - Przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 10 grudnia 1984 r. na mocy *Rezolucji* 39/46. Weszła w życie 26 czerwca 1987 r. zgodnie z art. 27(1). Odnośniki w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

28 - Przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ na mocy *Rezolucji* 44/25 z 20 listopada 1989 r. Weszła w życie 2 września 1990 r. zgodnie z art. 49. Odnośniki w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

28 - Przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ na mocy *Rezolucji* 44/25 z 20 listopada 1989 r. Weszła w życie 2 września 1990 r. zgodnie z art. 49. Odnośniki w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

kument ratyfikowany przez największą liczbę Państw i mówi, że:

(...) uznaje prawo dziecka do ochrony przed wyzyskiem ekonomicznym, przed wykonywaniem pracy, która może być niebezpieczna lub też może kolidować z kształceniem dziecka, bądź może być szkodliwa dla zdrowia dziecka lub jego rozwoju fizycznego, umysłowego, duchowego, moralnego lub społecznego. (art. 32)

Konieczność ochrony dzieci przed jakąkolwiek formą wyzysku seksualnego oraz zaangażowanie Państw Stron do podjęcia wszelkich stosownych kroków zapobiegających porwanom, sprzedaży i handlu dziećmi niezależnie od celu i formy, znajduje swój jawny wyraz w Konwencji:

*art. 34 Państwa-Strony zobowiązują się do ochrony dzieci przed wszelkimi formami wyzysku seksualnego i nadużyć seksualnych, Dla osiągnięcia tych celów Państwa-Strony podejmą w szczególności wszelkie właściwe kroki o zasięgu krajowym, dwustronnym oraz wielostronnym dla przeciwdziałania:*

- a) nakłanianiu lub zmuszaniu dziecka do jakichkolwiek nielegalnych działań seksualnych;*
- b) wykorzystywaniu dzieci do prostytucji lub innych nielegalnych praktyk seksualnych;*
- c) wykorzystywaniu dzieci w pornograficznych przedstawieniach i materiałach.*

*art. 35 Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie kroki o zasięgu krajowym, dwustronnym oraz wielostronnym dla przeciwdziałania uprowadzeniom, sprzedaży bądź handlowi dziećmi, dokonywanych dla jakichkolwiek celów i w jakiegokolwiek formie.*

Należy wspomnieć także przyjęcie *Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii*<sup>29</sup>.

*Protokół* określa kroki, jakie Państwa Strony powinny podjąć w celu zagwarantowania ochrony dzieci przed sprzedażą, prostytucją i pornografią. Artykuł 2 *Protokołu* definiuje handel dziećmi jako *jakiegokolwiek działanie lub transakcję, w drodze której dziecko przekazywane jest przez jakąkolwiek osobę lub grupę osób innej osobie lub grupie za wynagrodzeniem lub jakiegokolwiek inną rekompensatą;*

<sup>29</sup> - Przyjęty i otwarty do podpisu, ratyfikacji i przystąpienia na mocy Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ 54/263 dnia 25 maja 2000 r., wszedł w życie 18 stycznia 2002 r. Odnośniki w Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych.

*Prostytucja dziecięca rozumiana jest jako: wykorzystywanie dzieci do czynności seksualnych za wynagrodzeniem lub jakąkolwiek rekompensatą w innej formie.*

*Dziecięca pornografia oznacza jakiegokolwiek pokazywanie, za pomocą dowolnych środków, dziecka uczestniczącego w rzeczywistych lub symulowanych czynnościach ewidentnie seksualnych lub też jakiegokolwiek pokazywanie organów płciowych w celach przede wszystkim seksualnych.*

Kwestia wyzysku seksualnego i handlu ludźmi na rynek usług seksualnych zajmuje także istotne miejsce w działalności Międzynarodowej Organizacji Pracy (MOP). Wykorzystywanie prostytutki zostało określone jako "jedna z najgorszych odmian pracy przymusowej" w *Konwencji nr 182 dotyczącej zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci* która w artykule 3, określa i zakazuje najgorszych form pracy nieletnich, takich jak: wszystkie formy niewolnictwa lub praktyk podobnych do niewolnictwa, udział w konflikcie zbrojnym, udział w pornografii, wszelkie działania nielegalne czy praca zagrażająca zdrowiu dziecka<sup>30</sup>.

Międzynarodowe prawo dotyczące ochrony praw człowieka zajmuje się także pracownikami imigrantami, dyskryminacją, jakiej padają oni ofiarą oraz przysługującymi im prawami. *Międzynarodowa Konwencja o ochronie praw wszystkich pracowników migrantów i członków ich rodzin*, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych z 1990 r.<sup>31</sup> ma na celu prognozowanie wszelkich przedsięwzięć dotyczących praw cywilnych, politycznych, ekonomicznych, społecznych i kulturalnych, których adresatami są pracownicy migranci wraz z rodzinami. Artykuł 2 *Konwencji* dokładnie określa te kategorie pracowników. Artykuły, które są ściślej powiązane z problemem handlu ludźmi omawiają szereg praw, takich jak prawo do wolności oraz prawo do opuszczenia kraju i powrotu do ojczyzny w każdym momencie (art. 8); prawo do niebycia przetrzymywanym w warunkach zniewolenia lub służebności oraz do niebycia zmuszonym do wykonywania prac przymusowych (art. 11). Dla Państw Stron *Konwencja* przewiduje zobowiązania w zakresie ochrony praw człowieka w stosunku do migrantów, oraz zakaz stosowania tortur czy innych kar niehumanitarnych, okrutnych i poniżających (art. 9), prawo do wolności i bezpieczeństwa w stosunku do pracownika migranta i ochrony przed ewentualnymi aktami przemocy, zniewagami, groźbami i formami zastraszania, ze strony funkcjonariuszy państwowych bądź osób, grup czy też instytucji

30 - *Konwencja MOP* nr. 182, przyjęta podczas 87<sup>o</sup> Konferencji Międzynarodowej Organizacji Pracy 17 czerwca 1999 r. Weszła w życie 19 listopada 2000 r. Odnosiłki i fragment tekstu w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

31 - Przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ na mocy *Rezolucji* 45/158 z 18 grudnia 1990 r. Weszła w życie 1 lipca 2003 r., zgodnie z artykułem 87 (1).



prywatnych (art. 16) oraz jeśli chodzi o konfiskatę i zniszczenie dokumentów tożsamości bądź umożliwiających wjazd, pobyt, meldunek lub zamieszkanie na terenie kraju czy też ewentualne pozwolenie na pracę (art. 21). Inne gwarancje dotyczą zakazu bycia poddawanym zbiorowym formom wydalenia lub zlecenia decyzji o takich krokach innym instytucjom niż właściwym organom ścigania (art. 22) oraz nadzoru nad agencjami zajmującym się naborem pracowników zatrudnionych poza granicami kraju ich pochodzenia.

## ROZDZIAŁ 2 - MIGRACJE I HANDEL LUDŹMI A DZIAŁALNOŚĆ PRZESTĘPCZA W EUROPIE

### HANDEL LUDŹMI W KONTEKŚCIE WSPÓŁCZESNYCH MIGRACJI

We współczesnym świecie migracje są zjawiskiem, które cechuje stały wzrost. W ostatnim raporcie opracowanym przez Międzynarodową Organizację ds. Migracji (IOM)<sup>32</sup> ocenia się, że całkowity ruch migracyjny w 2005 roku dotyczył liczby pomiędzy 185 a 192 milionów osób (z czego 45% stanowiły kobiety).

Obecnie liczba mieszkańców Unii Europejskiej wynosi 492,8 milionów<sup>33</sup>. Udział obcokrajowców żyjących w poszczególnych państwach różni się dość znacznie i uzależniony jest od sytuacji gospodarczej i polityki wewnętrznej danego kraju.

W konsekwencji restrykcyjnej polityki stosowanej przez rządy wielu państw europejskich wobec obcokrajowców w pierwszej połowie lat '70, możliwość legalnego przekroczenia przez nich granicy, drastycznie się zmniejszyła. Podobnie jest z możliwościami zatrudnienia. Reglamentacja i obostrzenia w przyjmowaniu obcokrajowców dotyczyły zarówno przepisów o łączeniu rodzin jak i przepisów regulujących zatrudnianie pracowników sezonowych, którzy dotychczas mogli liczyć na uprzywilejowane traktowanie, co wiązało się z faktem ich pochodzenia i przynależności do dawnych kolonii.

Z biegiem lat, okazało się, że kryteria dotyczące imigracji stosowane przez poszczególne państwa są podobne, szczególnie w kwestii wyznaczonych celów. Wydaje się, że celem li-

32 - IOM, *Word Migration Report 2005* (Migracja na świecie. Raport) na: [www.iom.int](http://www.iom.int)

33 - Dane dostępne na: [http://en.wikipedia.org/wiki/Demographics\\_of\\_the\\_European\\_Union](http://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_the_European_Union)

czynnych działań podjętych w tej materii miało być uszczelnienie granic, w efekcie czego coraz trudniejsze stawało się uregulowanie ex post statusu imigrantów przebywających nielegalnie na terytorium państwa. Dzisiaj bezspornie dąży się do uregulowania prawnego tej kwestii, nie zawsze jednak w duchu poszanowania praw człowieka, w tym praw wolnościowych. Widać to dość wyraźnie na przykładzie osób starających się o azyl.

Nielegalne formy migracji nasiliły się wraz z przyjęciem regulacji prawnych dotyczących przepływu ludności w skali regionalnej.

W pierwszej połowie lat 80-tych byliśmy świadkami pojawienia się nowych form zjawiska współczesnego handlu ludźmi, w ramach którego w krótkim czasie wykształciła się cała seria różnorodnych form wyzysku.

Dlatego na skutek działań środowisk przestępczych oraz w wyniku różnych form działalności związanych z sexbiznesem, powstał nowy międzynarodowy rynek, zarządzany w dużej mierze przez zorganizowane grupy przestępcze, o mniej lub bardziej wykształconych strukturach, których wpływy sięgają wielu państw, co spowodowane jest często milczącym przyzwoleniem tych państw oraz skutkiem korupcji. Dotyczy to przede wszystkim krajów pochodzenia i tranzytu ofiar nielegalnej migracji.

Na poziomie europejskim czynione były próby uregulowań prawnych migracji, z podziałem na następujące kategorie:

- migracja legalna, w tym migracja z ubieganiem się o azyl,
- migracja nielegalna, migracja z naruszeniem prawa/ bez dokumentów,
- migracja nielegalna zorganizowana,
- przemyt lub handel ludźmi.

Z analiz socjo-kryminologicznych wynika, że do zjawisk występujących najliczniej należą nielegalna emigracja i handel ludźmi. Już w roku 2000<sup>34</sup> Europol ogłosił dane, które wskazywały na wzrost skali obydwu tych zjawisk.

Nasilenie nielegalnej imigracji odnotowano przede wszystkim we Włoszech i w Hiszpanii. Ponadto w 2000 roku celem nielegalnych migrantów były takie kraje jak: Austria, Belgia, Francja, Niemcy, Grecja, Holandia, Szwecja i Wielka Brytania<sup>35</sup>.

Z ostatniego raportu Europolu wynika, że w ciągu ostatnich pięciu lat wzrosła liczba ofiar

34 - Europol, 2000 EU Organised Crime Situation Report (brak polskiej wersji), 2001, na: [www.europol.europa.eu](http://www.europol.europa.eu)

35 - Cytowane dane zaczerpnięto z Transcrime Report, nr 7, *Handel ludźmi w celu ich wykorzystania i przemyt migrantów, Raport końcowy z badań Transcrime dla Ministerstwa Sprawiedliwości i Ministerstwa ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn w Porozumieniu z Ministerstwem Sprawiedliwości i Transcrime i po akceptacji komisji międzyministerialnej ex.art.25 nr 394 z 31 sierpnia 1999 we współpracy z Stronictwem Narodowym do Walki z Mafią*, 2003r., na <http://transcrime.cs.unitn.it>

handlu ludźmi przywiezionych do Europy, przede wszystkim z Federacji Rosyjskiej, Ukrainy oraz państw Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej. Inne obszary które dostarczają ofiar handlu ludźmi to kraje Zachodniej Afryki i Ameryki Łacińskiej<sup>36</sup>.

Działalność przestępcza opisana w raporcie Europolu, poza wykorzystywaniem seksualnym, dotyczy pornografii dziecięcej, nielegalnej adopcji dzieci, nielegalnej pracy jak również handlu ludzkimi narządami.

Oblicza się, że co roku ok. 120.000 kobiet i dzieci przekracza w sposób nielegalny granice Europy Zachodniej. Wiele państw Europy Środkowej i Wschodniej oraz Afryka Zachodnia są jednocześnie krajami pochodzenia, tranzytu i przeznaczenia dla ofiar handlu ludźmi. Na ich terytoriach powstają nowe rynki handlu ludźmi<sup>37</sup>.

Państwa z których najczęściej rekrutują się ofiary handlu to: Mołdawia, Ukraina, Bułgaria, Rumunia, Federacja Rosyjska i Albania, natomiast krajami przeznaczenia są Niemcy, Austria, Francja, Wielka Brytania, Holandia, Belgia, Hiszpania i Włochy. Nadal brak jest szczegółowych danych dotyczących tego zjawiska. Najpełniejszy obraz sytuacji dają przedsięwzięcia o charakterze analityczno-operacyjnym realizowane przez Międzynarodową Organizację ds. Migracji (IOM), która sporządza okresowe raporty w oparciu o własne badania migracji na świecie<sup>38</sup>.

Jakkolwiek należy przypuszczać, biorąc pod uwagę zarówno rozmiar jak i rozpiętość terytorialną zjawiska, że rzeczywiste liczby mogą przewyższać te, przedstawione w oficjalnych statystykach. Z opublikowanego w 2005 roku przez rząd USA *Raportu o handlu ludźmi* wynika, że co roku na świecie sprzedawanych jest od sześciuset do ośmiuset tysięcy osób<sup>39</sup>.

Z opracowań Biura Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości wynika, że proceder handlu ludźmi dotyczy 127 krajów dostarczających ofiary handlu i 137 krajów docelowych<sup>40</sup>.

36 - *Trafficking of Human Beings for Sexual Exploitation in the EU. Europol Perspective (Handel ludźmi w celu eksploatacji seksualnej w UE. Perspektywa Europolu)*, 2006, na [www.europol.europa.eu](http://www.europol.europa.eu)

37 - *La tratta delle donne. Il dramma dietro al sogno: dalla povertà alla schiavitù sessuale (Handel kobietami. Dramat zamiast marzeń: od ubóstwa do niewolnictwa seksualnego. Strategia europejska)*, na: [www.ec.europa.eu](http://www.ec.europa.eu)

38 - IOM, *Journeys of Jeopardy: A Review of Research on Trafficking in Women and Children in Europe (Ryzykowne podróże. Badania nad handlem kobietami i dziećmi w Europie)*, IOM Migration Research Series, No. 11, Ginewra 2002; IOM, *Victims of Trafficking in the Balkans. A Study of Trafficking in Women and Children for Sexual exploitation to, through and from the Balkan Region (Ofiary handlu na Bałkanach. Studia nad handlem kobietami i dziećmi w rejonie Bałkanów)*, 2001, oraz na: [www.belgium.iom.int/StopConference](http://www.belgium.iom.int/StopConference)

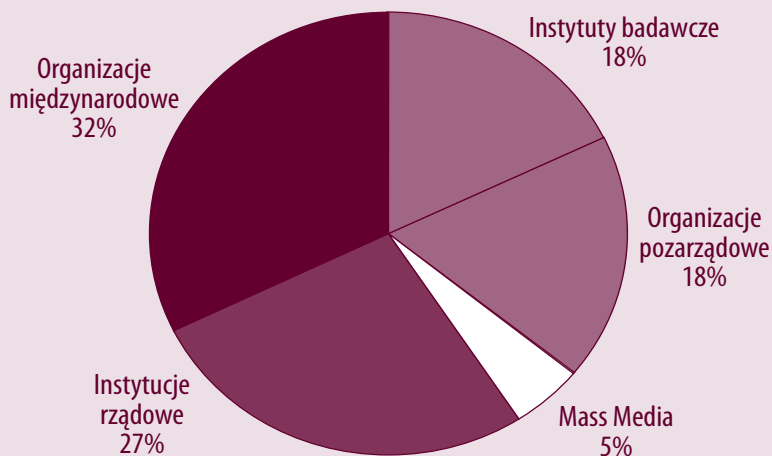
39 - Dane przedstawione w Raporcie UNODC, *Trafficking in Persons*, op.cit

40 - *Ibidem*.

| Europejskie kraje docelowe dla ofiar handlu ludźmi | Europejskie kraje pochodzenia ofiar handlu ludźmi (bardzo wysokie ryzyko) | Europejskie kraje pochodzenia ofiar handlu ludźmi (wysokie ryzyko) | Europejskie kraje pochodzenia ofiar handlu ludźmi (umiarkowane ryzyko) | Europejskie kraje pochodzenia i docelowe dla ofiar handlu ludźmi |
|--|---|--|--|--|
| Belgia<br>Niemcy                                   | Albania<br>Bułgaria   | Republika Czeska<br>Estonia  | Chorwacja<br>Serbia i Czarnogóra                                       | Polska<br>Bośnia i Hercegowina                                   |
| Grecja<br>Włochy<br>Holandia                       | Litwa<br>Rumunia<br>Ukraina   | Węgry<br>Łotwa<br>Polska   | Kosowo<br>Kirgizja<br>Bośnia i Hercegowina                             | Republika Czeska   |
| Austria  | Federacja Rosyjska  | Słowacja   |  |  |
| Dania  | Mołdawia  | Estonia  |  |  |
| Francja  | Białoruś  | Gruzja   |  |  |
| Hiszpania  |   | Armenia  |  |  |
| Szwajcaria   |   | Uzbekistan   |  |  |
| Wielka Brytania                                    |   | Kazachstan   |  |  |

Dane opracowano na podstawie Raportu UNODC, *Trafficking in Persons: Global Patterns*, 2006, op. cit.th

### “ ŹRÓDŁA INFORMACJI O HANDLU LUDŹMI, KTÓRYMI POSŁUŻONO SIĘ DO SPORZĄDZENIA NINIEJSZEJ PUBLIKACJI (UDZIAŁ W %)



## DZIAŁALNOŚĆ PRZESTĘPCZA ZWIĄZANA Z HANDELEM LUDŹMI I ORGANIZOWANIEM NIELEGALNEJ MIGRACJI

Zjawisko handlu ludźmi i wspieranie nielegalnych migracji jakkolwiek odmienne w charakterze, upodabniają się wzajemnie w aspekcie wykonawczym. Elementem je różniącym jest cel nielegalnej migracji: w przypadku handlu ludźmi celem jest zamierzone wykorzystanie ofiary handlu ludźmi, natomiast jeżeli chodzi o nielegalną migrację, celem jest zrealizowanie tego właśnie zamierzenia, które jest w sposób jednoznaczny wyartykułowane przez emigrującego. Istnieją również inne aspekty, które nie mogą być przypisane wyłącznie jednemu z wymienionych zjawisk. Ich podobieństwo łatwo dostrzec kiedy określa się przyczyny, które prowadzą do handlu ludźmi i nielegalnej migracji. Czynniki te należą do dwóch kategorii: te, które zmuszają ludzi do poszukiwania dróg (zwykle nielegalnych) wyjazdu z kraju, tzw. *push factors*, oraz te, które decydują o atrakcyjności państw Europy Zachodniej jako celu tejże emigracji., tzw. *pull factors*.

Do czynników, które skłaniają do nielegalnej emigracji można zaliczyć:

- rozpad państw wielokulturowych i wielonarodowych oraz związane z tym procesy występowania konfliktów o podłożu etnicznym, kulturowym lub religijnym,
- nasilenie kataklizmów i stanów klęsk żywiołowych stanowiących zagrożenie bytu i życia,
- brak stabilizacji sytuacji politycznej, wojny lub przedłużające się konflikty zbrojne, jak również konflikty o charakterze pozamilitarnym,
- niekorzystna sytuacja ekonomiczna,
- nadmierny, niekontrolowany wzrost demograficzny,
- postępujące ubożenie społeczeństwa w wyniku nadużyć przy redystrybucji dóbr przeznaczonych na pomoc społeczną.

Natomiast wśród czynników stanowiących o atrakcyjności państw będących celem nielegalnej migracji są:

- brak siły roboczej i związana z tym konieczność poszukiwania jai wśród obcokrajowców,
- korzystne tendencje ekonomiczne,
- demokratyczny system sprawowania władzy, stabilność polityczna i społeczna,
- wspólnota historyczna,
- wspólnota językowa,
- istniejące na miejscu wspólnoty narodowe, mogące stanowić wsparcie dla imigrantów,
- perspektywa zrealizowania własnych aspiracji.

Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji oprócz zjawiska globalizacji transportu i globalizacji rynku pracy w kontekście handlu kobietami w celu eksploatacji prostytutki, zauważa, że po stronie *push factors* występuje jeszcze jeden istotny czynnik, skłaniający kobiety do nielegalnej emigracji. Jest nim świadomość nierównego statusu socjo-ekonomicznego kobiet i mężczyzn w kraju ich pochodzenia<sup>42</sup>.

Wszystkie te czynniki mogą być zdefiniowane jako potencjalna podaż usług. Należy jednak zauważyć, że do powstania rynku usług seksualnych niezbędne jest zapotrzebowanie na nie, czyli popyt. Bez równoczesnego wystąpienia tych dwóch elementów rynek usług seksualnych przestałby istnieć.

W krajach przeznaczenia nielegalnej emigracji odnotowuje się stały wzrost zapotrzebowania na tanią siłę roboczą i tanie usługi (także seksualne), natomiast w krajach z których ludność masowo emigruje, upowszechnia się potrzeba dobrobytu i niezależności. Na styku tych potrzeb pojawia się podatny grunt dla nielegalnej działalności, która przybiera formy struktur przestępczych, funkcjonujących w wielu przypadkach na gruncie powiązań rodzinnych, lub środowiskowych, działającym na danym obszarze. Przestępczość zorganizowana stanowi bardzo ważny kontekst dotyczący organizacji i zarządzania handlem ludźmi jak również przemysłem ludzi do Europy.

Jakkolwiek, jeżeli chodzi o kwestię eksploatacji prostytutki, wydaje się że w niektórych krajach zjawisko nadal funkcjonuje w oparciu o struktury środowiskowe w których jest silnie zakorzenione i nie jest związane z działalnością mafijną.

Należy zauważyć że w ostatniej dekadzie zmieniły się formy nielegalnej emigracji. O ile w latach 90-tych jej organizatorzy wykorzystywali do tego celu nielegalne środki i procedury, o tyle w dzisiejszych czasach wjazd do kraju przeznaczenia najczęściej odbywa się w sposób legalny - autobusami lub samochodami prywatnymi, z ważnymi dokumentami, którymi najczęściej są wize turystyczne, lub pozwolenia na pobyt czasowy. Posiadanie takich dokumentów sprawia, iż po upływie daty ich ważności posiadacz (imigrant) pozostający w kraju przeznaczenia jest w sytuacji podwójnie niekorzystnej: znajduje się w obcym kraju i do tego przebywa tam nielegalnie.

Często nielegalni emigranci pokonują pieszo przełęcz stanowiące granice państw, idąc w towarzystwie opłaconych przewodników, którzy po przekroczeniu granicy pozostawiają ich własnemu losowi.

Kobiety, które przybywają do Europy z krajów Ameryki Łacińskiej czy Afryki w celu pracy w prostytucji prawie zawsze wykorzystują do tych celów transport lotniczy. Tylko w wyjątkowych

42 -IOM, *Journeys of Jeopardy: A Review of Research on Trafficking in Women and Children in Europe*, op. cit.

sytuacjach kobiety przeznaczone na europejskie rynki usług seksualnych docierają drogą lądową w okolice Basenu Morza Śródziemnego, gdzie miesza się z innymi emigrantami, którzy przez Libię, Włochy, Maroko i Hiszpanię próbują przedostać się dalej.

Międzynarodowe organizacje przestępcze zajmują się rekrutacją ludzi w ich krajach pochodzenia. Zaraz potem do gry wchodzi pośrednicy odpowiedzialni za przerzut ofiar za granicę. Ofiary przekazywane są kolejnym pośrednikom, którzy poprzez kontakt z lokalnymi organizacjami przestępczymi wprowadzają ofiary na rynek usług seksualnych i pracy „na czarno”. Zdaniem IOM w handlu ludźmi z zamiarem wykorzystania uczestniczą następujące podmioty:

1. Organizatorzy należący do międzynarodowych sieci przestępczych,
2. Werbonnicy, którzy działają na określonym terytorium i odpowiedzialni są za realizację powierzonych im zadań na konkretnym etapie,
3. Podmioty o kompetencjach menadżerów, kształtujących rynek usług seksualnych,
4. Podmioty wspomagające, pełniące ważne funkcje w administracji publicznej lub zajmujące strategiczne stanowiska w siłach porządkowych, których zadanie polega na dostarczaniu niezbędnych informacji lub dokumentów, jak również rozwiązywanie pojawiających się problemów z wymiarem sprawiedliwości,
5. Drobny personel logistyczny: taksówkarze, ochroniarze, właściciele hoteli i pensjonatów.

Zdaniem Europolu<sup>43</sup>, w przypadku handlu ludźmi do prostytucji, lokalne organizacje przestępcze pełnią bardzo ważną rolę nie tylko w krajach przeznaczenia, ale również w krajach pochodzenia ofiar. Organizacje przestępcze współpracują z lokalnymi podmiotami w krajach pochodzenia tworząc zintegrowane struktury przestępcze, o wysokim stopniu złożoności<sup>44</sup>, który do tej pory uznawany był za typowy dla krajów przeznaczenia.

Obecnie w wielu krajach, wśród osób aktywnie zarządzających rynkiem usług seksualnych coraz częściej spotyka się kobiety. Są to najczęściej osoby pomiędzy 38 a 45 rokiem życia, zwykle bez rodziny i dzieci. Pełnią one bardzo ważną rolę, ponieważ zwykle łatwo pozyskują zaufanie ofiar – zwłaszcza osób o niewielkiej wiedzy o świecie i słabo wykształconych, stając się ich powierniczkami. Kobiety te wierzą w składane przez nie obietnice i nie podejrzewają o związki ze środowiskiem przestępczym.

Zakres działań handlarzy ludźmi jest bardzo szeroki: począwszy od zachęcania potencjalnych

43 - *Crime Assessment. Trafficking of Human Beings into the European Union* (brak polskiej wersji), Europol, Haga 2002, na: [www.eurpol.europa.eu](http://www.eurpol.europa.eu)

44 - UNODC, *Trafficking in Persons; Global Pattern*, op.cit.

ofiar, poprzez ich rekrutację, organizację handlu, organizowanie poszczególnych faz transportu przez granice, jak również sprawowanie nadzoru nad wszystkimi aspektami technicznymi związanymi z „biznesem”.

Wśród osób prowadzących nabór często można spotkać małżeństwa. Wykorzystuje się tu techniki, jakimi posługują się fałszywe agencje pośrednictwa pracy, kluby sportowe, proponujące angaże bez pokrycia, czy agencje turystyczne lub inne, obiecujące pomoc w znalezieniu pracy za granicą.

## “ PRZYKŁAD SIATKI PRZESTĘPCZEJ SPECJALIZUJĄCEJ SIĘ W HANDLU LUDŹMI W CELU EKSPLOATACJI SEKSUALNEJ

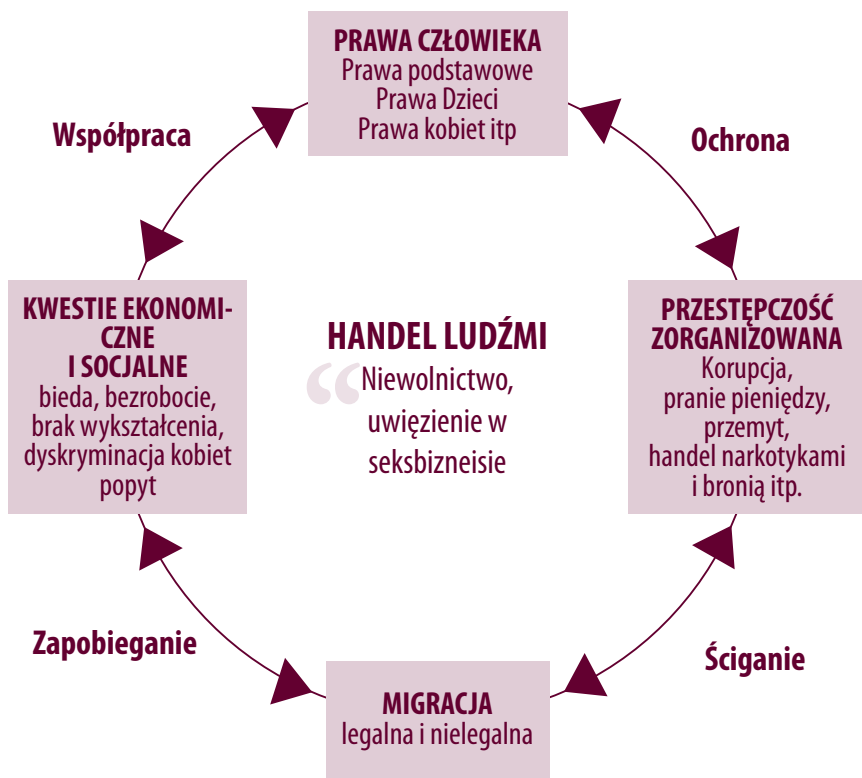
Przykład ten pochodzi z Polski. Dotyczy siatki przestępczej zajmującej się handlem ludźmi w celu eksploatacji seksualnej (w prostytucji). Działalność siatki początkowo koncentrowała się na szlaku Warszawa-Berlin. Pierwszy etap odbywa się na terytorium Polski, gdzie następuje rekrutacja dziewcząt, natomiast drugi etap polega na przewiezieniu ich do Niemiec, gdzie dochody, które można czerpać z prostytucji są wyższe.

Po przewiezieniu do Niemiec dziewczęta trafiają do niemieckich nocnych klubów, w których polscy przestępcy inkasują pieniądze od miejscowych przestępców, pochodzących z Białorusi, zajmującymi się handlem kobietami w Polsce i Niemczech. Transport dziewcząt z Białorusi do Niemiec stanowi większy problem, ponieważ wymaga opłacenia pośredników i zorganizowania fałszywych dokumentów dla potencjalnych ofiar – Polki mogą wjeżdżać do Niemiec bez wizy, dlatego wydają się bardziej atrakcyjne jako „towar”.

Policja wpada na trop polskiej grupy i aresztuje jej członków, jednakże na skutek braku współpracy i wymiany informacji pomiędzy Polską i Niemcami, gubi trop prowadzący do Niemiec i na Białoruś. Udowodniono, że siatka w ciągu kilku miesięcy działalności zdołała sprzedać ok. 100 dziewcząt z Białorusi i kilkadziesiąt z Polski.

Przykład omówiony przez Fabrizio Baricę z Biura Narodów Zjednoczonych do Spraw Narkotyków i Przemocności, na Zgromadzeniu zorganizowanym przez MLAL *“Kiedy przedmiotem handlu jest człowiek”*; Werona 26-27 października 2006.





## HANDEL LUDŹMI - KORZYŚCI Z PRZESTĘPSTWA I KORUPCJA

Innym aspektem na który należy zwrócić uwagę są korzyści czerpane z handlu ludźmi i działalności wspierającej nielegalną emigrację.

Jeżeli przyjmiemy, że najważniejszym celem grup przestępczych jest zysk, to okazuje się, że proceder ten przynosi dochody porównywalne z handlem narkotykami lub międzynarodowym handlem bronią. Na podstawie danych Europolu za rok 2005 stwierdzić należy, że rozmiar tego zjawiska stale się zwiększa<sup>45</sup>. Najnowsze oceny dostarczane przez UNODC mówią o rocznym obrocie rzędu 7-10 miliardów dolarów. Pomimo braku precyzyjnych danych finansowych w sprawozdaniach państw członkowskich, przypuszczają należy, że organizacje przestępcze poszukują sposobów na „wypranie” niebagatelnych kwot pochodzących z handlu ludźmi. Zdaniem Europolu<sup>46</sup> środki te mogą być wykorzystywane w następujący sposób:

- do finansowania własnej działalności,
- do finansowania innych nielegalnych operacji,
- mogą trafić na rynek po uprzednim „wypraniu” w tradycyjny sposób.

Nie ma wątpliwości, że handel ludźmi i organizowanie nielegalnej migracji należą do grupy przestępstw ciężkich, które powodują olbrzymie szkody społeczne. Należy jednakże przypuszczać, że rynek ten będzie się rozwijał<sup>47</sup>.

Ponadto zauważa się, że zastosowane środki prawne, administracyjne, dochodzeniowe, jak również te stosowane przez siły porządkowe od początku nie były adekwatne do rozmiaru zjawiska. Do dziś niektóre Państwa członkowskie nie mają strategii państwowej do zwalczania tego rodzaju przestępstw. W tym względzie Europol zgłosił wskazówki do połączonego działania na gruncie państwowym i międzynarodowym.

Innym ważnym problemem jest korupcja. System przestępczy nie mógłby działać w warunkach względnego bezpieczeństwa, gdyby nie wsparcie, udzielane organizacjom

45 - *Proceeds from Trafficking in Human Being* 2005, Rada Europy, Moneyval (2005) 7, Europol, *Trafficking of Human Beings for sexual exploitation in the EU: a Europol perspective*, 2006. Wartość szacunkowa dochodów stręczycieli w Hiszpanii, Włoch i Finlandii, zob. , UE. Savona, A. Di Nicola, S. Decarli, Mon-Eu-Traf - *A Pilot Study on the Three European Union Key Immigration Points For Monitoring the Trafficking of Human Beings, For The Purpose of Sexual Exploitation Across the European Union (brak wersji polskiej)*, przygotowany dla Komisji Europejskiej, finansowany w ramach Programu STOP, Raport Transcrime nr 3, Trydent, 2002.

46 - Europol, *Crime Assessment – Trafficking of Human Beings into the European Union*, Transcrime nr 7, op. cit.

47 - Nikoli-Ristanovi V., Copic S., Milivojevic S., Simeunovic-Patic B., B. Mihic B., (eds.) *Trafficking in people in Serbia*, OBWE, Belgrad 2004, p.172. na <http://www.vds.org.yu>

przestępczym przez współpracujących z nimi urzędników państwowych, personel biur migracyjnych, skorumpowanych dyplomatów czy policję, jak również agencje turystyczne. Rola urzędników państwowych zazwyczaj polega na dostarczaniu niezbędnych informacji, fałszywych paszportów i innych dokumentów niezbędnych do wyjazdu za granicę. Jest to typowa sytuacja z którą spotykamy się w przypadku krajów pochodzenia ofiary. Inne sytuacje korupcyjne odnotowuje się wśród urzędników pracujących w miejscach o dużej obecności elementu przestępczego; na terenach przygranicznych lub na lotniskach.

## **RYNEK USŁUG SEKSUALNYCH W WARUNKACH WOJNY: PRZYPADEK PAŃSTW BYŁEJ JUGOSŁAWII**

Klienci kupujący usługi seksualne tworzą grupę skrajnie niejednorodną, składającą się z mężczyzn w różnym wieku, reprezentujących wszystkie kategorie społeczne. Zapotrzebowanie na płatne usługi seksualne w ostatnich latach dotyczy przede wszystkim państw Europy Zachodniej, gdzie niskie ceny usług ofiar handlu i bliski związek seks-biznesu z przemysłem rozrywkowym nakręcają popyt na usługi seksualne. Rośnie on przede wszystkim w dużych aglomeracjach, gdzie znajduje się wielu mężczyzn. Współcześnie, na terenach państw byłej Jugosławii powstają wielkie centra przemysłowe, do których przybywają ludzie w poszukiwaniu pracy. Znajdują się tam także bazy wojskowe pozostałe po konfliktach lat dziewięćdziesiątych. Przypadki Bośni i Czarnogóry, jak również przypadek Kosowa, zarządzanych przez siły ONZ wydają się symboliczne<sup>48</sup> w aspekcie handlu ludźmi.

Właśnie w Bośni i Hercegowinie została udokumentowana obecność dochodowego przemytu kobiet, powstałego dla potrzeb rynku usług seksualnych, świadczonych żołnierzom misji stabilizacyjnej SFOR-NATO. Z szacunkowych danych zgromadzonych przez lokalne organizacje pozarządowe wynika, że 50% obrotu pochodzącego z przemytu ludzi na tym terenie było generowane przez międzynarodowe siły pokojowe. Z danych IPTF (International Police Task Force – Międzynarodowe Siły Policyjne)<sup>49</sup> wynika, że udział ten jest niższy, i że wynosi on 30%.

Obecność międzynarodowych sił pokojowych związanych z misjami KFOR (NATO Kosovo Force – Siły NATO w Kosowie) i UNMIK (United Nations Interim Administration Mission in

48 - Zob. *Trafficking in Human Beings in Southeastern Europe 2002 (Handel ludźmi w Europie południowo-wschodniej)* Report by Barbara Limanowska; UNICEF, Biuro Wysokiego Komisarza ONZ do Spraw Praw Człowieka, OBWE/ODIHR, na [www.freetheslaves.net](http://www.freetheslaves.net).

49 - Organ składający się z funkcjonariuszy i oficerów policji państw członkowskich ONZ, powołany w 1995 w następstwie uzgodnień pokojowych w Dayton. Do jego zadań należało wsparcie i szkolenie nowo powstającej formacji policji lokalnej. Dostępne na: <http://www.fas.org>

Kosovo -Misja Tymczasowej Administracji Organizacji Narodów Zjednoczonych) w Kosowie została uznana na początku 2000 roku przez Międzynarodową Organizację ds. Migracji (IOM) za czynnik, który spowodował nasilenie zjawiska handlu kobietami. Rozwój maszyny przemysłowej z nim związanej spowodowany jest bliskością Kosowa w stosunku do utrwalonych szlaków prowadzących z Albanii do krajów Unii Europejskiej, jak również nasileniem współpracy serbskich, albańskich, kosowskich i macedońskich organizacji przestępczych. Ponadto brak doświadczonej kadry wśród lokalnych sił porządkowych i słabość wymiaru sprawiedliwości były czynnikami ułatwiającymi przemyt ludzi.

Pomimo, że nasilenie działalności przestępczej związanej z eksploatacją prostytucji spowodowane było obecnością na tych terenach członków wspólnoty międzynarodowej, należy zauważyć, że rozwój rynku usług seksualnych nasilał się stopniowo i był efektem zapotrzebowania kreowanego w 80% przez populację lokalną. Kobiety będące ofiarami handlu pochodziły z Mołdawii, Bułgarii i Ukrainy, natomiast szlak handlowy prowadził przez Serbię. W tym samym czasie odnotowano wzrost liczby kobiet i dziewcząt przemycanych w obrębie Kosowa jak również poza Kosowo.

Problem handlu ludźmi został dostrzeżony przez Organizację ds. Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) już po upływie niecałych trzech miesięcy od chwili przybycia na miejsce międzynarodowych misji pokojowych i obserwatorów policyjnych, natomiast w styczniu 2002 r. na ten problem zwróciła uwagę Doradczyni UNMIK do spraw równości płci.

Ocenia się, że obecność uczestników misji międzynarodowych w czasie największego natężenia konfliktu na terenie byłej Jugosławii była znacząca<sup>50</sup>.

W odpowiedzi na tego rodzaju sytuację, międzynarodowe agencje działające na tym terenie rozpoczęły akcje przeciwdziałające temu zjawisku, i wzmogły kontrole funkcjonariuszy międzynarodowych, rozpowszechniając jednocześnie materiały informacyjne zwracające uwagę na problem.

---

50 - Odnośniki dotyczące sytuacji w tej strefie na <http://web.amnesty.org/library>. Zob. także: DPKO, *Human Trafficking and United Nations Peacekeeping*, DPKO Policy Paper, 2004. OBWE opracowało dokument *Minutes from October 18, Trafficking Round Table Meeting*, Pristina, 22 październik 2001.

## ROZDZIAŁ 3 – CHARAKTERYSTYKA HANDLU LUDŹMI W EUROPIE

### JAK PRZEBIEGA PROCES HANDLU LUDŹMI

Zanim opiszemy przebieg procesów handlu ludźmi w Europie postaramy się nakreślić cechy charakterystyczne krajów zaangażowanych w ten proceder.

Europa Środkowa i Południowo - Wschodnia uważane są przez Organizację Narodów Zjednoczonych za obszar z którego ludzie – przyszłe ofiary handlu - wyruszają, aby dostać się do krajów zachodnich. Zarówno kraje docelowe jak i kraje pochodzenia mogą pełnić funkcję miejsc tranzytu a także służyć jako miejsca docelowe dla handlu wewnętrznego (takim krajem jest Polska).

Na poziomie narodowym, wewnątrz tego sub-regionu, Albania, Bułgaria, Litwa i Rumunia są krajami mającymi istotne znaczenie jako źródła handlu ludźmi. Na niższym szczeblu jako kraje pochodzenia znajdują się Republika Czeska, Estonia, Węgry, Łotwa, Polska i Słowacja z migracją ukierunkowaną przede wszystkim na Europę Zachodnią.

Znacząca grupa ofiar handlu pochodzi również z Białorusi, Mołdawii, Federacji Rosyjskiej oraz Ukrainy. Obok nich jako kraje o istotnym procencie migracji wymieniane są Armenia, Gruzja, Kazachstan i Uzbekistan, aczkolwiek w mniejszych proporcjach niż poprzednie. Ponadto do Europy trafiają też grupy osób pochodzących z Afryki, Ameryki Łacińskiej i Karaibów.

Należy pamiętać jednocześnie, iż poszczególne etapy handlu odbywają się w konkretnych miejscach<sup>51</sup>.

Wygłąda to następująco:

- rekrutacja odbywa się w krajach pochodzenia ofiar;
- transport polega zwykle na przekraczaniu granic wielu krajów oraz na przebywaniu dużych odległości, w zależności od rejonu pochodzenia, miejsca docelowego oraz wybranej trasy;
- wyzysk następuje w kraju docelowym, chociaż zdarzają się przypadki wykorzystywania ofiar podczas transportu.

Kluczowe znaczenie w procesie handlu ludźmi i ich wyzysku zajmują mechanizm długu oraz szantaż. Do długu często dochodzą przypadki przemocy fizycznej i psychicznej różnego rodzaju, która czasem rozciąga się także na członków rodziny ofiary pozostałych w ojczyźnie<sup>52</sup>.

51 - por. Transcrime, *Report nr 7*, 2003.

52 - Odnosnie przemocy jako formy kontroli nad eksploatacją prostytucji i ogólnie jako podstawowego składnika układu między kobietą a mężczyzną w niektórych sytuacjach - w dalszej części tekstu.

W krajach pochodzenia, zazwyczaj w wieloetnicznych sieciach, miejscowe organizacje zajmują się rekrutacją ludzi i oferowaniem im wysokich zarobków za granicą przy pracach nie związanych z seksbiznesem. Rekrutujący nawiązują z przyszłymi ofiarami stosunki oparte na zaufaniu. Później, na poszczególnych etapach transportu i u celu podróży relacja między rekrutującym a ofiarą ulega radykalnej przemianie. Może dochodzić do eskalacji przemocy i innych działań, których celem jest złamanie ofiary.

Zjawiskiem bardzo rozpowszechnionym w Europie jest wymiana osób sprzedanych między grupami przestępczymi działającymi w różnych miejscach. Nierzadko zdarza się, że nadzór nad kobietami sprawują grupy przestępcze, których członkowie są różnej narodowości. Odbywa się to równoległe z działaniami związanymi z handlem młodymi kobietami jak i koniecznością utrzymania ofiar w całkowitej izolacji od otoczenia.

Poniższy schemat przedstawia drogę ofiary handlu:



Źródło, Międzynarodowa Organizacja do spraw Migracji (IOM), *Counter-Trafficking Activities, 2004*,  
na stronie: [http://www.un.org/events/women/iwd/2004/brochure\\_web.pdf](http://www.un.org/events/women/iwd/2004/brochure_web.pdf)

## “ IOM-DZIAŁANIA W ZAKRESIE ZWALCZANIA HANDLU LUDŹMI

| Działania prewencyjne w krajach pochodzenia   | Działania w krajach docelowych lub tranzytowych, bezpośrednia ochrona         |
|---|---|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Uwrażliwienie/ udzielanie wyczerpujących informacji</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Ochrona/ przejęcie opieki</li> </ul> |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Szkolenia i kształtowanie umiejętności</li> </ul>              | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Opieka medyczna</li> </ul>           |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Badania/ zbieranie danych i informacji</li> </ul>              | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Konsultacje prawne</li> </ul>        |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• Szkolenia w dziedzinie prawnej</li> </ul>                      |   |



### Dobrowolne powroty i reintegracja (ofiar)

- Opieka podczas podróży
- Opieka po powrocie do kraju

IOM, Counter-Trafficking Activities (Oryginalne źródło w języku angielskim)

## SZLAKI HANDLU W UNII EUROPEJSKIEJ

W ciągu ostatnich lat liczba szlaków transportu wykorzystywanych przez handlarzy ludźmi znacznie wzrosła. Stało się tak ze względu na wzmożenie się ruchów migracyjnych oraz stopniowe zwiększanie ilości krajów zaangażowanych w handel ludźmi. Można rozróżnić następujące szlaki:

### *Szlak bałtycki*

Bierze swój początek w Rosji i krajach nadbałtyckich, prowadzi do wybrzeży Bałtyku. Kolejny etap jest pokonywany środkami transportu morskiego - przeważnie promami. Ofiary podróżują głównie do krajów skandynawskich. Istnieje także szlak lądowy, chociaż jest on ograniczony. Prowadzi bezpośrednio do Finlandii i do północnej Szwecji.

### *Szlak wschodnio-europejski*

Przez Polskę, Węgry, Republikę Czeską można dotrzeć najpierw do Niemiec a następnie do Skandynawii. Trasa ta stanowi jednocześnie ostatni etap podróży dla tych, którzy samolotami przybywają z krajów Afryki, Azji oraz Południowej Ameryki.

### *Szlak środkowo-europejski*

Z krajów Europy Środkowej, przez przejścia graniczne w Austrii i północnych Włoszech. Do przebycia tej trasy wykorzystywana jest sieć autostrad oraz połączeń autokarowych, które łączą główne miasta krajów Unii Europejskiej - przeważnie na wschodzie. Czasem ofiary przekraczają granice pieszo, zmuszane do pokonywania znacznych odległości.

### *Szlak bałkański*

Z Bałkanów a także z Bułgarii czy Mołdawii, można dostać się do krajów Unii Europejskiej. Zwykle pierwszym etapem podróży są Włochy i Grecja, dokąd można dotrzeć drogą morską na małych jednostkach pływających lub łądem przekraczając granicę w słabiej patrolowanych punktach.

Szlaki te przebiegają według zwyczajowo przyjętych tras, chociaż czasami mogą one ulegać zmianom celem uniknięcia blokad policyjnych. Obecność przedstawicieli organów ścigania nie jest jedynym powodem, dla którego handlarze decydują się na zmianę zwyczajowych tras. Jest to także uwarunkowane powstawaniem nowych rynków, kryzysami politycznymi pojawiającymi się krajach tranzytu, zmianami przepisów wizowych lub też zmniejszeniem poparcia ze strony miejscowych grup przestępczych.



### *Szlak afrykański*

Z krajów Afryki Zachodniej przez Maroko i/lub Algierię emigranci docierają do Unii przez Gibraltar. Pierwszymi krajami do których wjeżdżają są Hiszpania lub Portugalia. Szlak ten jest wykorzystywany także jako cel dla ofiar z innych rejonów Afryki oraz Ameryki Łacińskiej.

Szczególną uwagę należy poświęcić Nigerii<sup>53</sup>, jednemu z najważniejszych krajów pochodzenia ofiar handlu ludźmi w celu w eksploatacji seksualnej. Nigeryjskie dziewczęta są przetrucane samolotami z największych miast kraju (Lagos, Benin City) na lotniska metropolii europejskich (Paryż, Berlin, Amsterdam, Mediolan, Rzym).

Oprócz wymienionych szlaków międzynarodowych i międzykontynentalnych prowadzących do Unii istnieją inne szlaki wewnętrzne, funkcjonujące jako korytarze do miejsc docelowych. Jest to najłatwiejszy etap transportu, ponieważ wolny przepływ ludności, uprawomocniony traktatem z Schengen pozwala każdej osobie przebywającej na terenie Unii przemieszczać się swobodnie po wszystkich krajach do niej należących. Dla Europolu, Grecja, Włochy i Hiszpania mają podstawowe znaczenie jako obszary tranzytowe oraz rejony rozprowadzania ofiar handlu w całej Unii.

Z krajów tych rozchodzą się szlaki w kierunku północnym - do Belgii, Francji, Holandii skąd rozciągają się dalej drogą lądową do Skandynawii lub Wielkiej Brytanii promem bądź pociągiem.

Podobny przebieg ma handel drogą lądową przez granice Austrii i Niemiec. Do sieci należą także szlaki wewnątrz krajów Unii pokonywane drogą lotniczą. Szczególnie preferowane są stolicy, jako że na dużych lotniskach kontrole są bardziej powierzchowne a znalezienie przekupnych funkcjonariuszy łatwiejsze. Z dużych miast łatwiej też dotrzeć do miejsc docelowych, zazwyczaj publicznymi środkami transportu bądź samochodem.

<sup>53</sup> - Bardziej szczegółowe informacje zamieszczono w dalszej części tekstu.

## ROZDZIAŁ 4 – HANDEL LUDŹMI - DYSKRYMINACJA I WYZYSK

### RÓŻNE FORMY EKSPLOATACJI OFIAR HANDLU LUDŹMI

Większość ofiar handlu ludźmi wchłania z pewnością europejski rynek usług seksualnych. Seksbiznes przyjmuje dziewczyny oferujące usługi seksualne na zewnątrz (ang. *outdoor*), czyli na ulicach czy przy autostradach, jak i te nastawione na pozyskiwanie klientów we wnętrzach (ang. *indoor*) - domach publicznych, mieszkaniach, klubach, i salonach masażu. Inne obszary, w których kobiety są wyzyskiwane to prace domowe związane z opieką czy sprząaniem<sup>54</sup> oraz te wynikające ze związków małżeńskich. W pierwszym przypadku są to zajęcia o charakterze poddaństwa, noszące znamiona pracy przymusowej. Czynnikiem stanowiący o obowiązku jest z pewnością znaczącym wskaźnikiem do określenia pracy przymusowej. Zgodnie z *Konwencją nr 29 Międzynarodowej Organizacji Pracy dot. pracy przymusowej lub obowiązkowej*<sup>55</sup> jest to:

*"(...) wszelka praca lub usługi wymagane od jakiejś osoby pod groźbą jakiegokolwiek kary i do których dana osoba nie zgłosiła się dobrowolnie". (Art. 2.1).*

Chodzi tu o zjawisko, które ma miejsce w wielu krajach, np. w Wielkiej Brytanii<sup>56</sup>, gdzie ostatnio było monitorowane i gdzie wyszedł na jaw związek między pracą przymusową a nielegalnym zatrudnieniem. Właśnie w takich warunkach dochodzi do poważnych przypadków łamania praw człowieka. Są to:

- Brak możliwości negocjowania warunków pracy ze względu na izolację oraz niemożność wyrażenia własnych potrzeb;
- Wykluczenie czy też silne ograniczenia w dostępie do infrastruktury publicznej czy służb socjalnych;

54 - *Trafficking in women forced labour and domestic work, in the context of the Middle East and Gulf region - Working paper (brak polskiej wersji)*, "Anti-Slavery International" 2006, dostępna na: <http://www.antislavery.org/>

55 - *Konwencja MOP nr 29 dotycząca pracy przymusowej lub obowiązkowej*, przyjęta dnia 28 czerwca 1930 r. przez Konferencję Ogólną Międzynarodowej Organizacji Pracy na 14-tej sesji w 1930 r., weszła w życie dnia 1 maja 1932 r., Odnośniki w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

56 - K. Skrivankova, *Trafficking for forced labour in UK countries, (Handel ludźmi do pracy przymusowej w Zjednoczonym Królestwie)*, "Anti-Slavery International" 2005, dostępne na: [www.antislavery.org](http://www.antislavery.org)

- Powiązania wynikające z przepisów dotyczących wjazdu i pobytu na terenie obcego kraju oraz z zadłużenia powstałego na skutek odbytej podróży oraz konieczności wykupienia miejsca pracy od różnego rodzaju agencji pośrednictwa, które odliczają swoje koszty od pensji, jaką otrzymuje osoba wyzyskiwana.

Mężczyźni będący ofiarami handlu ludźmi są natomiast zazwyczaj zatrudniani jako siła robocza w różnych gałęziach gospodarki, chociaż znane są też przypadki wykorzystywania seksualnego<sup>57</sup>. Obszary zatrudnienia, których dotyczy problem to przede wszystkim budownictwo, przedsiębiorstwa rolne i manufaktury oraz sektor usługowy, w szczególności restauracje i hotele.

Wykorzystywanie w miejscu pracy polega głównie na nieprzestrzeganiu praw pracowniczych oraz zatrudnianiu na czarno.

Wszelkie formy poddaństwa są też z pewnością obecne w żebractwie, zwłaszcza w przypadku osób niepełnosprawnych czy dzieci. Ze względu na sposób traktowania tych osób można stwierdzić, iż są to przypadki równie drastyczne jak te występujące przy wyzysku seksualnym.

## “ PRZYKŁADY WYKORZYSTYWANIA ZWIĄZANE Z HANDLEM LUDŹMI

Przymusowa prostytutka

Prace domowe

Praca jako gwarancja spłaty długu

Małżeństwo jako forma poddaństwa

Nielegalne adopcje

Turystyka seksualna i przemysł związany z rozrywką

Pornografia

Żebractwo

Działalność przestępcza (np. zmuszanie do kradzieży)

Źródło: „Coalition to abolish slavery and trafficking”, dostępne na: [www.traffickedwomen.org](http://www.traffickedwomen.org) (Oryginalne źródło w języku angielskim)

<sup>57</sup> - Tematyka omówiona w następnej części.

## WYZYSK SEKSUALNY MĘŻCZYŹN

W Europie wśród osób sprzedanych w celu eksploatacji seksualnej zdecydowanie przeważają kobiety, lecz zdarzają się także przypadki, kiedy ofiarami tego procederu padają mężczyźni. Coraz częściej można znaleźć informacje na temat epizodów wykorzystywania seksualnego nieletnich i dorosłych płci męskiej, szczególnie w branży seksbiznesu, gdzie zatrudniani są geje oraz transseksualiści. Ci ostatni zwłaszcza są obiektami przemocy bardzo zbliżonej do tej, jakiej poddawane są kobiety. Wyzysk seksualny mężczyźni dotyka obecnie coraz liczniejsze grupy młodych, którzyprostituują się z różnych przyczyn: ponieważ są zadłużeni, chcą uzupełnić niskie dochody z podstawowego zatrudnienia, lub zwyczajnie traktują prostytutkę jako sposób na przeżycie w obliczu niepowodzenia planów migracyjnych. Są to młodzi mężczyźni, którzy oferują głównie usługi o charakterze homoseksualnym, czasem okazjonalnie, nie czyniąc z tego stałego zajęcia. Wiadomo, że taka prostytutka jest dosyć rozpowszechniona wśród młodych Rumunów, Kurdów czy Maghrebijczyków. W tym segmencie seksbiznesu bardzo trudno jest odróżnić sytuacje poddaństwa od tych, w których pojawia się pewna dobrowolność. W Europie najbardziej znacząca liczba osób aktywnych na rynku męskiej prostytutki będącej konsekwencją handlu ludźmi pochodzi z Ameryki Południowej. Migracyjna prostytutka transseksualna do niedawna była uznawana za całkowicie dobrowolną, podczas gdy obecnie jej charakter stał się porównywalny z prostytutką będącą wynikiem handlu kobietami.

Transseksualiści oraz homoseksualni transwestyci zaciągają długi u sutenerów i stręczycieli, ponieważ muszą płacić z kolei tym, którzy wydają pozwolenia na pobyt w obcym kraju. Szczególnie w pierwszych etapach wyzysku okoliczności poddaństwa i nadzoru wiążą się z bardzo surową dyscypliną, dochodzi wówczas do rękoczynów lub uprowadzeń. Wyzysk transseksualistów ma wiele wspólnych cech z wyzyskiem, jakiemu poddawane są dziewczęta pochodzące z Nigerii, które są nadzorowane przez "maman" lub "madame" - byłe lub nadal aktywne prostytutki. Podobnie w przypadku prostytutki transseksualnej. Sieć naboru i późniejszego wykorzystywania jest organizowana przez starszych transseksualistów z których część nadal jest aktywna jako *sex workers* i należy do pierwszego pokolenia transseksualistów przybyłych do Europy, aby sięprostituować (zwykle powodem emigracji z kraju ojczystego była potrzeba zdobycia pieniędzy na operację zmiany płci). Również w tym przypadku wyzysk może być wspierany przez miejscowych przestępców (zjawisko znane we Włoszech), których nierzadko łączą z ofiarami więzi uczuciowe. W obu środowiskach występuje także motyw zadłużenia.

Zarówno kobiety będące ofiarami handlu jak i transseksualiści mówią o trudnościach ze znalezieniem źródeł zarobku poza seksbiznesem w krajach pochodzenia. Dodatkowo,- w przypadku tych drugich, chęć doprowadzenia do końca procesu mającego ich zbliżyć do zmiany płci, wpędza ich w długi. Podobnie jak w przypadku kobiet, również mężczyźni mają ciężkie i bolesne doświadczenia, co z czasem może doprowadzić ofiary do roli kata i aktywnego działania w organizacjach rekrutujących i wyzyskujących innych młodych ludzi.

## “ CZYNNIKI I WARUNKI POZWALAJĄCE STWIERDZIĆ, CZY ZASZŁA SYTUACJA NIEWOLNICTWA BĄDŹ PODDAŃSTWA.

| CZYNNIKI       | WARUNKI W JAKICH ZNALAZŁA SIĘ JEDNOSTKA   |
|----------------|---|
| Społeczne      | Marginalizacja i społeczne wykluczenie;<br>Izolacja społeczna i osamotnienie;<br>ZaleŹnoŹ (podleganie komuŹ)<br>Brak kontaktów ze Źwiatem zewnętrznym;<br>Bycie szantaŹowanym/a;<br>Brak poczucia bezpieczeŹstwa.   |
| Ekonomiczne    | Niezaspokojone potrzeby;<br>ZaniŹone wynagrodzenie (lub jego brak);<br>NiewłaŹciwe odŹywanie. Zakwaterowanie w złych warunkach;<br>CięŹka i poniŹająca praca fizyczna przez więcej niŹ 12 godzin na dobę;<br>Brak moŹliwoŹci negocjowania warunków płacowych ;<br>ZadłuŹenie. |
| Prawne         | Brak waŹnych dokumentów toŹsamoŹci i pozwolenia na pobyt;<br>Brak ochrony prawnej;<br>TrudnoŹci w powrocie do ojczyzny.   |
| Polityczne     | Brak praw obywatelskich;<br>Nieuregulowany status pobytowy;<br>Brak reprezentacji/ reprezentanta;<br>Nieuczestniczenie w Źyciu społecznym i politycznym, jako konsekwencja braku praw obywatelskich.  |
| Psychologiczne | Całkowite poddanie;<br>Podporządkowanie i zgoda na wszystko;<br>BiernoŹć;<br>Stres spowodowany zaleŹnoŹcią;<br>Poddanie się woli osoby wykorzystującej.   |
| Inne           | KoniecznoŹć zaakceptowania niekorzystnej umowy;<br>Niezrozumienie swojej sytuacji (wyzysk, zaleŹnoŹć);<br>Pojmowanie sytuacji zaleŹnoŹci jako tymczasowej.  |

Opracowano na podstawie: F. Carchedi, Wstępn, F. Carchedi, G. Mottura, E. Pugliese, *Il lavoro servile e le nuove schiavitù (Praca słuŹebna i nowe formy niewolnictwa)*, Mediolan 2003.

## NIELETNI

Ofiarami handlu stają się także osoby nieletnie, które wykorzystywane są tak samo jak dorośli - do żebrania, prostytucji, kradzieży, w przemyśle pornograficznym, oraz do przestępstw na zlecenie czy drobnego handlu. Inna działalność, której wzrost jest odnotowywany w Europie to rozprowadzanie narkotyków i wykorzystywanie dzieci w rolnictwie i pasterstwie.

Problem wyzysku nieletnich w Europie nasilił się w ostatnich latach na skutek trudnych procesów przemian gospodarczych i ustrojowych, jakie dokonują się w wielu krajach na wschodzie kontynentu.

Przypadki dzieci sprzedanych przez własne zubożałe rodziny, porwanych czy zabranych z sierocińców w krajach Europy Wschodniej są przytaczane już nie tylko w gazetach, lecz coraz częściej stają się przedmiotem dochodzeń i śledztw prowadzonych w wielu krajach docelowych.

Po dotarciu na Zachód nieletni poddani zostają okrutnemu "przeszkoleniu", aby nadawali się do pracy. Kiedy już pracują zmuszani są do oddawania zarobków osobom, które współpracują z handlarzami ludźmi żądającymi spłaty długu za podróż bądź uzurpującymi sobie tytuł własności do danej osoby jako do niewolnika.

W grupie nieletnich będących ofiarami ciężkiego zniewolenia znajdują się także dzieci, które przybyły do obcego kraju bez opiekunów. Jest to stosunkowo nowe i trudne do oszacowania zjawisko, tym bardziej, że istnieje realne zagrożenie, iż nieletni ci zostaną jeszcze bardziej wykorzystani i padną ofiarą jeszcze większej przemocy ze względu na często niejasne procedury migracyjne. Dlatego aby chronić dziecko, według *Konwencji o prawach dziecka*<sup>58</sup>, nieletni nie tracą statusu ofiar, nawet jeśli czyny, jakich się dopuścili noszą znamiona przestępstwa.

Według opracowanego przez „Save the Children” wraz z „European Network Against Child Trafficking”<sup>59</sup>, raportu z 2004 r., który przytacza wyniki analizy przeprowadzonej w trzech obszarach geograficznych: Europie południowo - wschodniej (Bułgaria i Rumunia), Europie południowo - zachodniej (Włochy i Hiszpania), Europie północno - zachodniej (Dania i Wielka Brytania), określanych kolejno jako regiony pochodzenia, tranzytu i docelowy, dane dotyczące sytuacji nieletnich ofiar handlu ludźmi są cząstkowe i niespójne. W niektórych krajach zjawisko jest odczuwalne, lecz brak obiektywnych danych na jego temat.

58 - Odnosi się w tekście i w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

59 - „Save the Children”, European Network Against Child Trafficking, *A Report on Child Trafficking. Bulgaria, Denmark, Italy, Romania, Spain, United Kingdom*, (Raport na temat handlu dziećmi w Bułgarii, Danii, Włoszech, Rumunii, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii), marzec 2004. Publikacja ukazała się w ramach projektu „Enact”, sfinansowana między innymi przez Komisję Europejską w ramach Programu – Stop II. Projekt ma także stronę: [www.enact.it](http://www.enact.it) <http://www.savethechildren.it>

Jeśli chodzi o monitorowane kraje, Włochy są dotknięte tym problemem, jako że są krajem tranzytowym dla nieletnich przewożonych ze wschodniej Europy i z północnej Afryki do Europy Środkowej i Zachodniej. Zebrane dane opierają się głównie na informacjach o nieletnich, którzy korzystali z programów pomocy społecznej.

We Włoszech handel osobami nieletnimi jest silnie powiązany z wyzyskiem seksualnym. W ostatnim dziesięcioleciu odnotowano jednak inne formy ich wykorzystywania, takie jak praca nieletnich, żebractwo, nielegalne adopcje międzynarodowe oraz przypadki handlu narządami ludzkimi. Brak niestety oficjalnych danych dotyczących tych zjawisk. Jeśli chodzi o eksploatację seksualną, we Włoszech występuje ona w formie pedofilii, wykorzystywania dzieci do występowania w filmach pornograficznych i prostytucji. Prawie zawsze młody wiek prostytutki jest - jej lub jego - dodatkowym atutem. Według danych dostarczonych przez organizacje pozarządowe i pracowników socjalnych, w okresie od 2001 roku do wiosny 2002 roku, we Włoszech odsetek nieletnich w prostytucji wahał się między 4,2% a 6,2% wszystkichprostituujących się osób, spośród których większość jest przywożona z Europy Wschodniej, Albanii, Mołdawii, Rumunii oraz z Nigerii. Obecnie mówi się o wiele większych liczbach.

Odnośnie Bułgarii, statystyki krajowe podają, że 42 dzieci zostało porwanych, 99 zmuszonych do żebrania a 40 do prostytucji. Taka sama tendencja zwykłowa odnosi się do handlu ludźmi. Według danych bułgarskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, w latach 1995 – 2000 było 158 przypadków nieletnich porwanych lub uznanych za zaginionych. Bułgaria należy do grupy krajów pochodzenia i tranzytu dla ofiar handlu ludźmi. Krajami docelowymi są dla nich Grecja, Turcja, Włochy, Cypr, Macedonia, Albania oraz kraje Europy Środkowej i Zachodniej. Również w tych przypadkach handel jest ukierunkowany przede wszystkim na wyzysk seksualny. W raporcie "Save the Children" jest ponadto mowa o przypadkach bułgarskich niemowląt sprzedawanych rodzinom w Grecji lub Hiszpanii. Takie zdarzenia zostały odnotowane także we Włoszech<sup>60</sup>. Handlarze odnajdują ubogie kobiety w ciąży, i przekonują je do sprzedaży własnych dzieci. Organizują podróże, zazwyczaj do Grecji, gdzie odbywa się poród i gdzie wyrabiane są dokumenty potrzebne do adopcji. Koszt każdego noworodka wynosi około 15.000 euro za chłopca i 7.000 za dziewczynkę. Nie wyklucza się przypadków handlu narządami tych dzieci, chociaż nie znaleziono na to dowodów.

Rekrutacja ofiar handlu ludźmi odbywa się poprzez porwania, fałszywe obietnice pracy czy lepszych warunków bytowych. Często zdarza się, że członkowie rodzin, przyjaciele lub

---

60 - Należy przy tej okazji przypomnieć śledztwo przeprowadzone w roku 2006 przez Prokuraturę Okręgową do walki z mafią z Triestu, mające na celu rozbicie siatki zajmującej się handlem noworodkami.



małżonkowie sami sprzedają dzieci. Z raportu "Save the Children" wiadomo też, że wiele dziewcząt, zanim trafi na rynek usług seksualnych przetrzymywanych jest w Bułgarii i przez wiele tygodni poddawanych różnym formom przemocy, zarówno fizycznej jak i psychicznej, co czyni je jeszcze bardziej uległymi.

W Rumunii, dane zbierało biuro IOM z Bukaresztu. Jest ono także zaangażowane w identyfikowanie i sprowadzanie do kraju ofiar handlu. Z całej grupy osób, którymi biuro zajmowało się w latach 2000-2003. 22% stanowią nieletni. Rumunia jest krajem tranzytowym dla ludzi przewożonych do Bośni, Serbii, Macedonii, Kosowa, Albanii, Grecji, Turcji, Włoch, Belgii, Norwegii, Holandii, Niemiec, Francji, Irlandii, Hiszpanii i Austrii a krajem docelowym dla przybywających z Mołdawii i Ukrainy.

Możliwość podróży w ramach krajów, które podpisały porozumienia z Schengen przyczyniła się do wzrostu migracji w poszukiwaniu pracy oraz handlu nieletnimi do pracy przymusowej, prostytucji i żebractwa. Wiek nieletnich zaangażowanych do takiej działalności waha się między 15 a 17 lat. Organizacje przestępcze posiadają doskonale zorganizowane oraz wydajne struktury, które w przypadku handlu nieletnimi nie różnią się od tych zajmujących się handlem dorosłymi. W przypadku nieletnich przeznaczonych do seksbiznesu ofiara może być sprzedawana kilkakrotnie. Sposoby ich rekrutacji polegają jak zwykle na obietnicy wysokich zarobków oraz propozycjach zawarcia korzystnego małżeństwa, często składanych także samym rodzinom ofiar (częste np., w przypadku rodzin romskich). Czasami to właśnie rodziny, wydając zgodę na "rekrutację" dzieci sprzedają je, chociaż wydaje się, że wiedzą, jaki czeka je los.

Jeśli zaś chodzi o znajomość zjawiska handlu nieletnimi w Danii to jest ona bardzo ograniczona, co wynika z braku wiarygodnych danych. Wiadomo, że nieletni są przywożeni (oraz przemycani) i zajmują się prostytucją chociaż liczby nie są miarodajne. Z przeprowadzonych analiz wynika, że nieznaczna część spośród 155 kobiet wydalonych pod zarzutem nielegalnego pobytu w okresie od stycznia 2001 do października 2003 nie była pełnoletnia w chwili przybycia do Danii. Liczba dzieci, pochodzących głównie z Rumunii i przemycanych do Danii w celach przestępczych stale rośnie. Ofiary handlu przybywają z Łotwy, Litwy, Polski, Rumunii i Republiki Czeskiej. Mają około 15 - 17 lat.

Według wskazań "Save the Children" dotyczących Hiszpanii, liczba nieletnich wykorzystywanych seksualnie w 2002 r. wynosiła 274, z czego 168 było płci żeńskiej, 98 było wykorzystywanych w prostytucji a 38 w pornografii. Hiszpańskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych podaje, że w roku 2002 odnotowano 8.401 przypadków zaginięć nieletnich. Duża jest liczba nieletnich cudzoziemców bez opiekunów: wynosi ona ponad 6000. Są to dzieci, które przybywają bez rodziców czy krewnych, przeważnie z Afryki. Większość dzieci będących

ofiarami wyzysku seksualnego ma mniej niż 12 lat. Metody ich rekrutacji są zawsze takie same. Organizacje przestępcze zajmują się wszystkim: dokumentami, zaproszeniem, biletami na podróż oraz udzielają ofiarom drobnych pożyczek. Aby ograniczyć kontrole graniczne symulują przyjazd w celach turystycznych<sup>61</sup>.

Obecnie brak oficjalnych i wiarygodnych danych dotyczących handlu nieletnimi w Wielkiej Brytanii. O ile wiadomo, ofiary pochodzą przeważnie z Bałkanów, krajów nadbałtyckich, oraz Tajlandii, chociaż odnotowuje się coraz częstsze przypadki z krajów zachodniej Afryki, Wietnamu i Kambodży. Nieletni są przemyceni głównie w celach wyzysku seksualnego, ale także do przymusowej pracy.

Oczywistym jest, że przestępstwa określane jako wyzysk seksualny nieletnich wymagają szczególnego podejścia ze względu na specyfikę działań przestępczych. Wykorzystanie Internetu nie ogranicza się już do dostarczania materiałów pornograficznych, ale pozwala na kontakt między osobami zainteresowanymi kupnem usług seksualnych z nieletnimi, często nieświadomymi celów, do jakich są wyszukiwani. Preparowanie materiałów pornograficznych z udziałem nieletnich jest, rzecz jasna, zjawiskiem globalnym, chociaż większość z nich pochodzi z rejonów euro-azjatyckich. Rozwój systemów płatności drogą elektroniczną, - poprzez Internet, oferuje użytkownikom/klientom oraz webmasterom bezpieczny i anonimowy dostęp do tych materiałów i umożliwia ich sprzedaż na skalę masową, czyniąc tym samym pole do działania grup przestępczych zajmujących się handlem ludźmi.

Poruszając temat nieletnich, należy wziąć pod uwagę także problem nielegalnych adopcji. Wszystko wskazuje na to, że bułgarskie grupy przestępcze działające w tej dziedzinie wysunęły się na plan pierwszy. Odnotowano przypadki we Włoszech, we Francji i w Portugalii. Śledztwa wykazały również zaangażowanie w działania przestępcze miejscowych obywateli. Istnieją przesłanki, które zdają się potwierdzać, iż na poziomie globalnym rynek obejmuje ponad 1 milion dzieci i generuje obroty rzędu miliarda euro rocznie. Rząd Rosji podjął szereg działań, aby zapobiec nielegalnym adopcjom po tym, gdy po raz pierwszy w ubiegłym roku liczba adopcji zagranicznych przekroczyła liczbę adopcji krajowych. Według statystyk opublikowanych pod koniec 2004 r. w ostatnim dziesięcioleciu ponad 45.000 rosyjskich dzieci zostało zaadoptowanych za granicę, zaś 9000 w samym tylko roku ubiegłym<sup>62</sup>.

---

61 - "Save the Children", Enact, *A Report on Child Trafficking...* - op. cit. W październiku 2006 "Save the Children" przedstawiło w Parlamencie Europejskim opracowanie: *Oczywiste dowody- zapomniane dzieci*, na temat identyfikacji ofiar pornografii dziecięcej. Z danych Interpolu wynika, iż na około 200.000 zdjęć ukazujących akty wykorzystywania seksualnego ponad 20.000 dzieci, zidentyfikowanych zostało mniej niż 500 z nich.

62 - Europol, *EU Organised Crime Report (Public version)*, na: [www.europol.europa.eu](http://www.europol.europa.eu)

## OFIARY TRAFFICKINGU

Informacje zebrane przez organizacje zajmujące się zjawiskiem pozwalają na opracowanie dosyć szczegółowej charakterystyki kobiet będących ofiarami wyzysku seksualnego<sup>63</sup>.

Średni ich wiek wynosi od 14 do 32 lat<sup>64</sup>, natomiast większość zidentyfikowanych osób, które skorzystały z pomocy organizacji zajmujących się rehabilitacją i resocjalizacją ofiar to kobiety w wieku od 18 do 24 lat.

W ostatnich latach wzrasta w tej grupie liczba nieletnich, chociaż dane te nie pokrywają się z innymi czynnikami, takimi jak np. przekroczenie granic obcego państwa z legalnym prawem pobytu czy z wizami turystycznymi.

Począwszy od połowy lat 90 głównym krajem pochodzenia ofiar handlu była Albania, natomiast w okresie 2000–2003 państwami najbardziej zaangażowanymi w zjawisko handlu ludźmi z Europy wschodniej były Mołdawia, Rumunia, Bułgaria i ponownie Albania<sup>65</sup>. W ostatnich latach liczba państw pochodzenia ofiar uległa powiększeniu.

Od jakiegoś czasu na europejskich rynkach prostytucji widać coraz więcej kobiet z Azji - Chin, Filipin i Sri Lanki oraz z krajów Maghrebu, skąd do niedawna kobiety były przeznaczane do świadczenia usług seksualnych jedynie dla swoich rodaków. W przypadku Chinek oraz Nigeryjek, zadłużenie i udział rodziny na początkowym etapie handlu stanowią czynnik decydujący o powodzeniu dalszego wyzysku. Na południu Europy, w takich krajach jak Włochy, Hiszpania i Grecja prostytucja Chinek ogranicza się przeważnie do zamkniętego kręgu ich rodaków. W krajach Europy północnej natomiast, tam gdzie Chińczycy są obecni dłużej - jak we Francji, Wielkiej Brytanii, Belgii, Holandii i Norwegii, chińska prostytucja jest widoczna na ulicach, w domach publicznych, agencjach i w lokalach.

Jednak niezależnie od kraju pochodzenia, najbardziej narażone na ryzyko zostania ofiarami handlu są:

- Osoby samotne (single); w całym regionie kobiety samotne stanowią większość sprzedawanych, a dokładnie 65%.
- Rozwiedzione/w separacji; kobiety rozwiedzione lub w separacji stanowią potencjalne ofiary, ze względu na ich słabą i niezbyt bezpieczną pozycję oraz na fakt, iż często mieszkają same<sup>66</sup>.

63 - IOM, *Stability Pact for South Eastern Europe*, International Catholic Migration Commission, *Counter-Trafficking Regional Clearing Point, First Annual Report on Victims of Trafficking in South Eastern Europe*, Vienna, 2003.

64 - Dowody na to są liczne i w większości zgodne, z minimalnym marginesem różnicy. Potwierdzają to też dane Fundacji "La Strada". Informacje dostępne w Nikoli-Ristanovic V., Copic S., Milivojevic S., Simeunovic-Patic B., B. Mihic B., (eds.), *Trafficking in people in Serbia*, op. cit., p. 57.

65 - Także w: *Regional Clearing Point*, p. 14, op. cit.

66 - Przykład Mołdawii jest najbardziej znaczący- 15% ofiar to rozwódki, lvi str. 17.

- Wdowy; sytuacja wdów jest podobna do tej, w jakiej znajdują się kobiety rozwiedzione lub w separacji. Często nie mogą one znaleźć legalnej pracy w krótkim czasie tak, aby móc na siebie zarobić, łatwiej ufają więc osobom, które proponują im pewne zatrudnienie w szybkim czasie i nie zachowują odpowiednich środków ostrożności.
- Kobiety migrujące, opuszczające ojczyznę w poszukiwaniu pracy. Wiele z nich uciekło się do nielegalnych środków, aby osiągnąć cel, są zatem bardziej bezbronne. Nie mogą prosić o pomoc policji, ponieważ ich nielegalny status zostałby wykryty i zostałyby deportowane.
- Kobiety i dziewczęta, które uciekły ze swoich krajów, w których miały miejsce różnego rodzaju sytuacje kryzysowe. W kraju do którego przybywają umieszczane są w obozach dla uchodźców, Stając się łatwym celem nie tylko dla ludzi usiłujących je wykorzystać, lecz także dla żołnierzy korzystających z usług seksualnych.
- Kobiety, które zostały zmuszone do opuszczenia swoich domów ze względu na wewnętrzne konflikty zbrojne, projekty przemysłowe prowadzone na szeroką skalę, klęski żywiołowe, które uniemożliwiają im pozostanie na miejscu.
- Kobiety dotknięte schorzeniami psychicznymi bądź fizycznymi.
- Dziewczęta żyjące w sierocińcach lub w instytutach wspierających ubogich; zainteresowanie ich ewentualnym zaginięciem jest minimalne.
- Samotne matki, które poszukują zatrudnienia, aby utrzymać swoje dzieci<sup>67</sup>.
- Kobiety z mniejszości etnicznych, będące często obiektem dyskryminacji.

W większości przypadków osoby, które zostały siłą wprowadzone na rynek usług seksualnych mają niższe wykształcenie niż przeciętna kraju z którego pochodzą. Widać różnice, kiedy porównuje się poziom wykształcenia kobiet kilku narodowości. Na przykład, młode kobiety z Kosowa czy Albanii często w ogóle nie mają wykształcenia<sup>68</sup>, natomiast dziewczęta z Mołdawii, które padły ofiarą przestępstw mają wykształcenie średnie, pełne lub niepełne. Znaczenie wykształcenia a jeszcze bardziej wiedzy o świecie w rozumieniu ryzyka, jakie niesie ze sobą handel ludźmi odgrywa istotną rolę.

Jeśli chodzi natomiast o okres, w jakim kobiety i dziewczęta są wykorzystywane, jest on nie do określenia. Można jednak rozróżnić prostytucję krótkotrwałą, trwającą trzy/cztery miesiące, z której ofiarom udaje się wyjść, ponieważ znajdują siłę, aby się zbuntować

67 - Liczba matek zmuszonych do uczestniczenia w handlu została oszacowana na około 15% całości. Dane dotyczą Mołdawii, lecz nie różnią się znacznie od danych z innych krajów.

68 - 15. Aż 85% dziewcząt z Albanii i z Kosowa nie ukończyło szkoły podstawowej; 15% dziewcząt z Albanii w ogóle nie uczęszczało do szkół, podobnie jak 5% dziewcząt z Kosowa.

lub ponieważ przez ten czas zdołały zarobić potrzebną kwotę pieniędzy. W przypadku prostytucji długoterminowej przemoc z czasem ulega osłabieniu, rodzą się kompromisowe układy z wyzyskiwaczami oraz większy stopień podporządkowania. Im dłużej osoba przebywa w środowisku seksbiznesu tym trudniej jej się z niego wyzwolić.

## “ ŁAŃCUCH SEKSUALNEGO WYZYSKU Kobiet NA PRZYKŁADZIE WSPÓLNOTY NIGERYJSKIEJ

Liczna obecność Nigeryjczyków w Europie Zachodniej przyciągnęła uwagę zarówno rządów jak i mediów. Częściowo jest to spowodowane tym, że niektóre czynniki tego przepływu ludności są związane z handlem ludźmi oraz innymi działaniami o charakterze przestępczym (...) Handlarze proponują kobietom podróż do Europy a często także dobrą pracę. Pomimo faktu, iż rośnie świadomość rzeczywistego celu takich propozycji, dla wielu kobiet prostytucja nadal stanowi wielkie rozczarowanie. Przed podróżą, kobieta i handlarz zawierają porozumienie, które w rzeczywistości generuje dług rzędu 40.000-100.000 dolarów, który możliwy jest do spłacenia przez rok do trzech lat. Porozumienie takie zostaje przypieczętowane poprzez religijne rytuały, w związku z czym nabiera mocy zobowiązania. W Europie często rytuały te określa się jako voodoo i przedstawia w sposób budzący sensację. Po zwróceniu długu, prostytutki często przejmują aktywne role i rekrutują do tego zajęcia kolejne kobiety (...) Dla wielu Nigeryjczyków, którzy podróżują po Europie bez ważnych paszportów i wiz podróż zakłada przekraczanie granic państw trzecich, na terenie których kontrola dokumentów nie jest zbyt surowo przestrzegana. Inni, wędrują przez Saharę i docierają nielegalnie do Europy drogą morską. (...) Istnieją trzy sposoby, aby dostać się do Europy; mając pozwolenie na pobyt, wizę turystyczną, bądź poprzez nielegalne przekroczenie granicy. (...) Rozpowszechnione w Nigerii pragnienie wyemigrowania, w połączeniu z licznymi przeszkodami, ułatwiają rozwój handlu ludźmi (...) Młode kobiety same zgłaszają się do przemytników i handlarzy. Bardzo często, pierwszy kontakt nawiązują przyjaciele lub rodzina (...). Na tym etapie przyszła ofiara jest mile zaskoczona perspektywą dobrych zarobków - jako pomoc domowa, sprzedawczyni, fryzjerka, robotnica, kelnerka. Jest jej też czasem oferowana możliwość kontynuowania nauki. Nigeryjki przeznaczone na rynek europejski pochodzą głównie z prowincji

Edo i z jej stolicy Benin City (...). Jako że Benin uchodzi za pomost łączący z Europą, to tam właśnie przyjeżdżają pragnące wyemigrować kobiety z innych rejonów Nigerii (...). Większość spośród tych, które opuszczają Edo trafia do prostytucji do Włoch, Holandii, Hiszpanii, Niemiec, Belgii oraz Austrii. (...). Handel ludźmi z Nigerii rozwija się na podstawie paktu zawieranego między osobą przemyconą a handlarzami i rozwija się według świetnie zorganizowanego schematu, gdzie na każdym etapie podróży kobietą „opiekuje się” inna osoba zaangażowana w proces handlu. Każda z nich pobiera oczywiście opłaty za umożliwienie kobiecie dalszej podróży. Kwoty te składają się na zadłużenie, które kobieta będzie musiała spłacić (...). Zazwyczaj jego zwrot następuje po okresie od roku do trzech lat pracy w prostytucji w Europie.

Fragment z: Carling Jorgen, IOM, *Migration, Human Smuggling and Trafficking from Nigeria to Europe (Migracja, przemyt i handel ludźmi z Nigerii do Europy)*, IOM, Oslo 2006. (Źródło oryginalne w języku angielskim)

## EKSPLLOATACJA SEKSUALNA KOBIEC JAKO SZCZEGÓLNA FORMA PRZEMOCY

Kobiety decydują się na emigrację aby uciec przed biedą i całkowitym brakiem perspektyw. Wszystkie społeczeństwa, które „eksportują” kobiety na rynek prostytucji zmagają się także z wewnętrznymi problemami dyskryminacji ze względu na płeć. Często też taki stan rzeczy pokrywa się z trudną sytuacją kulturową, licznymi ograniczeniami wolności osobistej oraz skomplikowaną pozycją rodziny.

Zainteresowanie kobietami ze strony organizacji przestępczych potwierdza brak równości płci i dominację mężczyzn nad kobietami i dziećmi.

Kobiety oraz dzieci padają ofiarą przemocy według schematów, które rzadko stają się udziałem dorosłych mężczyzn, ponieważ są to formy przemocy o charakterze seksualnym lub w celach reprodukcyjnych. Istnieją co prawda przypadki, kiedy mężczyzna dotyka taki sam rodzaj przemocy jak kobiety, ale dotyczy to osób homoseksualnych lub transseksualnych. W takich okolicznościach mężczyzna przejmuje żeńskie cechy i dlatego może stać się celem aktów gwałtu dokonywanych w ten sam sposób i w tym samym celu, jakie mają miejsce w stosunku do kobiet, nieletnich i dzieci.

Kwestia dyskryminacji o podłożu seksualnym a ściślej przemocy, jaka z niej wypływa dla kobiety, przedstawia szereg cech istotnych dla handlu ludźmi w celach wyzysku seksualnego,

ponieważ stanowi jeden z "elementów strukturalnych" łączących ofiarę z oprawcą. W związku między młodą kobietą a organizacją, która ją wyzyskuje przemoc na poziomie fizycznym, psychologicznym i seksualnym stanowi z pewnością mechanizm, który gwarantuje uzależnienie i poddaństwo. W latach 90 schemat był bardziej utrwalony i przewidywał najpierw szantaż w celach "wychowawczych", po czym następował etap zmuszania do prostytucji. Odbywało się to według zasad nie pozostawiających, przynajmniej na początku, żadnej swobody działania.

Organizacje przestępcze nadzorujące ofiary stosują zawsze duże ograniczenia w zakresie swobodnego poruszania się, izolację, kontrolę zarobków, przymusowe podawanie narkotyków i alkoholu, zmuszanie do nagrywania scen o charakterze pornograficznym, stosowanie przemocy fizycznej i seksualnej w celu utrzymania stosunku poddaństwa i zależności.

Stosowanie siły fizycznej w stosunku do ofiary handlu oraz szantaż w kontaktach z jej rodziną stanowiły bardzo często używane środki złamania ewentualnego oporu ze strony osób sprzedawanych oraz wzmocnienia sytuacji poddaństwa i uzależnienia w codziennym życiu. Stosowanie przemocy fizycznej bardzo często przekształca się w systematyczne tortury, które trwają dłuższy czas.

Przemoc fizyczna i psychiczna służy przede wszystkim utwierdzeniu ofiary w przekonaniu, że nie istnieje dla niej żadna możliwość przeciwstawienia się wykorzystywaniu oraz do zmuszenia jej do biernego pogodzenia się z sytuacją. Przemoc może też być środkiem do osiągnięcia konkretnych rezultatów: może stanowić karę za słabe wyniki w pracy; karę za nieprzestrzeganie zasad ustanowionych przez nadzorców; może stanowić także mechanizm wyperswadowania ewentualnych zamiarów lub planów związanych z ucieczką czy też innych prób wyzwolenia się spod jarzma, w jakim się znalazła. Wreszcie może to być także narzędzie służące do rozwiązania pozornego konfliktu lub forma presji w celu oddalenia ewentualnych prób kontaktu ze światem zewnętrznym a szczególnie z przedstawicielami policji bądź stowarzyszeń działających na rzecz pomocy pokrzywdzonym<sup>69</sup>. Formy szczególnie okrutnej przemocy są nadal stosowane wobec Nigeryjek. Są one połączone z rytuałami religijnymi, które dodatkowo paraliżują w kobiecie zdolność reakcji.

Obecnie grupy zajmujące się wykorzystywaniem ludzi starają się wytworzyć z ofiarą taki związek, który gwarantowałby wierność i, co za tym idzie, ciągłość dochodów. Stosują one takie metody perswazji, które dają ofierze możliwość zarządzania częścią osiągniętych przez nią dochodów, większą wolność osobistą, dostęp do rozrywki (np. chodzenie na dyskoteki)

69 - P. Romani, *Condizioni della persona e mercati di inserimento, (Sytuacja osób przemycanych i rynki przeznaczania)* w F. Pastore (red.), op. cit.

podarunki oraz inne techniki, zapewniające większą kontrolę nad dziewczętami.

Taka zmiana w nawiązywaniu i utrzymywaniu kontaktu z ofiarami jest charakterystyczna dla niektórych grup przestępczych, na przykład rumuńskich. Uciekają się one przeważnie do presji natury psychologicznej i gróźb, rzadziej do przemocy fizycznej. Taki rodzaj nadzoru nad ofiarami pozwala zmniejszyć także ewentualne ryzyko, z jakim muszą liczyć się oprawcy, ponieważ udowadniając częściowe zaangażowanie ofiar w działania przestępcze mogą liczyć na zmniejszenie wagi oskarżeń. Tendencja do złagodzenia warunków prowadzenia działalności związanej ze zmuszaniem do prostytucji jest zatem niczym innym jak wynikiem rachunku korzyści.

Rachunek ten jest też odpowiedzią organizacji na wzrost akcji zwalczających ich działania oraz na zaostrzenie kar przewidzianych za przestępstwa związane z handlem ludźmi w krajach, które przyjęły normy lokalne oraz Protokoły Organizacji Narodów Zjednoczonych w sprawie handlu i nielegalnej migracji.

## **DYSKRYMINACJA RASOWA, HANDEL LUDŹMI I EKSPLOATACJA SEKSUALNA**

W handlu ludźmi kwestia przynależności rasowej lub etnicznej ofiar jest tak samo istotna jak problem przemocy stosowanej wobec kobiet<sup>70</sup>.

Brak równości kobiet i mężczyzn w opisywanych okolicznościach zaostrza się w połączeniu z innymi utrudnieniami natury społecznej i socjalnej. Obserwując kategorie ludzi najbardziej narażonych na ryzyko stania się ofiarami handlarzy, połączenie faktu życia na marginesie społecznym i przynależności rasowej w wielu przypadkach jawi się jako oczywiste.

Skutki takich uwarunkowań mogą stać się szczególnie uciążliwe w krajach będących celem migracji, ponieważ mają znaczny wpływ na stosunek, jaki będzie do nich miała ludność miejscowa oraz inne grupy etniczne tam obecne. Nie są również obojętne w kraju pochodzenia, ponieważ rasistowskie ideologie mogą zasilać handel kobietami pochodzącymi z konkretnych obszarów<sup>71</sup>.

Elementem szczególnie istotnym w badaniu połączeń między płcią a pochodzeniem etni-

70 - Pierwszy opis znaczenia problemu rasowego w tych zagadnieniach znajduje się w *Platformie działania*, przyjętej w, 1995 roku w Pekinie, podczas IV Światowej Konferencji ONZ na temat sytuacji kobiet.

71 - Powiązania między handlem ludźmi a dyskryminacją rasową były tematem debaty podczas Światowej Konferencji na temat rasizmu, dyskryminacji rasowej, ksenofobii i nietolerancji, która odbyła się w Durbanie, w Południowej Afryce, w dniach 31 sierpnia - 7 września 2001.



cznym dotyczy stosunku pomiędzy wykonywaniem prostytucji a poziomem wynagrodzenia osób w nią zaangażowanych. Podobnie jak w innych dziedzinach rynku pracy, również i w tych związanych z handlem usługami seksualnymi, warunki pracy są tym trudniejsze im niżej schodzi się w hierarchii zawodowej. Również traktowanie ofiar jest inne w zależności od narodowości i przynależności etnicznej. Liberalizm w prostytucji objawia się w ten sposób, że gdy na rynku pojawiają się kobiety szczególnie słabe, zdobycze starszych oraz tych z większym stażem zawodowym tracą na wartości. Podział w strukturze zatrudnienia w zależności od przynależności narodowej, etnicznej lub rasowej nie jest tylko wskaźnikiem ekonomicznym, lecz stanowi czynnik o podstawowym znaczeniu w tworzeniu barier socjalnych i kulturowych niezbędnych do utrzymania kobiet i dziewcząt w izolacji. Dla nadzorców ofiar jest to gwarancją ich uzależnienia, wierności i ślepego posłuszeństwa.

## ROZDZIAŁ 5 - HANDEL LUDŹMI I SYSTEMY PRAWNEJ REGULACJI PROSTYTUCJI

### MIGRACJE I HANDEL LUDŹMI W CELU WYKORZYSTANIA SEKSUALNEGO: PROBLEM NIE TYLKO NASZYCH CZASÓW

Rozwój seksbiznesu jako przedsięwzięcia międzynarodowego spowodował nasilenie zjawiska nielegalnej migracji i rozprzestrzenianie się nowych form niewolnictwa. Należy jednak zauważyć, że z historycznego punktu widzenia współwystępowanie ruchów migracyjnych i prostytucji nie jest zjawiskiem nowym. Wystarczy wspomnieć handel „białymi niewolnicami” na wszystkich kontynentach w XIX i pierwszej połowie XX wieku.

Na przestrzeni wieków zjawisko prostytucji przybierało różne oblicza, jednak prawie zawsze związane ono było ze zniewoleniem kobiet. Dobrowolna prostytucja występowała zwykle na mniejszą skalę niż przymusowa.

Pino Arlacchi<sup>72</sup> opisując historycznie zjawisko prostytucji przypomina, że dostrzeżenie problemu wykorzystywania seksualnego kobiet nastąpiło w dwóch fazach i w obu wypadkach uznane zostało za wielki sukces polityczny. Pierwsze regulacje prawne dotyczące funkcjonowania domów publicznych pojawiły się w drugiej połowie XIX wieku w Anglii<sup>73</sup>. Ich celem

72 - P. Arlacchi, *op. cit.*, s.70 – 81.

73 - Inne źródła podają, że już w XII wieku wprowadzono w Anglii przepisy regulujące prostytucję, których celem była ochrona kobiet przed wyzyskiem ze strony сутenerów.

było uregulowanie zjawiska, zmierzające do poprawy sytuacji prostytutek pracujących w urągających godności ludzkiej warunkach i wykorzystywanych finansowo przez stręczycieli. Druga faza regulacji prawnych pojawia się na początku XX wieku, tym razem w wymiarze międzynarodowym, w reakcji na funkcjonowanie rynku usług seksualnych powstałego na skalę masową, w efekcie działań przestępczości zorganizowanej.

Tak kiedyś, jak i dziś, sprzyjającymi okolicznościami dla rozwoju rynku handlu kobietami są wszelkie przewroty o charakterze polityczno-ekonomicznym, w następstwie których, dla wielu tysięcy ludzi nie posiadających źródeł utrzymania, jedynym ratunkiem aby przeżyć jest emigracja.

W warunkach dynamicznego rozwoju przemysłu na pewnych obszarach, gdzie znajdują się duże skupiska populacji męskiej, zapotrzebowanie na usługi seksualne jest większe w stosunku do populacji przeciętnej. Zjawisko to przejawia się w podobny sposób, jak w przypadku zasiedlania stref cywilnych przez wojsko.

Oprócz migracji męskiej i urbanizacji, czynnikami, które przyczyniły się do rozpowszechnienia się prostytucji, jest wykształcenie struktur zniewolenia kobiet w krajach, w których występują konflikty zbrojne i w rejonach przemysłowych, w których pojawiają się na dużą skalę kompleksy o charakterze militarnym.

## ROZWIĄZANIA DOTYCZĄCE PROSTYTUCJI PRZYJĘTE W KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ

Na poziomie międzynarodowym, pierwsze uzgodnienia dotyczące zwalczania handlu "białymi niewolnicami" i związanej z nim prostytucji miały miejsce w końcu XIX wieku. Wpisują się one w szersze zjawisko jakim była walka na rzecz abolicjonizmu.

W kolejnych dekadach konieczność uregulowania kwestii prostytucji na poziomie państwowym, przy jednoczesnym nasileniu się współwystępowania tego zjawiska z przestępczością zorganizowaną doprowadziła do potwierdzenia silnie abolicjonistycznego stanowiska, które po II wojnie światowej znalazło wyraz w inicjatywie Narodów Zjednoczonych.

W roku 1949 roku społeczność międzynarodowa uchwaliła *Konwencję Narodów Zjednoczonych w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji*<sup>74</sup>, która do dzisiaj stanowi jeden z istotniejszych dokumentów międzynarodowych dotyczących tej kwestii. W

<sup>74</sup> - Odniesienia w niniejszej publikacji i w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

następstwie Konwencji wiele krajów, w różnym czasie wprowadziło własne rozwiązania w efekcie których zakazano działalności domów publicznych, natomiast eksploatację prostytucji uznano za przestępstwo.

Konwencja w sensie ogólnym wymusza konieczność uznania za przestępstwo wszelkich przejawów eksploatacji prostytucji i związanego z nią handlu ludźmi, jednocześnie uznając prawo jednostek do jej wykonywania. W latach 50-tych nastąpiła stopniowa dekryminalizacja zarówno prostytucji jak i osób ją wykonujących.

Abolicjonizm nie przyjął się wszędzie w równym stopniu. Wiele państw takich jak na przykład Niemcy, Austria, Dania, Holandia, Portugalia, Wielka Brytania, Szwecja czy Szwajcaria, wprowadziło reglamentację prostytucji stosując mniej lub bardziej restrykcyjne środki, dotyczące kwestii sanitarnych. Należały do nich np. obowiązkowe badania okresowe prostytutek.

W aspekcie historycznym, sposoby instytucjonalnego stanowiska wobec prostytucji wykształciły się w oparciu o trzy modele: prohibicyjny, legalistyczny i abolicjonistyczny.

Współcześnie dąży się do reintrodukcji zasad, które pojawiają się w aktach prawnych nowej interpretacji stosunku do pierwowzoru. Zjawisko to określane jest mianem “neolegalizmu”, lub w przypadku nadania nowej interpretacji kwestii karalności za prostytucję “neoprohibicjonizmu”. Polega ono na karaniu klienta korzystającego z usług seksualnych. Stanowisko to przenosi ciężar odpowiedzialności za prostytucję z prostytutki na klienta. W tym kierunku zmierzają również rozwiązania dotyczące karalności za współudział w eksploatacji prostytucji. Eksploatację prostytucji definiuje się szeroko – obejmuje ona każdą osobę trzecią, grupę, państwo, strukturę, które korzystają z prostytucji innej osoby, lub ją organizują, również w formie kartotek administracyjnych czy sanitarnych.

Restrykcje te, same w sobie nie eliminują zjawiska prostytucji, jednakże mogą przyczynić się do wyeliminowania zjawisk przestępczych z nią związanych – stręczycielstwa, sutenerstwa czy szantażu.

Także stanowisko abolicjonistyczne, zmierzające do dekryminalizacji prostytucji dobrowolnej w praktyce okazało się niedoskonałym narzędziem w zwalczaniu mechanizmu jej eksploatacji. Należy zauważyć, że również w krajach, które wprowadziły rozwiązania prawne zalecane przez Konwencję Narodów Zjednoczonych z 1949 roku, nie zaprzestały działalności dawne, nielegalne struktury. Zmieniło się jedynie nazewnictwo, w konsekwencji czego stręczyciel stawał się managerem.

Z drugiej jednak strony, powszechnie wiadomo, że struktury przestępcze korzystają z tego, że prostytucja jest nielegalna i funkcjonuje w sposób nieprzejrzysty, co związane jest z naturą tego zjawiska. Wymiana, która zachodzi pomiędzy prostytutką i stręczycielem rodzi się z po-

trzeby posiadania "opiekuna", który zapewni kobiecie ochronę przed ryzykiem związanym z wykonywaną przez nią pracą. Nielegalny charakter pracy w prostytucji, jak również stygmatyzacja społeczna sex workers sprawia, że osobom tym odmawia się należnych im praw, których naruszenie w sytuacji zalegalizowania prostytucji byłoby przestępstwem.

Inna kwestia to sutenerstwo. Chęć posiadania "opieki" u kobiety pracującej w prostytucji wynika z konieczności zapewnienia sobie ochrony fizycznej zarówno przed atakiem "z ulicy" jak i przed agresją klientów. Wiele kobiet ma sutenerów, ale ma też świadomość, że respektowanie przez alfonsa jakichkolwiek jej praw jest niemożliwe, jako że, postać ta od zawsze stanowiła element układu opartego na przemocy i wyzysku.

W następstwie upowszechnienia się w krajach zachodnich zjawiska prostytucji ulicznej wykonywanej przez kobiety zza granicy, pojawiła się konieczność dokonania rozróżnienia pomiędzy prostytutką związaną z handlem ludźmi a usługami seksualnymi świadczonymi w sposób wolny, a przynajmniej nie kontrolowany przez organizacje przestępcze. Rozróżnienie to miałyby ułatwić działania państwa w zakresie polityki społecznej, jak również przestrzegania obowiązującego w materii prostytucji i handlu ludźmi prawa.

Pomimo powszechnej opinii o całkowitej kontroli prostytucji przez organizacje przestępcze, nie można wykluczyć a priori istnienia na rynku usług seksualnych obszarów nie związanych z eksploatacją prostytucji. Jest faktem niezaprzeczalnym, że są osoby, świadczące usługi seksualne w sposób niezależny.

Należy zauważyć, że w przypadku osób zmuszanych do prostytucji pozostanie w tym sektorze często jest jedynym sposobem na przeżycie. W sytuacji wydostania się ofiary spod kontroli organizacji przestępczej i odzyskaniu względnej niezależności, stygmatyzacja społeczna oraz trudności związane z odnalezieniem się na rynku pracy, sprzyjają utrwalaniu więzi łączących prostytutkę ze światem seksbiznesu. Osoby takie często pozostają "w branży" - jako prostytutki lub wykonując inne prace nie postrzegane jako związane bezpośrednio z prostytucją.

## “ POMIMO RÓŻNIC WYSTĘPUJĄCYCH POMIĘDZY PAŃSTWAMI UNII EUROPEJSKIEJ W PODEJŚCIU DO KWESTII PROSTYTUCJI, WYRÓŻNIĆ MOŻNA 4 STANOWISKA:

- a) Abolicjonistyczne: prostytucja indoor i outdoor<sup>75</sup> nie jest ani zabroniona, ani zalegalizowana. W praktyce państwo decyduje się na tolerowanie zjawiska pod warunkiem, że dotyczy ono osób pełnoletnich, odbywa się za obopólną – klienta i prostytutki zgodą i wyklucza eksploatację seksualną;
- b) Neoabolicjonistyczne: w stosunku do poprzedniego modelu różni się w jednej kwestii: prostytucja outdoor nie jest zabroniona ani zalegalizowana, domy publiczne natomiast są nielegalne;
- c) Prohibicyjne: prostytucja jest nielegalna, zarówno indoor jak i outdoor. Wszystkie osoby czerpiące z niej korzyści podlegają karze. W niektórych przypadkach karani są również klienci;
- d) Legalistyczne: prostytucja indoor jak i outdoor jest legalna, a więc i działalność ta jest uprawniona, o ile nie przekracza prawa. W wielu przypadkach prostytutki zobowiązane są do zarejestrowania działalności, a w niektórych państwach podlegają obowiązkowej okresowej kontroli lekarskiej.

Źródło: Raport “Transcrime” (synteza), *Study on National Legislation on Prostitution, and the Trafficking in Women and Children*, (Studia nad prawem o prostytucji oraz handlem kobietami i dziećmi) finansowany przez Parlament Europejski – Departament Praw Obywatelskich i Konstytucyjnych, red. A. Di Nicola, I. Orfano, A. Cauduro, N. Conci, Final Study, 2005.

Na: [www.transcrime.it](http://www.transcrime.it).

<sup>75</sup> - Indoor, Outdoor – wyjaśnienie pojęć w poprzednim rozdziale.

## “ REGULACJE KWESTII PROSTYTUCJI PRZYJĘTE W PAŃSTWACH UNII EUROPEJSKIEJ<sup>76</sup>

| model                | prostytucja outdoor | prostytucja indoor  | państwa UE   | % występowania wśród państw UE |
|----------------------|---------------------|---|--|--------------------------------|
| Abolicjonistyczny    | Nie jest zabroniona | Nie jest zabroniona                                       | Polska, Republika Czeska, Portugalia, Słowacja, Słowenia, Hiszpania  | 24%                            |
| Neoabolicjonistyczny | Nie jest zabroniona | Nie jest zabroniona (zakaz prowadzenia domów publicznych) | Belgia, Cypr, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Włochy, Luksemburg | 32%                            |
| Prohibicyjny         | Jest nielegalna     | Jest nielegalna   | Irlandia, Litwa, Malta, Szwecja                                      | 16%                            |
| Legalistyczny        | Dozwolona           | Dozwolona   | Austria, Niemcy, Grecja, Łotwa, Holandia, Wielka Brytania, Węgry     | 28%                            |

Źródło: Raport “Transcrime” (synteza),  
*Study on National Legislation on Prostitution, and the Trafficking in Women and Children, op cit.*

76 - Tabele i dane występujące w publikacji pomijają rozwiązania kwestii prostytucji i handlu ludźmi przyjętych przez Bułgarię i Rumunię, ponieważ zostały one opracowane przed przystąpieniem tych krajów do UE. W Bułgarii prostytucja nie jest uznawana za przestępstwo, w przeciwieństwie do niektórych form działalności z nią związanych, do których należy jej eksploatacja. Faktem jest, że na prostytutki często nakładane są grzywny z różnych powodów, takich np. jak zakłócanie porządku publicznego lub tamowanie ruchu. prostytutki pracujące w lokalach i na ulicy mogą być oskarżone o zarabianie pieniędzy w sposób niemoralny. Określa to klauzula wprowadzona w efekcie nowelizacji *Ustawy o przestrzeganiu porządku publicznego* (listopad 2005r.). Zmuszanie do prostytucji jest nielegalne, jednakże niekorzystne warunki socjo-ekonomiczne i bieda zmuszają kobiety do zwracania się o pomoc do struktur przestępczych. *Ustawa o zwalczaniu handlu ludźmi* weszła w życie 1 stycznia 2004r. Przytacza ona definicję handlu ludźmi z Protokołu ONZ i adaptuje ją na potrzeby bułgarskiego systemu karnego. *Ustawa* nakierowana jest na stosowanie środków zapobiegawczych i ochronę ofiar, natomiast w mniejszym stopniu kładzie nacisk na karanie handlarzy ludźmi.

Źródła: <http://www.legislationline.org>, <http://www-rohan.sdsu.edu/faculty>

Natomiast Rumunia czyni starania na rzecz zwalczania handlu ludźmi w celu eksploatacji prostytucji. Planowana jest też legalizacja prostytucji, która jest nielegalna i za jej uprawianie grozi kara pozbawienia wolności do lat 3. Rumunia znajduje się wśród 11 krajów na liście Narodów Zjednoczonych z powodu wysokiej liczby ofiar handlu ludźmi. 4 grudnia 2002 r. Rumunia ratyfikowała *Protokół Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu handlu ludźmi*, a 21 sierpnia 2006r. *Konwencję Rady Europy o zwalczaniu handlu ludźmi*.

Dostępne na: <http://www.legislationline.org>

## EFEKTY REGULACJI ZASTOSOWANYCH WOBEC PROSTYTUCJI

1. Funkcjonujące w Europie modele charakteryzujące podejście państw do kwestii prostytucji, jak również dynamiczny rozwój zjawiska handlu ludźmi i związanej z nim eksploatacji seksualnej znalazły wyraz w roboczym opracowaniu przygotowanym przez „Transcrime” na potrzeby Parlamentu Europejskiego. Do tego opracowania odnosić się będą wnioski przytoczone w dalszej części niniejszej publikacji<sup>77</sup>.

2. W państwach w których funkcjonuje model legalistyczny, prostytucja związana z handlem ludźmi praktykowana jest zwykle we wnętrzach - klubach, agencjach itp. Jest bardzo prawdopodobne, że w krajach, w których nie ma zakazu prostytucji *outdoor* i *indoor* o ile nie towarzyszy jej łamanie prawa, stręczyciele unikają praktykowania przez prostytutki oferowania usług seksualnych na zewnątrz, po to by nie narażać się na ryzyko związane z łatwym wykryciem ewentualnych wykroczeń popełnianych przy tej okazji. Rozwiązanie to praktykowane jest w Austrii, Niemczech i Holandii.

3. Kolejny przykład dotyczy debaty politycznej, która odbyła się we Włoszech przy okazji projektu nowelizacji ustawy o prostytucji, która regulowałaby kwestie związane z „uliczną” prostytucją. Projekt ten proponuje wprowadzenie zakazu oferowania seksu *outdoor* na rzecz uregulowanej prawnie prostytucji *indoor*, funkcjonującej w ściśle określonych ramach prawnych. Ponadto odnotowuje się tendencję malejącą zjawiska prostytucji świadzonej za zewnątrz, w wyniku interwencji sił porządkowych reagujących na protesty mieszkańców dzielnic, w których zauważa się nasilenie prostytucji. Obawa przed nakazem opuszczenia dzielnicy skłania stręczycieli do wybrania rozwiązania *indoor*.

Także w modelu abolicjonistycznym prostytucja związana z handlem ludźmi praktykowana jest przede wszystkim w pomieszczeniach. Przykładem tego zjawiska mogą być takie państwa jak Czechy, Polska i Hiszpania. Wynika to z faktu, że handlarze ludźmi, mając możliwość wyboru miejsca w nielegalną działalność, wybierają miejsca ukryte. Poza tym, na przykładzie Hiszpanii zauważyć można, iż w państwach modelu abolicjonistycznego łatwiej toleruje się prostytucję *indoor* ponieważ jest ona mniej uciążliwa społecznie, w konsekwencji czego działania sił porządkowych koncentrują się na walce z rynkiem usług seksualnych świadczonych *outdoor*.

Inaczej jest w modelu neoabolicjonistycznym, w którym praktykowanie prostytucji związanej z handlem ludźmi odbywa się na ulicy. Przykładami tego modelu są Francja i Włochy, które

<sup>77</sup> - Transcrime, *Study on National Legislation on Prostitution, and the Trafficking in Women and Children*, op. cit.

tolerują prostytucję outdoor i indoor, natomiast wprowadziły zakaz funkcjonowania domów publicznych. Uznanie za przestępstwo tej jednej z podstawowych form prostytucji mogło być powodem wyprowadzenia usług seksualnych “na ulicę”. Odmienne sytuacja przedstawia się w Belgii. Pomimo że państwo to przyjęło politykę neoabolicjonizmu, przejawia więcej tolerancji wobec prostytucji świadczonej w miejscach zamkniętych, z tego powodu, że w przeciwieństwie do prostytucji ulicznej, jest ona mniej dostrzegalna.

W modelu prohibicyjnym prostytucja odbywa się najczęściej *indoor*. Przykładem jest tu Szwecja, gdzie po wprowadzeniu w roku 1998 *Ustawy nr 408* (wprowadzającej kary dla klienta) odnotowano wzrost prostytucji wykonywanej *indoor*. Rzeczywiście, przed wprowadzeniem tej Ustawy, prostytucja związana z handlem ludźmi świadczona *indoor* stanowiła około 2/3 prostytucji w ogóle. Po jej wprowadzeniu, ocenia się że wskaźnik prostytucji *indoor* wzrósł do 80% usług świadczonych na rynku. Jednocześnie znacznie zmalał wskaźnik prostytucji “ulicznej”, co prawdopodobnie jest konsekwencją wprowadzenia nowego prawa.

Przy okazji analizy funkcjonujących modeli w celu ustalenia ich związku ze stopniem wyzysku i przemocy stosowanej wobec wykorzystywanych seksualnie kobiet, okazuje się, że nie ma bezpośredniego przełożenia pomiędzy modelami regulacji prostytucji a praktykowaniem przemocy<sup>78</sup>. W handlu ludźmi przemoc jest daną strukturalną i jest wysoce prawdopodobne, jej poziom kształtowany jest przez inne czynniki (na przykład uwarunkowany jest poziomem i stopniem złożoności organizacji przestępczych działających w państwie, rygoryzmem w przestrzeganiu prawa, środkami wykorzystywanymi do zwalczania handlu ludźmi itd). Należy zauważyć, że zarówno formy przemocy i wyzysku ofiar dla rynku *indoor* i *outdoor* znacznie się zmieniły. Dotyczy to przede wszystkim krajów przeznaczenia ofiar. Jeśliby się pokusić o sformułowanie ogólnej zasady (potwierdzonej przez wyniki badań bardziej dokładne od tych, którymi aktualnie dysponujemy), wydaje się, że model abolicjonistyczny i neoabolicjonistyczny w stosunku do pozostałych są modelami stwarzającymi dla przemocy nieco bardziej podatny grunt.

Handlarze i stręczyciele mogą przejawiać większą skłonność do używania przemocy w krajach, w których funkcjonują te właśnie modele. Podobnie w krajach o złagodzonej rygorze karania, zachowania ich postrzegane są jako mniej agresywne.

Rozpowszechniona opinia o tym, że poziom przemocy stosowanej wobec ofiar handlu ludźmi jest wyższy w przypadku prostytucji *outdoor* niż na rynku prostytucji *indoor* nie znajduje potwierdzenia w faktach. Poziom przemocy w obydwu przypadkach jest wyrównany, a ponadto w niektórych państwach (jak Austria czy Hiszpania), poziom występowania

78 - Transcrime, *op.cit*



przemocy *indoor* jest wręcz wyższy.

Jeżeli chodzi o liczbę ofiar handlu ludźmi, można stwierdzić że w przypadku państw starej Unii liczby są znacznie wyższe, co być może jest spowodowane tym, że dane z tych obszarów są dokładniejsze, jak również faktem, że państwa te są krajami docelowymi. Również w tym przypadku brak wiarygodnych danych uniemożliwia dokonanie ogólnej oceny zjawiska.

## PRZYBLIŻONA LICZBA OFIAR HANDLU LUDŹMI ZMUSZANYCH DO PROSTYTUCJI W 11 WYBRANYCH KRAJACH EUROPY W LATACH 2000-2002

| Państwo/<br>przybliżona<br>liczba ofiar w<br>skali roku | 2000                 |               | 2001          |               | 2002          |                |
|---|----------------------|---------------|---------------|---------------|---------------|----------------|
|   | min                  | max           | min           | max           | min           | max            |
| Austria   | 1.430                | 2.860         | 1.830         | 3.660         | 2.080         | 4.160          |
| Belgia  | min. 1.730 max 3.460 |               |               |               |               |                |
| Francja   | 3.260                | 6.520         | 3.560         | 7.120         | 5.740         | 11.480         |
| Niemcy  | 9.260                | 18.520        | 9.870         | 19.740        | 11.080        | 22.160         |
| Włochy  | 17.550               | 35.500        | 18.360        | 36.720        | 17.979        | 35.949         |
| Litwa   | 160                  | 320           | 100           | 200           | 120           | 240            |
| Holandia  | 3.410                | 6.820         | 2.840         | 5.680         | 3.430         | 6.860          |
| Polska  | 1.720                | 3.440         | 930           | 1.860         | 1.670         | 3.340          |
| Republika<br>Czeska                                     | 350                  |               | 360           |               | 370           |                |
| Hiszpania   | 4.600                | 9.200         | 6.010         | 12.020        | 7.500         | 15.000         |
| Szwecja   | 200                  | 500           | 200           | 500           | 200           | 500            |
| <b>Razem</b>  | <b>41.940</b>        | <b>84.030</b> | <b>44.060</b> | <b>87.860</b> | <b>50.160</b> | <b>100.050</b> |

Źródło: Raport Transcrime (synteza), *Study on National Legislation on Prostitution, and the Trafficking in Women and Children*, op. cit.

## ABOLICJONIZM-MODELOWE ROZWIĄZANIA PRAWNE W KWESTII PROSTYTUCJI, ROZMIAR I CHARAKTER HANDLU KOBIECIAMI I NIELETNIMI W UNII EUROPEJSKIEJ: ABOLICJONIZM

| Państwa Unii Europejskiej | Ogólny wskaźnik ofiar handlu ludźmi w celu eksploatacji prostytucji |     | Prostytucja outdoor związana z handlem ludźmi |                   |                                    | Prostytucja indoor związana z handlem ludźmi |                   |                                    | Czynniki sprzyjające handlowi ludźmi  |
|---------------------------|---|-----|---|-------------------|------------------------------------|--|-------------------|------------------------------------|---|
|                           | Min   | Max | % całego rynku                                | Wskaźnik przemocy | % zarobków odbieranych prostytutce | % całego rynku                               | Wskaźnik przemocy | % zarobków odbieranych prostytutce |   |
| Republika Czeska          | 9   | 9   | 20  | 83,4              | 0-30                               | 80   | 69,9              | 30-50                              | Położenie geograficzne;<br>Występowanie znaczących różnic w poziomie życia;<br>Gorsza sytuacja materialna kobiet i wysoki poziom bezrobocia;<br>Dostępność darmowych WC.  |
| Polska                    | 10  | 19  | 20  | 79,3              | -                                  | 80   | 75,2              | -                                  | Restrykcyjne prawo migracyjne;<br>Gorsza sytuacja materialna kobiet i wysoki poziom ich bezrobocia;<br>Poziom środków do zwalczania handlu ludźmi;<br>Brak rozwiązań prawnych;<br>Korzyści przestępczości zorganizowanej. |
| Hiszpania                 | 36  | 72  | 10  | 24,8              | -                                  | 90   | 86,7              | 30-50                              | Wyraźne różnice w poziomie życia;<br>Położenie geograficzne;<br>Podobieństwo kultury i języka;<br>Restrykcyjne prawo migracyjne;<br>Gorsza sytuacja materialna kobiet i wysoki poziom ich bezrobocia.                     |

Transcrime, *Legislative models on prostitution and extent and nature of trafficking of women and children for sexual exploitation in selected EU member states*, op. cit.

## NEO - ABOLICJONIZIM-MODELOWE ROZWIĄZANIA PRAWNE W KWESTII PROSTYTUCJI, ROZMIAR I CHARAKTER HANDLU KOBIECIAMI I NIELETNIMI W UNII EUROPEJSKIEJ: NEOABOLICJONIZM

| Państwa Unii Europejskiej | Ogólny wskaźnik ofiar handlu ludźmi w celu eksploatacji prostytucji |     | Prostytucja outdoor związana z handlem ludźmi |                   |                                    | Prostytucja indoor związana z handlem ludźmi |                   |                                    | Czynniki sprzyjające handlowi ludźmi   |
|---------------------------|---|-----|---|-------------------|------------------------------------|--|-------------------|------------------------------------|--|
|                           | Min   | Max | % całego rynku                                | Wskaźnik przemocy | % zarobków odbieranych prostytutce | % całego rynku                               | Wskaźnik przemocy | % zarobków odbieranych prostytutce |  |
| Belgia                    | 42  | 85  | 5   | 59,9              | 0-50                               | 95   | 56,6              | 0-50                               | Znaczne różnice w poziomie życia;<br>Restrykcyjne prawo migracyjne;<br>Gorsza sytuacja materialna kobiet i wysoki poziom bezrobocia kobiet.  |
| Francja                   | 18  | 37  | 70  | 76,6              | 0-30                               | 30   | 73,4              | 0-50                               | Położenie geograficzne<br>gorsza sytuacja<br>materialna kobiet i wysoki poziom bezrobocia;<br>Brak współpracy pomiędzy instytucjami publicznymi.   |
| Włochy                    | 77  | 154 | 75  | 75,1              | 0-30                               | 25   | 58,4              | 30-50                              | Położenie geograficzne;<br>Restrykcyjne prawo migracyjne;<br>Wejście do UE nowych państw członkowskich<br>Znaczne różnice w poziomie życia;<br>Gorsza sytuacja materialna kobiet i wysoki poziom bezrobocia. |

Transcrime, *Legislative models on prostitution and extent and nature of trafficking of women and children for sexual exploitation in selected EU member states*, op. cit.

## LEGALIZM - MODELOWE ROZWIĄZANIA PRAWNE W KWESTII PROSTYTUCJI, ROZMIAR I CHARAKTER HANDLU KOBIETAMI I NIELETNIMI W UNII EUROPEJSKIEJ: SYSTEM LEGALISTYCZNY

| Państwa Unii Europejskiej | Ogólny wskaźnik ofiar handlu ludźmi w celu eksploatacji prostytucji |     | Prostytucja outdoor związana z handlem ludźmi |                   |                                    | Prostytucja indoor związana z handlem ludźmi |                   |                                    | Czynniki sprzyjające handlowi ludźmi   |
|---------------------------|---|-----|---|-------------------|------------------------------------|--|-------------------|------------------------------------|--|
|                           | Min   | Max | % całego rynku                                | Wskaźnik przemocy | % zarobków odbieranych prostytutce | % całego rynku                               | Wskaźnik przemocy | % zarobków odbieranych prostytutce |  |
| Austria                   | 59  | 111 | 25  | 54,1              | 0-30                               | 75   | 75,1              | 0-30                               | Gorsza sytuacja materialna kobiet;<br>Restrykcyjne prawo migracyjne<br>Popyt na nisko płatną pracę i trudności w jej znalezieniu.  |
| Niemcy                    | 30  | 60  | 3,7   | 49,9              | 30-50                              | 96,3   | 49,9              | 30-50                              | Wejście do UE nowych państw członkowskich;<br>Restrykcyjne prawo migracyjne;<br>Znaczne różnice w poziomie życia;<br>Gorsza sytuacja materialna kobiet;<br>Poziom środków do walki z handlem ludźmi. |
| Holandia                  | 50  | 101 | 30  | 76,8              | 0-30                               | 70   | 76,8              | 0-30                               | Znaczne różnice w poziomie życia;<br>Wejście do UE nowych państw członkowskich;<br>Gorsza sytuacja materialna kobiet.  |

Transcrime, *Legislative models on prostitution and extent and nature of trafficking of women and children for sexual exploitation in selected EU member states*, op. cit.

## PROHIBICJONIZM\_ MODELOWE ROZWIĄZANIA PRAWNE KWESTII PROSTYTUCJI, ROZMIARY I CHARAKTER HANDLU KOBIECAMI I NIELETNIMI W UNII EUROPEJSKIEJ: PROHIBICJONIZM

| Państwa Unii Europejskiej | Ogólny wskaźnik ofiar handlu ludźmi w celu eksploatacji prostytucji |     | Prostytucja outdoor związana z handlem ludźmi |                   |                                    | Prostytucja indoor związana z handlem ludźmi |                   |                                    | Czynniki sprzyjające handlowi ludźmi   |
|---------------------------|---|-----|---|-------------------|------------------------------------|--|-------------------|------------------------------------|--|
|                           | Min   | Max | % całego rynku                                | Wskaźnik przemocy | % zarobków odbieranych prostytutce | % całego rynku                               | Wskaźnik przemocy | % zarobków odbieranych prostytutce |  |
| Litwa                     | 10  | 20  | 60  | 70,1              | 0-30                               | 40   | 73,4              | 0-30                               | Znaczne różnice w poziomie życia; wejście do UE nowych państw członkowskich; gorsza sytuacja materialna kobiet i wysokie bezrobocie; poziom środków do walki z handlem ludźmi. |
| Szwecja                   | 6   | 14  | 20  | 66,5              | 0-30                               | 80   | 66,7              | 0-30                               | Znaczne różnice w poziomie życia; Gorsza sytuacja materialna kobiet; dyskryminacja ze względu na płeć.   |

Transcrime, *Legislative models on prostitution and extent and nature of trafficking of women and children in selected EU member states*, op. cit.

## ROZDZIAŁ 6 – ZAANGAŻOWANIE UNII EUROPEJSKIEJ W ZWALCZANIE HANDLU LUDŹMI: W STRONĘ WSPÓLNEGO FRONTU

### PRAWA CZŁOWIEKA I POLITYKA UNII EUROPEJSKIEJ W WALCE PRZECIWKO HANDLOWI LUDŹMI

Również w ustawodawstwie o charakterze regionalnym, handel ludźmi uznawany jest za ciężkie naruszenie praw człowieka. Z Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej<sup>79</sup> art. 5, wynika że:

1. Nikt nie będzie trzymany w niewoli ani w poddaństwie.
2. Od nikogo nie można żądać świadczenia pracy przymusowej lub obowiązkowej.
3. Handel istotami ludzkimi jest zakazany.

Zakazy te pojawiają się również w *Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* art. 4<sup>80</sup> i we współcześnie uchwalonej *Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi*<sup>81</sup>.

Początkowo zwalczanie handlu ludźmi w kontekście polityki Unii Europejskiej wymierzone było przede wszystkim przeciw handlowi kobietami i dziećmi w celu wyzysku seksualnego, jednak wkrótce pojęcie to rozszerzyło się i objęło także pracę przymusową. Od 1996 roku państwa Unii Europejskiej zaangażowały się w wypracowanie stanowiska, którego celem jest zapobieganie i zwalczanie handlu ludźmi, przy udziale wszystkich zainteresowanych podmiotów: organizacji pozarządowych, organów wymiaru sprawiedliwości, służb publicznych, jak również urzędów imigracyjnych. Zamierzeniem przedsięwzięcia było zdefiniowanie ochrony prawnej, środków prewencji jak również regulacji prawnych w celu zapewnienia odpowiedniego wsparcia i pomocy ofiarom<sup>82</sup>.

79 - Odnośniki w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

80 - Rada Europy, *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., weszła w życie dnia 3 września 1953 r.. Kwestie ochrony praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych występują również w *Europejskiej Karcie Społecznej*, uchwalonej przez Radę Europy w dniu 18 października 1961r., która weszła w życie w dniu 26 lutego 1965 r.

81 - Odnośniki w dalszej części publikacji i w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

82 - Szerszy obraz inicjatyw podejmowanych na rzecz ofiar w Europie dostępny jest na: <http://victimsofttrafficking.esclavagmoderne.org>, które odsyłają do aktów normatywnych niektórych państw. Strony te powstały w efekcie realizowanego przez Komisję Europejską programu "Daphne".

Ponieważ kobiety są w szczególny sposób narażone na stanie się ofiarami handlu ludźmi, podjęto działania mające na celu promocję równouprawnienia kobiet i mężczyzn, jak również określono środki zapobiegawcze, represyjne i płaszczyzny wspólnego działania pomiędzy policją i wymiarem sprawiedliwości. Zdefiniowano również formy ochrony prawnej i pomocy udzielanej ofiarom, jak również współpracy między resortami.

Nie do wszystkich form działalności przywiązywano jednakową wagę w początkowej fazie zaangażowania się Unii w kwestię handlu ludźmi. W większym stopniu niż na prewencji i opiece nad ofiarami skoncentrowano się na opracowaniu regulacji prawnych i sankcji karnych oraz na zdefiniowaniu form współpracy pomiędzy policją i wymiarem sprawiedliwości. Jednakże w ostatnich latach dokumenty Komisji Europejskiej odwołują się do kwestii praw człowieka, co w sposób oczywisty powoduje przeniesienie akcentu na ofiarę.

Projekt europejskiej strategii zapobiegania i zwalczania handlu powraca w pierwszym Komunikacie z 1996 roku o handlu kobietami w celu wykorzystania seksualnego<sup>83</sup>. W tym samym roku rozszerzenie mandatu Europolu<sup>84</sup> potwierdza skierowanie uwagi na to zjawisko i łączy się z wprowadzeniem programu STOP, którego zadaniem jest wspieranie akcji prewencyjnych przeciwko handlowi ludźmi i wykorzystywaniu seksualnemu dzieci.

W lutym 1997 roku Rada Unii Europejskiej dyskutowała kwestię Wspólnego Działania<sup>85</sup> w którym wzywała państwa członkowskie do weryfikacji uregulowań prawa karnego dotyczącego handlu ludźmi i współpracy organów sprawiedliwości, na rzecz uprzywilejowania ofiar handlu w postępowaniu sądowym. W tym samym roku powstała Inicjatywa Daphne przeciwko przemocy wobec dzieci, młodzieży i kobiet, do której w grudniu 2000 roku włączono również walkę z handlem ludźmi. W program zaangażowały się organizacje pozarządowe.

W grudniu 1998 w drugim Komunikacie dotyczącym kolejnych inicjatyw podjętych przeciwko handlowi kobietami<sup>86</sup>, Komisja monitorująca ich przebieg rekomendowała całą serię nowych przedsięwzięć, których celem było wsparcie inicjatyw już istniejących, a w szczególności:

83 - Komunikat Komisji z dnia 20 listopada 1996 r. do Rady i Parlamentu Europejskiego *O handlu kobietami w celu eksploatacji prostytucji* COM(96) 567.

84 - op. cit.

85 - Wspólne Działanie Rady UE 97/154/WSiSW z dnia 24 lutego 1997 r. dotyczące zwalczania handlu ludźmi i seksualnego wykorzystywania dzieci, nowelizowane przez *Decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW* z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi [Dz. U. WE L 203 z dnia 1 sierpnia 2002 r].

86 - *Komunikat* (1998)726, Komisji Europejskiej skierowany do Rady i Parlamentu Europejskiego o podjęcie kolejnych działań na rzecz zwalczania handlu kobietami.

- zagwarantowanie, że zwalczanie handlu kobietami pozostanie ważnym celem w programie politycznym Unii Europejskiej;
- wzmocnienie współpracy międzynarodowej, również pomiędzy rządami i organizacjami pozarządowymi z krajów pochodzenia ofiar handlu, jak również krajów tranzytu i przeznaczenia;
- umożliwienie podejścia interdyscyplinarnego, z naciskiem na działalność prewencyjną, badawczą, angażującą do współpracy organy ścigania, jak również polegającą na karaniu handlarzy i udzielaniu pomocy ofiarom;
- przesyłanie państwom starającym się o przyjęcie do Unii Europejskiej czytelnego przekazu, dotyczącego ich możliwości włączenia się do walki przeciwko handlowi ludźmi poprzez zastosowanie rozwiązań wewnętrznych we współpracy z Unią Europejską.

W ostatnich latach wzrosło znaczenie programów finansujących działalność na rzecz walki przeciwko handlowi ludźmi i wykorzystywaniu seksualnemu dzieci. Ramowy program „Agis” dotyczący współpracy pomiędzy wymiarem sprawiedliwości i policją w sprawach karnych<sup>87</sup>, gwarantuje wsparcie finansowe również organizacjom pozarządowym. W roku 2003 „Agis” zastąpił i przejął niektóre programy, między innymi programy Stop i Stop II (1996-2002)<sup>88</sup>. Poza programem „Daphne”, przyjęto również dwa inne programy, „Argo - program działań na rzecz współpracy administracyjnej w dziedzinie granic zewnętrznych, wiz, azylu i imigracji”<sup>89</sup> i „Aeneas - program pomocy finansowej i technicznej dla państw trzecich w dziedzinie migracji i azylu”<sup>90</sup>, które są częścią szeroko zakrojonej polityki przeciwko handlowi ludźmi, uwzględniającej konieczność kontroli ruchów migracyjnych.

W maju 2001 roku Komisja Europejska powołała Forum Europejskie do Walki z Przystępczością Zorganizowaną. Uczestniczą w nim przedstawiciele władz państwowych odpowiedzialnych za funkcjonowanie prawa, spółek handlowych i środowisk naukowych, organizacje pozarządowe jak również stowarzyszenia społeczne. Celem Forum jest wypracowanie nowych

87 - *Decyzja ramowa Rady 2002/630/WSiSW* z dnia 22 lipca 2002 r., ustanawiająca program ramowy w sprawie współpracy policyjnej i sądowej w sprawach karnych (AGIS) [Dz. U L 203 z dnia 1 sierpnia 2002 r.].

88 - Program „Stop” realizowany w latach 1996-2000 i Program „Stop II” realizowany w latach 2001-2002 miały na celu wypracowanie skoordynowanego i multidyscyplinarnego stanowiska w celu zapobiegania i karania handlu ludźmi i wykorzystywania seksualnego dzieci, przy zaangażowaniu wielu różnych podmiotów odpowiedzialnych za zwalczanie tych przestępstw. Celem programu było utworzenie odpowiedniej struktury w celach wymiany informacyjnej, naukowej, szkoleń i współpracy pomiędzy osobami odpowiedzialnymi za zwalczanie handlu ludźmi i wszelkich przejawów wykorzystywania seksualnego dzieci, zapobiegania i przeciwdziałania tym zjawiskom. Programem STOP II objęto także wybrane kraje trzecie, w tym kraje kandydujące do członkostwa w UE.

89 - *Decyzja Rady 2004/867/WE* z dnia 13 grudnia 2004 zmieniająca decyzję 2002/463/WE przyjmującą program działań na rzecz współpracy administracyjnej w dziedzinie granic zewnętrznych, wiz, azylu i imigracji (program ARGO) [Dz. U L 371/48].

90 - *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 491/2004z dnia 10 marca 2004 r. ustanawiające program pomocy finansowej i technicznej dla państw trzecich w dziedzinie migracji i azylu (AENEAS)* [Dz. U. L 80 z 18.3.2003, str. 1].



metod zapobiegania skutkom przestępczości zorganizowanej, w tym handlu ludźmi.

W związku z międzynarodowym charakterem zjawiska, Komisja ściśle współpracuje z wieloma organizacjami międzynarodowymi takimi jak ONZ, Rada Europy, OBWE, Pakt Stabilizacyjny dla Europy południowo-wschodniej i G8. W szczególności Rada Europy upoważniła Komisję Europejską do uczestnictwa w dyskusji, która doprowadziła do wprowadzenia w życie *Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi*<sup>91</sup>. Ponadto państwa Wspólnoty Europejskiej podpisały *Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej i Protokół uzupełniający o zwalczaniu handlu ludźmi*<sup>92</sup>.

Komisja zwiększyła wysiłki, zwłaszcza poprzez realizację programu TACIS, na rzecz rozwoju inicjatywy zwalczania handlu ludźmi (między innymi poprzez wspieranie kampanii uwrażliwiających społeczeństwo na ten problem) w krajach pochodzenia i tranzytu ofiar, takich jak Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Gruzja, Kazachstan, Kirgistan, Mołdawia, Mongolia, Uzbekistan, Federacja Rosyjska, Tadżykistan, Turkmenia, Ukraina, jak również realizację programu „Cards” w Albanii, Bośni i Hercegowinie, Chorwacji, Federalnej Republice Jugosławii i Macedonii.

## INICJATYWA UNII EUROPEJSKIEJ NA RZECZ WSPÓŁPRACY POMIĘDZY WYMIAREM SPRAWIEDLIWOŚCI I POLICJĄ

Od maja 1999 roku działania przeciwko handlowi ludźmi do których zobowiązała się Unia Europejska, wymienione są w Tytule VI Traktatu Amsterdamskiego (współpraca Wymiaru Sprawiedliwości i Policji).

Pojawienie się tego zapisu w Traktacie o Unii Europejskiej<sup>93</sup> pozwoliło na połączenie działań na rzecz integracji społecznej z działaniami przeciwko handlowi ludźmi. Również Wnioski Prezydencji ze szczytu Rady Europejskiej, która odbyła się w październiku 1999 roku w Tampere, przyznają w sposób oczywisty priorytet zwalczaniu handlu istotami ludzkimi<sup>94</sup>.

Równie ważne są zadania zdefiniowane w marcu 2000 roku w Lizbonie podczas posiedzenia Rady Europejskiej, jak i te zaakceptowane w grudniu 2000 roku przez Radę w Nicei, w kwestii zatrudnienia, kształcenia, szkolenia zawodowego i zdrowia. Problem konieczności

91 - Odnośniki w publikacji i w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

92 - Odnośniki do tych traktatów występują w niniejszej publikacji, jak również w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

93 - Odnośniki w niniejszej publikacji, jak również w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

94 - Rada Europejska, posiedzenie w Tampere, 15 - 16 października 1999 r., Wnioski Prezydencji: 22, 23, 26, 48.

przeciwdziałania i zapobieganiu handlowi ludźmi uwzględniany jest też przy okazji dyskusji o poszerzeniu Unii Europejskiej. Państwa Unii czynnie angażują się w inicjatywy na rzecz przyszłych członków dając im możliwość współuczestniczenia we wspólnych programach. Zapobieganie przestępczości obejmuje wszelkie działania które pomagają w ujęciu sprawców oraz w zredukowaniu społecznego rozmiaru zjawiska przestępczości. Państwa Unii Europejskiej od dawna uczestniczą w zwalczaniu handlu kobietami, kładąc nacisk na działania prewencyjne, takie jak prowadzenie kampanii informacyjnych. W tym celu powołano Forum Europejskie na rzecz zapobiegania przestępczości zorganizowanej, jak również zainicjowano przedsięwzięcia o charakterze bardziej uniwersalnym, takie jak inicjatywa na rzecz równouprawnienia kobiet i mężczyzn, czy walka z ubóstwem, które mogłyby się przyczynić do zmniejszenia liczby kobiet, sprzedanych w celu wyzysku seksualnego.

Już w Deklaracji Haskiej z 1997 roku wytyczającej europejskie drogi skutecznej walki przeciwko handlowi kobietami znajduje się rozdział poświęcony zapobieganiu temu zjawisku. W następstwie przyjęcia w tym samym roku przez Radę UE *Wspólnego Działania*<sup>95</sup> dotyczącego zwalczania handlu ludźmi i seksualnego wykorzystywania dzieci wzrosła liczba podobnych inicjatyw, zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym.

Od kiedy zwalczanie handlu ludźmi znalazło się wśród priorytetowych programów politycznych Unii Europejskiej, zauważyć można znaczny postęp również w przyjętych rozwiązaniach polityczno-legislacyjnych państw członkowskich. W następstwie mandatu udzielonego Radzie Unii przez Radę Europy, Rada Unii Europejskiej wprowadziła w 2002 roku *Decyzję ramową nr 629*<sup>96</sup> w celu ujednoczenia regulacji prawnych państw członkowskich dotyczących współpracy pomiędzy Wymiarzem Sprawiedliwości i Policją w kwestiach karnych, w celu zwalczania handlu ludźmi i wprowadzeniu na skalę ogólnoeuropejską wspólnych rozwiązań dotyczących stosowania kar, sankcji, zdefiniowania warunków obciążających, właściwych kompetencji i ekstradycji.

Głównymi celami wprowadzenia *Decyzji ramowej* były zdefiniowanie zjawiska i określenie w sposób precyzyjny obowiązków państwa.

Artykuł 1 *Decyzji* wprowadza definicję handlu ludźmi w celu wyzysku pracy bądź wyzysku seksualnego. W myśl *Decyzji* państwa członkowskie zobowiązane są do karania wszelkich form werbunku, transportu lub przetrzymywania ludzi w sytuacji, w której dochodzi do na-

95 - Wspólne Działanie Rady UE 97/154/WSiSW z dnia 24 lutego 1997 r. dotyczące zwalczania handlu ludźmi i seksualnego wykorzystywania dzieci, op.cit.

96 - *Decyzja ramowa Rady 2002/629/WSiSW* z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi [Dz. U. WE L 203 z dnia 1 sierpnia 2002 r. Odnosiłki w niniejszej publikacji, jak również w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

ruszenia praw człowieka. Ponadto karane są wszelkie działania przestępcze w których dochodzi do wykorzystania słabości fizycznej lub psychicznej ofiary.

Zgoda ofiary nie jest brana pod uwagę w sytuacji, w której dochodzi do zachowań typowych dla wykorzystania w rozumieniu Decyzji:

- dzieje się to przy użyciu przymusu, siły lub zastraszenia, w tym uprowadzenia; lub
- dzieje się to przy użyciu oszustwa lub nadużycia finansowego; lub
- ma miejsce nadużycie władzy lub sytuacja, która powoduje, że osoba nie ma w rzeczywistości prawdziwego i nadającego się do zaakceptowania wyboru niż poddanie się wykorzystaniu; lub
- oferowane lub przyjmowane są opłaty lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę na inną osobą do celów wycisku pracy lub usług tej osoby, w tym w formie co najmniej przymusowej lub obowiązkowej pracy lub usług, niewolnictwa lub praktyk podobnych do niewolnictwa oraz poddaństwa, lub do celów wycisku prostytutki innych osób lub innych form wykorzystania seksualnego, w tym pornografii.

Ponadto karze podlega świadome uczestnictwo w handlu ludźmi, współdziałanie, jak również czynności przygotowawcze.

Sankcje przewidziane wprawie krajowym muszą być skuteczne, proporcjonalne i odstrasżające. Kara pozbawienia wolności może być stosowana jedynie w następujących przypadkach:

- gdy w efekcie popełnionego przestępstwa zagrożone było życie ofiary;
- w sytuacji szczególnej słabości ofiary ( np. z powodu wieku);
- w sytuacji gdy przestępstwo zostało popełnione w kontekście przestępczości zorganizowanej, zgodnie z definicją dotyczącą sytuacji ofiary w postępowaniu karnym zawartą we *Wspólnym Działaniu 98/733/WSiSW*<sup>97</sup>.

Dzieci będące ofiarami handlu podlegają szczególnej ochronie, w myśl *Decyzji ramowej Rady 2001/220/WSiSW*<sup>98</sup> w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym.

W celu uniknięcia stanu rzeczy, w którym kara nie zostaje wymierzona w efekcie

<sup>97</sup> - *Wspólne działanie 98/733/WSiSW* z dnia 21 grudnia 1998r. w sprawie uznawania za przestępstwa karne uczestnictwa w organizacji przestępczej w Państwach Członkowskich Unii Europejskiej.

<sup>98</sup> - *Decyzja ramowa Rady 2001/220/WSiSW* z dnia 15 marca 2001 r. w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym [Dz. U. WE L 82 z dnia 22 marca 2001 r.].

braku możliwości ustalenia kompetencji, decyzja wprowadza trzy kryteria właściwości postępowania. Dane państwo jest uprawnione do przeprowadzenia postępowania jeżeli:

- przestępstwo zostało popełnione na jego terytorium (zasada właściwości terytorialnej);
- osoba, która popełniła przestępstwo jest obywatelem tego państwa (zasada czynnego obywatelstwa);
- przestępstwo zostało popełnione na rzecz osoby prawnej, posiadającej siedzibę na terytorium państwa.

Kolejnym ważnym kryterium, szczególnie istotnym w przypadku państw, które nie zezwalają na ekstradycję swoich obywateli, jest zobligowanie ich do wskazania rozwiązań pozwalających na karanie ich obywateli za przestępstwa popełnione za granicą<sup>99</sup>.

Oprócz Europolu, została utworzona jednostka pod nazwą Eurojust<sup>100</sup>

- w skład której wchodzi sędziowie lub prokuratorzy krajowi
- i przedstawiciele Policji, posiadający równoważne kompetencje
- i niezależni od władz państwowych. Ich zadaniem jest usprawnianie ogólnoeuropejskiej współpracy wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, jak również pomoc w prowadzeniu dochodzeń dotyczących przestępczości zorganizowanej.

Stosowanie narzędzi prawnych w polityce Unii musi odbywać się przy jednoczesnym wsparciu Europolu, w celu polepszenia jakości połączonych dochodzeń i przepływu informacji oraz Eurojustu, w celu koordynacji postępowań karnych. Na gruncie legislacyjnym Wspólnoty wśród problemów podnoszonych w następstwie spraw karnych poruszane są kwestie dotyczące statusu ofiary (2001)<sup>101</sup> oraz należnego jej odszkodowania (2004)<sup>102</sup>.

Niedawno Unia Europejska przyjęła Plan najlepszych praktyk, standardów i procedur zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi zmierzający do wzmocnienia walki przeciwko handlowi ludźmi w celu jakiegokolwiek formy wykorzystania, jak również ochrony, pomocy i reintegracji społecznej ofiar przemocy<sup>103</sup>. Plan zakłada, że w celu efektywnego zwalczania handlu ludźmi niezbędne jest wypracowanie zintegrowanego stanowiska, zasadzającego

99 - Decyzja ramowa zastępuje Wspólne działanie 97/154/WSiSW dotyczące zwalczania handlu ludźmi i seksualnego wykorzystywania dzieci.

100 - Decyzja Rady 2002/187/WSiSW z dnia 28 lutego 2002 r. ustanawiająca Eurojust w celu zintensyfikowania walki z poważną przestępczością [Dz. U. L 63 z dnia 6 marca 2002 r.].

101 - Odnosniki w niniejszej publikacji.

102 - Dyrektywa Rady 2004/80/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r. odnosząca się do kompensaty dla ofiar przestępstw [Dz.U. UE L 261 z dnia 6 sierpnia 2004 r.].

103 - Plan UE dotyczący najlepszych praktyk, standardów i procedur zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi [Dz.U. UE C 311 z dnia 9 grudnia 2005 r.].

się na przestrzeganiu praw człowieka, jak również wspólnej odpowiedzi politycznej, zwłaszcza w dziedzinie praw wolnościowych, bezpieczeństwa, i wymiaru sprawiedliwości oraz stosunków międzynarodowych - współpracy na rzecz rozwoju, spraw socjalnych i zatrudnienia, równości płci niedyskryminacji.

Unia Europejska przyznaje, że koniecznym jest zagwarantowanie przez państwa członkowskie przestrzegania praw człowieka wobec ofiar handlu ludźmi na każdym etapie procesu. Państwa członkowskie powinny zobowiązać się do powołania skoordynowanych struktur publicznych w celu dokonania oceny i koordynacji zastosowanych środków w poszczególnych państwach i zagwarantować ofiarom odpowiednie traktowanie.

Jeśli zaś chodzi o wzmacnianie sankcji karnych przeciwko handlowi ludźmi, to polityka UE w tej materii polegać powinna zarówno na zapewnieniu ochrony nieletnim ofiarom, jak i na stosowaniu szczególnych rozwiązań zapobiegawczych.

## WSPIERANIE I OCHRONA OFIAR

Pomoc ofiarom handlu i ich ochrona, wymagają zintegrowanego i wieloaspektowego podejścia, mającego na uwadze kwestię praw człowieka. Podstawowe znaczenie ma tutaj legalizacja ich pobytu w krajach docelowych. Problem skupił się na konieczności uznania pozwolenia na pobyt tymczasowy dla ofiar handlu ludźmi, które zadeklarowały gotowość współpracy z Wymiarem Sprawiedliwości i Policją. Kwestia ta została uregulowana przez Radę Unii Europejskiej w Dyrektywie 2004/81<sup>104</sup> z dnia 29 kwietnia 2004 r., *W sprawie zezwolenia na pobyt wydawanego obywatelom państw trzecich, będących ofiarami handlu ludźmi albo będącymi wcześniej przedmiotem działań ułatwiających nielegalną emigrację, którzy współpracują z właściwymi organami*.

Szczególną uwagę ofiarom, poświęca powołana przez Komisję Europejską Grupa Ekspertów, której celem są działania na gruncie zapobiegania i walki przeciwko handlowi ludźmi<sup>105</sup>.

W efekcie konferencji „Prewencja i walka z handlem ludźmi – Wyzwania XXI wieku” która odbyła się we wrześniu 2002 roku w Brukseli, powstała Deklaracja odwołująca się do praw

104 - Dyrektywa Rady 2004/81/WE z dnia 29 kwietnia 2004r., w sprawie zezwolenia na pobyt wydawanego obywatelom państw trzecich, będących ofiarami handlu ludźmi albo będącymi wcześniej przedmiotem działań ułatwiających nielegalną emigrację, którzy współpracują z właściwymi organami [Dz. U. UE L 261 z dnia 6 sierpnia 2004 r].

105 - Decyzja Komisji 2003/209/WE z dnia 25 marca 2003r., ustanawiająca grupę konsultacyjną określoną jako „Grupa ekspertów w dziedzinie handlu ludźmi” [Dz. U. UE L 79 z dnia 26 marca 2003 r].

człowieka. W Deklaracji przewiduje się powołanie Grupy Ekspertów w celu skonsolidowania i wzmocnienia regulacji prawnych, jak również udoskonalenia środków do walki z problemem.

W roku 2005 Grupa robocza opracowała *Raport o handlu ludźmi*<sup>106</sup>, co miało stanowić przełożenie na praktykę *Deklaracji Brukselskiej*, wraz z przedstawieniem konkretnych propozycji dotyczących wdrożenia zaleceń zawartych *Deklaracji*.

Dokument ten odzwierciedla strukturę *Deklaracji Brukselskiej* i podzielony jest na trzy części poświęcone zapobieganiu, udzielaniu pomocy i ochronie ofiar, jak również strategiom walki przeciwko handlowi ludźmi.

W *Raporcie* opracowane zostały zasady, z naciskiem na konieczność uznania praw człowieka jako normy podstawowej w walce z handlem ludźmi jak również na zdefiniowaniu kluczowych problemów, priorytetów i najważniejszych zaleceń. Z perspektywy praw człowieka, najpoważniejszy problem stanowi walka z wyzyskiem ludzi zmuszanych do świadczenia pracy niewolniczej lub żyjących w warunkach zbliżonych do niewolnictwa, niezależnie od faktu, czy tego rodzaju wyzysk dotyczy ofiary handlu ludźmi, nielegalnego imigranta, czy zwykłego obywatela.

Do praw człowieka Raport podchodzi w sposób integralny. W związku ze złożonością kwestii i wzajemnego wpływu czynników sprzyjających zjawisku handlu ludźmi, eksperci wskazują na konieczność zastosowania stanowiska holistycznego i interdyscyplinarnego. Przyjęcie takiego podejścia pozwoliłoby na osiągnięcie równowagi pomiędzy strategiami oddziaływania na ofiary (strategie *empowerment*), których celem jest określenie form pomocy dla ofiar, w tym środków na rzecz ich reintegracji społecznej, a strategiami represji polegającymi na karaniu osób odpowiedzialnych. Pozwoliłoby to na uniknięcie efektów niezamierzonych i niepożądanych, powstałych w konsekwencji działań represyjnych, które mogłyby stać się czynnikami dodatkowo osłabiającymi ofiary handlu.

---

106 - Odnośniki w Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych.

## OCHRONA PRAW DZIECI BĘDĄCYCH OFIARAMI EKSPLOATACJI SEKSUALNEJ

Unia Europejska doczekała się także licznych regulacji powstałych z myślą o nieletnich. Jedną z nich jest cytowana wcześniej *Decyzja ramowa 2004/68*<sup>107</sup>, dotycząca zwalczania seksualnego wykorzystywania dzieci i pornografii dziecięcej, w której stosuje się środki przyjęte przez Radę jak w walce przeciwko handlowi ludźmi i wykorzystywaniu seksualnemu dzieci. Po przyjęciu przez Radę UE w roku 1997 *Wspólnego Działania* - regulacji prawnych dotyczących zwalczania handlu ludźmi i wyzysku seksualnego dzieci<sup>108</sup>, zaczęły mnożyć się inicjatywy na poziomie krajowym i regionalnym. W artykule 1 *Decyzji ramowej Rady 2004/68* proponuje się przyjęcie definicji niektórych podstawowych terminów takich jak "dziecko", "pornografia dziecięca", "system informatyczny" i "osoba prawna". Zgodnie z założeniami Konwencji Narodów Zjednoczonych dotyczącej praw dziecka<sup>109</sup> za dziecko uważa się osobę, poniżej 18 roku życia.

Artykuł 2 wymienia serię zachowań, które winny być uznane za zachowania niezgodne z prawem, ponieważ są one "związane z seksualnym wykorzystaniem dzieci":

- zmuszanie dziecka do prostytucji lub udziału w przedstawieniach pornograficznych, lub czerpanie z tego zysku, albo wykorzystywanie dziecka w inny sposób do takich celów;
- uczestnictwo w czynnościach o charakterze seksualnym z udziałem dziecka;
- z użyciem przymusu, siły lub groźby,
- w zamian za pieniądze lub inne wynagrodzenie jako opłatę za udział dziecka w czynnościach o charakterze seksualnym,
- poprzez wykorzystanie stosunku zaufania, władzy lub wpływu na dziecko.

Zachowania podlegające karze, uznawane za "przestępstwa związane z pornografią dziecięcą", bez względu na to, czy zostały popełnione z wykorzystaniem systemu komputerowego to:

- produkcja pornografii dziecięcej;
- dystrybucja, rozpowszechnianie lub przesyłanie materiałów z pornografią dziecięcą;
- dostarczanie lub udostępnianie materiałów z pornografią dziecięcą;
- nabywanie lub posiadanie materiałów z pornografią dziecięcą.

107 - Decyzja ramowa Rady 2004/68/WSiSW z dnia 22 grudnia 2003 r., dotycząca zwalczania seksualnego wykorzystywania dzieci i pornografii dziecięcej. Odnośniki w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

108 - Odnośniki w niniejszej publikacji.

109 - Odnośniki w niniejszej publikacji i w *Zbiorze międzynarodowych dokumentów prawnych*.

Artykuł 5 *Decyzji ramowej* wymienia listę okoliczności obciążających, o ile prawo krajowe tego nie przewiduje. Na przykład, kiedy zachodzi jedna z poniższych okoliczności:

- pokrzywdzonym jest dziecko w wieku niewystarczającym według prawa krajowego, do wyrażenia zgody na swój udział w czynnościach o charakterze seksualnym,
- sprawca celowo lub lekkomyślnie naraża życie dziecka,
- przestępstwa popełniono z użyciem przemocy lub dziecko zostało poważnie poszkodowane,
- przestępstwa zostały popełnione w ramach organizacji przestępczej w rozumieniu *Wspólnego Działania 98/733/WSiSW*<sup>110</sup>.

W kwestii opieki nad nieletnimi, od roku 1996 Unia Europejska wprowadziła wiele regulacji, w tym regulacje szczegółowe, na przykład dotyczące zwalczania turystyki seksualnej związanej z wykorzystaniem nieletnich<sup>111</sup>, zwalczania pornografii dziecięcej w Internecie<sup>112</sup>,<sup>113</sup> oraz poszukiwaniem dzieci zaginionych lub wykorzystywanych seksualnie<sup>114</sup>. Tego rodzaju rozwiązania z jednej strony integrują i uzupełniają listę środków stosowanych przeciwko handlowi ludźmi i wykorzystywaniu seksualnemu, określając zobowiązują państwa strony do ścigania tych przestępstw, z drugiej zaś zmuszają polityków do poszukiwania nowych rozwiązań w celu zagwarantowania ochrony nieletnich i ich praw, w duchu poszanowania praw człowieka.

## ZAKOŃCZENIE

Trudno zakończyć dyskusję o handlu ludźmi i wykorzystywaniu seksualnym w sytuacji, w której wiele kwestii pozostaje niedopowiedzianych. Niewątpliwie publikacja ta jest ważnym głosem w debacie dotyczącej losu milionów ofiar handlu ludźmi i braku poszanowania elementarnych praw osoby ludzkiej.

110 - *Wspólne działanie 98/733/WSiSW* z dnia 21 grudnia 1998r. przyjęte przez Radę UE na podstawie artykułu K.3 *Traktatu o Unii Europejskiej*, w sprawie uznawania za przestępstwa karne uczestnictwa w organizacji przestępczej w Państwach Członkowskich Unii Europejskiej [Dz.U. L 351 z 29.12.1998, str. 1].

111 - *Komunikat Komisji Europejskiej o zwalczaniu turystyki seksualnej nieletnich Com/96/0547 Final*.

112 - *Komunikat Komisji Europejskiej* skierowany do Rady Europy, do Parlamentu Europejskiego, do Komitetu społeczno-gospodarczego i Komitetu Regionów dotyczący narzędzi do zwalczania turystyki seksualnej nieletnich, KOM/99/0262 końcowy.

113 - *Decyzja ramowa Rady 2000/375/WSiSW* z dnia 29 maja 2000r., dotycząca zwalczania pornografii dziecięcej w Internecie.

114 - *Rezolucja Rady Europy 2001/C 283/01* z dnia 9 października 2001r. dotycząca wkładu społeczności cywilnej w poszukiwaniu dzieci zaginionych lub wykorzystywanych seksualnie.



W aspekcie paradygmatu praw człowieka handel ludźmi stanowi katalog różnorodnych form przemocy, jakiej doświadczają jego ofiary, którymi najczęściej są kobiety i dzieci z uwagi na ich podatność strukturalną i kulturową.

Walka z handlem ludźmi wymaga zaangażowania na wielu poziomach, z których szczególną wagę przywiązuje się do prewencji. Wysiłek, którego celem jest ograniczenie skali niewolnictwa i poddaństwa zainicjowany być musi przez działalność edukacyjną polegającą na budowaniu wrażliwości młodzieży, która z jednej strony jest grupą najbardziej narażoną na ryzyko stania się ofiarą handlarzy, z drugiej zaś, stanowi podatny grunt dla rozwoju świadomości obywatelskiej w duchu poszanowania godności ludzkiej. O ile narzędzia prawne którymi obecnie dysponuje społeczność międzynarodowa, stanowią silny oręż dla organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości w kategoriach represji, to oczywiście jest, że należy podejmować równoczesne działania w celu eliminacji sytuacji stwarzających podatny grunt dla handlu istotami ludzkimi. Punktem wyjścia wydaje się zdefiniowanie podstawowych potrzeb człowieka w aspekcie ekonomicznym, społecznym i kulturowym. Konieczne jest też bliższe przyjrzenie się warunkom egzystencji społeczności, których obywatele decydują się na nielegalne przekraczanie granic państwowych i dołożenie starań by przywrócić godność wszystkim tym, którzy na skutek trudnych warunków, lub iluzji lepszego życia padli ofiarami przemocy i wyzysku poza granicami swojego kraju.

Podkreślanie godności osoby ludzkiej, niezależnie od sytuacji w jakiej się znajduje, jest ważnym czynnikiem, mogącym mieć pozytywne przełożenie na liczbę kobiet i ludzi młodych, którzy zdecydują się na przeciwstawienie się przemocy. Oczywiście jest również to, że tylko nakładając na państwo prawny obowiązek pomocy osobom decydującym się na wyjście z takiej sytuacji można stworzyć im realne szanse na odbudowanie życia wolnego od wyzysku. W kwestii prostytucji wzmocnienie ochrony socjalnej państwa wydaje się niezbędnym warunkiem do sprawowania kontroli nad tym wewnętrznie zróżnicowanym zjawiskiem. Pomoc państwa na rzecz ofiar handlu ludźmi powinna polegać na zapewnieniu im możliwości pozostania na terytorium państwa w którym się znaleźli, bez stosowania przymusu powrotu do kraju ich pochodzenia. Dałoby to szanse na zdobycie wykształcenia czy umiejętności, pozwalających na zapewnienie sobie godziwych warunków życia. Takie rozwiązanie byłoby najdobitniejszym dowodem poszanowania praw człowieka przez cywilizowane państwa w cywilizowanym świecie.

W tych działaniach najważniejszą rolę odgrywa edukacja. Stanowi ona podstawowy instrument wiedzy i dlatego też, głównym jej celem jest zapobieganie zjawisku poprzez uświadamianie młodzieży konieczności zaangażowania się do walki przeciwko handlowi ludźmi, jak również wykształcenie w niej postaw solidarności w stosunku do ofiar handlu.

Uwaga jaką poświęca się obecnie ofiarom przemocy jest przejawem nowej świadomości problematyki, którą ten dramat otwiera na gruncie powszechnie uznawanych praw. Wśród wielu osób i środowisk zaangażowanych w zwalczanie handlu ludźmi, panuje jednoznaczne przekonanie, że jedyną alternatywą mogącą skutecznie przeciwdziałać temu zjawisku jest przestrzeganie praw człowieka. Stanowisko to powinno być propagowane w szkołach, przy okazji dyskusji o emigracji i handlu ludźmi. Takie podejście jest dzisiaj nie tylko imperatywem moralnym, ale i sposobem na przybliżenie młodzieży ważnych kwestii związanych z przestrzeganiem praw człowieka, zarówno na płaszczyźnie aksjologicznej jak i w praktyce.

## LITERATURA

W spisie uwzględniono wyłącznie pozycje zagraniczne (część tytułów została przytoczona także po polsku - dla informacji korzystających z *Przybornika*, jednak prawie żadna z poniższych pozycji nie ukazała się w języku polskim). Literatura polskojęzyczna w części *Informacje dodatkowe* oraz *Raport*.

1. Anti-Slavery International, *The Migration-Trafficking Nexus: Combating trafficking through the protection of migrants' human rights*, UK: Anti-Slavery International, 2003, na: <http://www.antislaveryinternational.org>
2. Arlacchi P., *Schiavi. Il nuovo traffico di esseri umani*, (*Niewolnicy. Nowoczesny przemysł ludzi.*) Mediolan, Rizzoli, 1999.
3. Carling J, *Migration, Human Smuggling and Trafficking from Nigeria to Europe (Migracja, przemysł ludzi i handel ludźmi z Nigerii do Europy)*, International Peace Research Institute, Oslo (Prio), 2006.
4. Europol, *2000 EU Organised Crime Situation Report, Europol (Przestępczość zorganizowana w UE)*, l'Aja, 2001, na: [www.europol.europa.eu](http://www.europol.europa.eu)
5. Europol, *Crime Assessment. Trafficking of Human Beings into the European Union*, Europol, l'Aja, 2002, na: [www.europol.europa.eu](http://www.europol.europa.eu)
6. Europol, *Trafficking in human beings: A Europol Perspective*, Gennaio 2004, na: [www.europol.europa.eu](http://www.europol.europa.eu)
7. Europol, *Trafficking of Human Beings for Sexual Exploitation in the EU: a Europol Perspective*, 2006, na: [www.europol.europa.eu](http://www.europol.europa.eu)
8. *Identification of Trafficked Persons (Identyfikacja osoby sprzedanej)*, Issue No.2, La Strada – Moldova. Kiszyniów 2006

9. International Organization for Migration, *World Migration Report (Raport o migracji na świecie)* 2005, na: [www.iom.int](http://www.iom.int)
10. International Organization for Migration, *Counter-Trafficking Activities*, 2004, na: <http://www.un.org/events/women>
11. International Organization for Migration, *Counter-trafficking in Eastern Europe and Central Asia*, IOM, Genewa, 2003.
12. International Organization for Migration, *Journeys of Jeopardy: A Review of Research on Trafficking in Women and Children in Europe (Rzykowne podróże: badania nad handlem kobietami i dziećmi w Europie)*, IOM Migration Research Series, No. 11, Ginevra, 2002, na: <http://www.old.iom.int/documents/publication>
13. International Organization for Migration, *Trafficking in Unaccompanied Minors in the European Union (Handel nieletnimi bez opieki w UE)*, IOM, Genewa, 2002, na: <http://www.coe.int>
14. International Organization for Migration, *Victims of Trafficking in the Balkans. A Study of Trafficking in Women and Children for Sexual exploitation to, through and from the Balkan Region (Ofiary handlu na Bałkanach. Studia nad handlem kobietami i dziećmi w celu eksploatacji seksualnej w rejonie Bałkanów)* 2001, na: [http://www.old.iom.int/documents/publication/en/balkan\\_trafficking.pdf](http://www.old.iom.int/documents/publication/en/balkan_trafficking.pdf)
15. International Organization for Migration, *Who Is the Next Victim? Vulnerability of Young Romanian Women to Trafficking in Human Beings (Kto następny? Podatność młodych kobiet z Rumunii na stanie się ofiarą handlu ludźmi)*, IOM Romania, 2003, na: <http://www.iom.hu>
16. Kaye M. *The Migration-Trafficking Nexus: Combating trafficking through the protection of migrants' human rights (Walka z handlem ludźmi poprzez ochronę praw ofiar)*, London, *Anti-Slavery International*, 2003, na: <http://www.antislavery.org>
17. Laczko, F., Goździak, E., 2005, *Data and Research on Human Trafficking: A global survey (Dane i badania o handlu ludźmi. Ogólny przegląd)* Offprint of the Special Issue of International Migration Vol. 43 (1/2) IOM, Genewa, na: <http://www.nswp.org>

18. Laczko, F., *Human Trafficking: The Need for Better Data (Handel ludźmi. Potrzeba lepszych danych)*, Migration Information Source, November 2002, IOM, on line na: stronach: <http://www.migrationinformation.org>
  
19. Limanowska, B. and Others, *Trafficking in Human Beings in Southeastern Europe: Current Situation and Responses to Trafficking in Albania, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, the Federal Republic of Yugoslavia, the Former Yugoslav Republic of Macedonia, Moldova, Romania*, UNICEF, UNHCR, OSCE/ODIHR June 2002, na: <http://www.osce.org/documents/odihhr/2002>
  
20. Limanowska, B., *Trafficking in Human Beings in South Eastern Europe. Focus on Prevention in :Albania, Bosnia and Hertzegovina, Bulgaria, Croatia, the Former Yugoslav Republic of Macedonia, Moldova, Romania, Serbia and Montenegro, and the UN Administered Province of Kosovo 2004*, Undp, 2005, na: <http://www.unicef.org>
  
21. Nikolic Ristanovic V, Copic S, Milivoievic S, Simeunovic\_Patic B., Mihic B, *Trafficking in people in Serbia (Handel ludźmi w Serbii)*, Vds, OBWE, Belgrad 2004, na: <http://www.vds.org.yu/File/Trafficking.pdf>
  
22. Pearson, E., *Human Traffic, Human Rights: Redefining Victim Protection (Handel ludźm. Nowe rozumienie praw ofiar)*. London, 2002, na: <http://www.antislavery.org/>
  
23. Save the Children, European Network Against Child Trafficking, *A Report on Child Trafficking. Bulgaria, Denmark, Italy, Romania, Spain, United Kingdom (Raport o handlu dziećmi w Bułgarii, Danii, Włoszech, Rumunii, Hiszpanii, Wielkiej Brytanii)*, 2004, na: <http://www.savethechildren.it>
  
24. Skrivankova K., *Trafficking for forced labour in UK countries (Handel ludźmi do pracy przymusowej w Wielkiej Brytanii)* a cura di Anti-Slavery International, 2005, na: [www.antislavery.org](http://www.antislavery.org)
  
25. Transcrime i Heuni - The European Institute for Crime Prevention and Control (Helsinki, Finland) i Research Centre on Criminology University of Castilla-La Mancha (Albacete, Spain) Mon-Eu-Traf II, *A Study For Monitoring The International Trafficking Of Human Beings For The Purpose Of Sexual Exploitation In The Eu Member States Final Report*, z wsparciem finansowym

Komisji Europejskiej w ramach Programu Stop II, sierpień 2004, Transcrime Report Nr 9, na: [www.transcrime.it](http://www.transcrime.it)

26. Transcrime Report n. 3, *Mon-Eu-Traf. A Pilot Study on Three European Union Immigration Points for Monitoring the International Trafficking of Human Beings for the Purpose of Sexual Exploitation across the European Union, Final Report*, opracowany dla Komisji Europejskiej, finansowany w ramach realizowanego przez Komisję Europejską programu STOP, Trydent, 2002, na: [www.transcrime.it](http://www.transcrime.it)

27. Transcrime Report, n. 7, *Tratta di persone a scopo di sfruttamento e traffico di migranti, (Handel ludźmi w celu ich wykorzystania i handel ludźmi związany z nielegalną emigracją)* E. U. Savona, R. Belli, F. Curtol, S. Decarli, A. di Nicola, we współpracy z Narodowym Stronictwem do Walki z Mafią, z Ministerstwem Sprawiedliwości, z Ministerstwem ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn, Trydent, 2004, na [www.transcrime.it](http://www.transcrime.it)

28. Transcrime, *Study on National Legislation on Prostitution, and the Trafficking in Women and Children*, Di Nicola A, Orfano I, Cauduro A., Conci N., projekt finansowany przez Parlament Europejski, Bruksela 2005, na [www.transcrime.it](http://www.transcrime.it)

29. Unione Europea, *La tratta delle donne. Il dramma dietro al sogno: dalla povertà alla schiavitù sessuale. Una strategia europea globale (Handel kobietami. Dramat zamiast marzeń: od ubóstwa do niewolnictwa seksualnego. Strategia europejska globalna)*, na [www.ec.europa.eu/justice\\_home/news/8mars\\_it.htm](http://www.ec.europa.eu/justice_home/news/8mars_it.htm)

30. United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention (UNODC), *Trafficking in Persons. Global Patterns*, 2006, na: <http://www.unodc.org>

31. United Nations, *A Comprehensive Strategy to Eliminate Future Sexual Exploitation and Abuse in United Nations Peacekeeping Operations (Strategia na rzecz eliminacji eksploatacji seksualnej w trakcie misji pokojowych ONZ)*, United Nations, New York, 2005.









Wydrukowane przez:  
Eurooffset - Maerne di Martellago (VE)  
w maju 2007



